

KIERKEGAARD - DEMYTOLOGISERING GENOM SKRÄCK

Kaj Bernh. Genell

.

Copyright © Kaj Bernh. Genell 2024

"Jeg har ingen Umiddelbarhed havt, har derfor, slet og ret men-neskeligt forstaaet, ikke levet; jeg er starx begyndt med Reflexion, har ikke i senere Aar samlet lidt Reflexion, men jeg er egentlig Reflexion fra forst til sidst."

(S.K.S.V.XVIII.s.130.)

"Min olycka, mänskligt talat, har helt enkelt varit, att jag är ett geni, att jag är strängt uppfostrad i kristendomen och att jag har haft pengar."

(S. Kierkegaard, Dagboken, s. 358.)

"As a child I was sternly and seriously brought up in Christianity. Humanly speaking, it was a crazy upbringing. Already in my earliest childhood I broke down under the grave impression which the melancholy old man who laid it upon me himself sank under. . . . What wonder then that there were times when Christianity appeared to me the most inhuman cruelty."

(S.K.)

"I alle Hegels Skrifter er det et Afsnit, der handler om den ulyckelige Bevidsthed. Med inderlig Uro og Hjertebanken gaaer man alltid til Læsningen af saadanne Undersøgelser, med Frygt for, at man skal faae for Meget eller for Lidet at vide."

(S.Kierkegaard, Enten-Eller, I,s.204.)

"Digteren siger sig jo kun at være Digter. Det langt Farligere er, at En, der kun er Digter, ved at være som det hedder Praest, giver sig Ud

seende af at være noget Alvorligere og Sandere end Digteren, og dog kun er Digter. Dette er Hykleri i en anden Grad (Potens). Derfor behøvedes der en Politi-Talent, som, just ved at nævne Ordet, ved at sig sig kun være en Digter, kunde komme bag ved alt dette Formummende."

(S.Kierkegaard, i Øieblikket Nr.7. 1855.)

"The only intelligent tactical response
to life's horror is to laugh defiantly at it"
Søren Kierkegaard

"Det finns undantag. Kan man inte förklara dem, så kan man inte heller förklara det allmänna."

S. Kierkegaard, (Gjentagelsen, s.191.)

"Skräck:

fright [fraɪt], dread [dred], horror ['hɒrə], scare [skeə, USA-uttal: sker], panic ['pænik], terror ['tɛrə, USA-uttal: 'tɛər]

Emotion (affekt) som tar sig uttryck i mycket kraftiga reaktioner i fråga om hjärtklappning, svettning, stelhet (man blir stel av rädsla) och ångest.

Skräck är en emotion som i motsats till ångest utlöses av händelser i den situation som man befinner sig eller upplever i fantasin som när man läser en "skräckroman". (Undantag: 'state-ångest'.)

Upplevelse av fasa och panik är typer av skräck. Med panisk skräck menar man dock något mer än vanlig skräck, nämligen en så stark upplevelse att man vill göra vad som helst för att komma bort från situationen."

(Psykologiguiden, psykologiguiden.se)

S. Kierkegaards (1813-55) böcker och små skrifter :

Af en endu Lefvendes Papirer. (7.sept.1838.) (i eget namn. "Udg. Af S.K. mod hans Villie".)

Om Begrebet Ironi. (16 juli, 1841,) (dissertation, på Danska (!), i eget namn.)

Enten-Eller. I-II (20 febr. 1843.) (under pseudonymen Victor Eremita, "den ensamboende segraren".)

Atten opbyggelige Taler. (29 maj, 1845.) (i eget namn. "Afdøde Michael Pedersen Kierkegaard, forhen

Hosekremmer her i Byen, min Fader, helliges disse Taler.")

Frygt og Bæven. (16.okt.1843.) (under pseud. Johannes de Silentio, " J. Av tystnaden".)

Gjentagelsen. (16.okt.1843,) (under pseud. Constantin Constantinus.)

Forord. (17 juni, 1844.) (under pseud. Nicolaus Notabene.)

Philosophiske Smuler .(8 juni 1844.) (under pseud. Johannes Climacus udg. Av S.K..)

Begrebet Angst. (17 juni, 1844.) (under pseud. Vigilius Haufniensis. "Den vakne køpenhamnaren." -

"Afdøde Professor Poul Martin Möller, græcitetens lykkelige Elsker, Homers beundrer, Sokrates´ Medvider, Aristoteles Fortolker - Danmarks Glæde i Glæden over Danmark, skjønt "vidt forreist" alltid "mindet i den danske Sommer" - min Beundring, mit Savn, helliges dette Skrift.")

Tre Taler ved taenkte Leiligheder. (29 april.1845.) (i eget namn.)

Stadier paa Livets Vei. I-II (30 april, 1845.) (under pseud. Hilarius Bogbinder.)

Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift. (27 feb.1846.) (under pseud. Johannes Climacus .)

Opbyggelige Taler i forskjellig Aand. (13 mars, 1847) (i eget namn.)

Kjaerlighedens Gjaerninger. (29 sept.1847.) (i eget namn.)

Christelige Taler (26 april, 1848.) (i eget namn.)

En literair Anmeldelse. (24-27 juli, 1848 i Faedrelandet.) (i eget namn.)

Lilien paa Marken og Fuglen under Himlen. (14 maj, 1849.) (i eget namn.)

"Ypperstepraesten"-"Tolderen"-"Synderinden". (13 nov, 1849.) (i eget namn.)

Tvende ethisk-religiøse Smaa-Afhandlinger. (19 maj,1849) (under pseud. H.H. - med skiss till "Bogen om Adler." jfr. Adler.)

Sygdommen il Döden. (30 juli, 1849. - skreven förmodl.minst ett år tidigare.) (under pseud. Anti-Climacus.)

En opbyggelig Tale. (20 dec.1850.) (i eget namn.)

Indøvelse i Christendom. (27 sept, 1850.) (under pseud. Anti-Climacus.)

To Taler ved Altergangen om Fredagen. (7 aug.1851.) (i eget namn.tillägnad "En Ubenaevnt, hvis engang vil naevness helliges dette lille Skrift den hele Forfattervirksomhed, hvad den var fra Begynnelsen." - D.v.s.

S.K. utser här - genomskinligt - till universalarvinge: Fru Regine Schlegel , f. Olsen.)

Til Selvprøvelse, Samtiden anbefalt. (10 sept.1851.) (i eget namn.)

Øieblikket I-IØ. (1855.) (i eget namn.)

En skrämmande

INLEDNING

EN hiskelig mängd människor – förmodligen mest av det manliga genuset – lever sina liv utan att nånsin ha någon nära vän. Detta är sorgligt, då de flesta människor – även män – nog helst av allt vill ha någon pålitlig person i sin närhet, som man kan dela med sig av problem, plågor och glädjerus. Bland alla de, kända eller okända människor, som levde utan vänner, fanns under tidigt artonhundratal den danske filosofen och debattören Sören Kierkegaard, världskänd som en av modernitetens instigatörer.

När Sören på 1850-talet tog sina dagliga "MÄNNSIKORBAD" på Köpenhamns centrala gator (kring Nørrebro) så var han välkänd, och han kände också majoriteten av de människor han mötte på den promenad, som han kallade "bad".

Att kalla en stadspromenad för ett "bad" - och alltså mer eller mindre direkt referera till sina samtida medlevande människor som vatten - avslöjar ingen särskilt dialogisk, eller empatisk, inställning till Andra. Tvärtom. Människobadet var till för honom, enbart. Badet skulle se till att han inte blev komplett galen. Det var inte en genuin önskan om umgänge, eller någon social insikt eller omtanke i det hela. Kierkegaard promenerade mer för att hålla sig på benen, och han var intresserad av människorna han mötte i samma grad som han var intresserad av att ibland bläddra i sina böcker i sitt bibliotek, ett medelstort sådant, där han låtit binda in majoriteten av böckerna i getskinnsvolym.

Eftersom denna brist på genuint intresse från Kierkegaards sida var uppenbart för köpenhamnarna, så var filosofen inte särskilt omtyckt. Nej, många fruktade att han skulle hu inna upp dem och sticka sin högerarm förtroligt under deras och slå följe på den måttligt rena trottoaren.

Och inte lite förundrades somliga, nämligen de få som läste vad han skrev (Kierkegaards upplagor överskred sällan antalet 100), ty det framgick av skrifterna att filosofen fruktade ensamheten.

I själva verket ansåg Kierkegaard att ensamheten "i detta ofantliga hushåll" (Guds hushåll) var bland det allra värsta en människa kunde råka ut för.

Ensamheten var visserligen en förutsättning för att leva ett anständigt liv, för att kunna leva sant och ha en innerlig hållning. Men ensamheten - sådan den förutsattes och på sätt och vis rekommenderades i hans skrifter - var inte menad att vara exklusiv.

Reellt plågade honom den ensamhet, som hela hans sätt hade försatt honom i.

Till sin natur var nämligen Sören sällskaplig, om än snarstucken och intrigant. I många avseenden var hans öde det, som han delar med

mången annan intrigant människa, av det slaget att dessa individer inte kan låta bli att vara kritiska, felfinnande och spotska, utan att därför kunna sägas vara illvilliga eller rena skitstövlar.

Så var Sören släktkär, - inte ovanligt, då som nu - och det tycktes som om han såg slakten som den enda bastionen han hade som sköld mot den totala ensamheten, i Guds stora hushåll. Detta hushåll var nog av den typen frö Sören, att det framstod som stjärneglimrande och ekande i ett enormt kosmiskt ginnungagap.

Trots att Sören ofta var gediget osams med sin bror, biskopen Peter, vilken kan ses som en oerhört välanpassad statsanställd, (så såg i alla fall SK på honom) så bröt han inte förrän det sista året med denne, och älskade att vara med sin brors familj, så som många ogifta och barnlösa män gör.

Inget roade honom kanske mer än att samtal med sin systerson, Troels, om rena sagor och påhitt.

Ty i mycket var denne ensamme karl ett barn. Han var ett barn som växt upp i skräck, och - som det senare skulle visa sig - i mycket också försökte använda skräcken, för att - om möjligt - kunna skapa något värdefullt, och något rimligt, både i skriftform och i egen existensform.

Så kommer jag till att börja med, i min egen lilla skrift, att försöka redogöra för grunddragen i de skräckupplevelser som formade S.K., för att sedsan här redovisa vad jag ser som de skräckgrepp, som Sören i sitt tänkande tog på mänskligheten, sådan den existerade kring honom.

Søren Kierkegaard var, som ni förmodligen alla vet, ingen romanförfattare. Han skrev inte poesi heller. Nej, Kierkegaard var givetvis en

skriftställare som – för det mesta perifert – berörde religiösa spörsmål, men mer intensivt existentiella. Icke desto mindre var han alltid observant på vad som hände medan han skrev. Han hade en enastående förmåga till observation vad gällde själva kommunikationen, samt hela sin samtids idémässiga konstruktion. Ja, så snart han hade påstått något – i den form och i det sammanhang detta var påstått – så kunde han ägna en halv dag åt att kommentera just själva NATUREN av påståendet. En stor del av författarskapet ägnas åt antydningar beträffande vad som händer BAKOM kommunikationen, - vilka motiv som finns hos författaren, vad man som författare kan komma åt, vill komma åt: vad som är möjligt att både veta och kommunicera. Dubbelheten var det vatten han älskade att befinna sig i.

Är det nu rätt att mena att S. Kierkegaard Egentligen var en SKRÄCKFÖRFATTARE?

Den avslöjande verksamhet som Kierkegaard bedrev, jagad av sin egen mani, kom succesivt att mer och mer anta karaktären av en skräckresa genom religiös och filosofisk fanatism, och genom samtidsens religiösa och filosofiska fantasier.

Kierkegaard själv skriver, föregripande hermeneutikens centrala fråga:

"Vad betyder det överhuvudtaget att förklara något? Är det att visa, att det ifrågavarande dunkla något inte är detta, utan något annat? Det vore en egenartad förklaring; jag trodde att det genom denna förklaring skulle bli helt tydligt, att det ifrågaställda var detta bestämda, så att inte förklaringar tog bort det efterfrågade, utan tog bort dunkelheten. Annars är förklaringen något annat än en förklaring, den är ett beriktigande."

Så skulle det vara orätt att genom en förklaring TRANSFORMERA någon, på ett sådant sätt att det ifrågavarande dunkla försvinner. Det hoppas jag inte sker här.

Kierkegaard:

”Jeg har overalt ingen Mening, men eksperimenterer blot Problemet frem.” (I Afsluttende Uvidenskabelig Efterskrift, i en sektion om barndopet. S.K. är, - i sin motsägelstusta (?) -, emot borgarkristendomen, emot alla dessa ” a la christne”, emot barndopet, men finner sig ändå vara för det, eftersom det ju då blir ännu svårare att bli kristen, ty ” det är ju svårare att bli det, som man redan är.” (S.K.)

Ännu hårdare är nu tanken i den sena boken *Indøvelse i Christendom*, (1850), som han t.o.m. (originellt nog) tvekade att ge ut. Den låg länge och väntade i en skrivbordslåda liksom *Sygdommen til Døden*. (Han inväntade i och för sig artigt sina belackares död.)

”Det/.../som/.../er det Fremtreadende i Ironien, er den subjective Frihed, der i ethvert Øieblik har Muligheden af en Begyndelse i sin Magt og ikke er generet af tidligere Forhold. Der er noget førførerisk ved al Begyndelse, fordi Subjectet endnu er frit, og det er denne Nydelse, Ironikereren attraaer. Virkeligen heden taber i saadanne Øieblkke sin Gyldighed for ham, han er fri over den.” (S.K.)

Avvägsteorin - är en teori sprungen ur S. Kierkegaards tänkande, som vi skall se. Kierkegaard skriver (i brevet till Rosenvinge. : Att stanna vid en punkt framom är omöjligt. Att stanna vid en punkt bakom är möjligt. Det, skriver han, ”innebär att stannandet är i rörelse”! - Har vi här icke något av det romantiskt estetiska idealet? Som om vi åter

hörde om ironiens ”svävande”.... Och om upprepningen som den enda lyckliga kärleken... (Jfr. Gjentaelsen, S.V.IV.)

Här har vi en grundläggande idé, ett krav på varje människa, som Kierkegaard ställer, att människan alltid måste sträva, - även om hon inte lyckas. (Analogt med Goethes berömda maxim.) En människas plikt mot framför allt sig själv, är att vara i rörelse! (jfr. t.ex. Berndt Gustavsson, I den natt, s.20.: ”existensen var avgörelse i tro, en ständig rörelse i tron på Guds vilja med den enskilda människan.”)

Att strävan skulle vara en strävan, fullt och helt, (och icke stycktevis och delat) var ju likaså ngt viktigt i sammanhanget. Den är analog med det för SK så centrala begreppet om viljans och trons innerlighet. Så placerar sig Kierkegaard här i raden av filosofiska voluntarister, ”vilje dyrkare”.

I någon grad är intresset för SKRÄCK typiskt för Romantiken, den idé- och konstperiod som sammanfaller med den tid när Kierkegaard levde.

Här fanns då i Tyskland stora författare, som skrev om, och använde sig av, skräck. Där var Chamisso, med Peter Schlemiel, och E.T.A. Hoffmann, (Sandmannen, Djävulselexiret) och även J. G. Herder. Och Jean Paul. Och Tieck. Med Romantiken är det - så att säga - Själens och Naturen som intar förstaplatsen uti Jaget. Och allt uppnås i ett rus, en svävning.

Om hur detta gestaltade kan man läsa, i en samtidspastisch, hos E.T.A. Hoffmann i dennes roman om Kater Murr. Ty romantiken hade nära till självreflexion, - vilket inte var så konstigt - vilket vi skall se, i det vi fördjupar oss i detta - eftersom romantikens myt i mycket var dess egna väsen.

E. T. A. Hoffmann

Romantikens estetik är en "svävningsestetik", där den estetiska njutningen beskrivs nära nog sensuellt som en fågels flykt, en oscillering eller en extas i sinnets värld. Lika mycket som man under romantiken dyrkade konstobjektet, lika mycket dyrkade man alltså den estetiska uppfattning med vilken man betraktade konstobjektet, och så kom då följaktligen romantiken att självbespeglade helt enkelt dyrka och njuta sig själv.

Romantiken – ett (!) av svaren på Immanuel Kants kunskapsteoretiska skepsis och på dennes gåtfulla beröring av reflexiviteten – är helt nödvändig att begripa sig på om man vil förstå den Moderna

Människan, myten och den moderna romanen och den Stora världs-historiska ironiens oscilleringar i ens egen samtid. Ty, även om vi idag inte är dränkta i ironi, så är ironin alltid central i kulturen, - även om den - som i vår egen kultur av idag - praktiskt taget är från-varande, tack vare en hjärndöd kulturelit.

Med ironi förändrar man världen.

Det finns INGET belägg för att ironi NÅNSIN har gjort så att världen förändrats till det sämre.

OM SKRÄCK

Att skriva en bok om en annan människas skräck, upplevs av mig som ett mycket oanständigt företag. Det känns som om jag degraderar det mänskliga och existerande objektet för min undersökning. Att mena att en människa fått sitt liv präglad av skräck, - det innebär ju att man påstår något i stil med att denna person inte förmått att hantera yttre hot och pressande upplevelser på ett förnuftigt sätt.

I våra tider är det givetvis helt all right att lida av PTSD, om man råkat ut för något vedervärdigt, men det är ändå en diagnos, som innebär att man borde söka hjälp. Om man lider av PTSD, så är inte det man bör göra att försöka undervisa andra om saker och ting.

Hur man än vrider och vänder på detta, så är det, att förklara att en författare är präglad av skräck (sant eller inte) något som kan ses som ett PÅHOPP på denne, och som om man är ute för att DISKVALIFICERA denne. Det är som, om jag påstod att SK inte var tillräknelig. Att det rör sig om en sjuk människa, som skadats för livet under sin uppväxt, genom att denne mött skrämmande saker, och reagerat med ren skräck.

Ändå är det ju så, att det torde vara en allmän upplevelse, att ha blivit utsatt för fasor, och att ha upplevt skräck.

Många äro de, som vuxit upp i skräckartade förhållanden.

Här är det då givetvis viktigt att reda ut diverse begrepp.

Skräck är inte detsamma som fruktan, och skräck har heller inte ngt att göra med förtvivlan. Dessa är distinkt olika begrepp, och de refererar alltså till tre olika psykiska företeelser.

Den förtvivlan, som också är spå gediget omskriven av SK själv, är ju ett tillstånd i själen, och har inte mycket att göra med att vara utsatt för en yttre fara, vilket är fallet med skräcken.

Fruktan är också ett tillstånd, där man är utsatt för en fara, men där saknas dels plötsligheten, dels kan man i nästan alla fall av fruktan förutsätta en viss bekantskap med det man känner fruktan för, som t.ex. Gud, en förälder, en lärare, ett dåligt betyg, en sjukdom, en analkande storm.

Men skräcken är det så, att det förutsätter en förs av besinningslöshet, av att möta ngt okänt, något plötsligt, formlost, något man inte alls är bekant med, och inte alls förutsätts att bemästra, men ändå av ett olyckligt öde hamnat i konfrontation med.

Skräck är mötet med det hiskeliga, det hem¹ska. Som är det obekanta.

Skräck är mötet med det som inte låter sig inrangeras.

Den kabbalistiske Lévinas skulle säga att skräck är mötet med det "radikalt Andra"².

¹ Detta handlar inte om det som Freud analyserar i Das Unheimliche, vilket ju är ett specialfall av hemskhet.

² Vi kan här erinra oss, att sådana benämningar som "det radikalt andra" – alltså när man komparerar "annat", är exempel på styggelser, för mig, som för Kierkegaard. När Kierkegaard möter, t.ex., en formulering hos Augustinus om att odöpta barn kommer till ett "mildare helvete". (jfr.s. 90.) Helevetet kan givetvis inte kompareras, lika lite som "något annat". Det är ju rent nonsens att säga "något väldigt mycket annat", vilket alltså Lévinas gör.

Så menar vi alltså här att skillnaden mellan fruktan och skräck är den att vi när det gäller fruktan har en viss bekantskap med vad som hotar oss, medan detta inte är fallet när det gäller skräck.

Givetvis kan det ibland vara så att vi känner skräck för ett hot som kommer från något bekant, något (eller någon) vi känner (till) , men i de fallen är det det obekanta hos det bekanta vi känner skräck för.

Nu kan den INTEELIGENTE läsaren invända att det där bestämt subjektivt.

Rätt.

Om jag ser Gud, eller läraren, eller sjukdomen, som något komplett okänt, trots att dessa inte alls ses som sådana av andra människor ikring mig, så är det subjektivt, och jag skapar mig en skräck av det som borde vara fruktan.

Så är det. Och gåtan blir då varför? Samtidigt kan man säga att det finns människor som – subjektivt eller inte – ALDRIG nånsin upplever skräck, även om de möter något som är fullständigt okänt, och av alla ikring benämns som fullständigt hiskeligt.

Så kan man se skräck som något som man är från födseln mer eller mindre predisponerad till.

Men FAKTUM kvarstår:

Somliga människor upplever skräck, skräck finns, och man kan både drabbas av skräck, samt använda skräck. Vissa människor är skrämmande, och tar sig bra fram, genom att på olika sätt skrämmas.

Att då vissa människor aldrig blir påverkade, aldrig låter sig skrämmas, det är en annan sak. Kanske kan vi säga att den här boken handlar om skräcken, för alla de som liksom författaren, har ett levande förhållande till skräcken.

För de andra är denna bok i första hand inte alls skriven.

Nosferati

Man bör skilja på skräck och skräck. Ett slags skräck är ju den som är kort och övergående, den momentana chocken, den hemska överaskningen, den egendomliga olyckan, och som man bara efter den inledande förskräckelsen, vilken egentligen utgör hela skräckupplevelsen, ganska så väl kan hantera, med en djupandning och med en rationell förklaring till vad som inledningsvis, felaktigt, tycktes helt livshotande; men den mer besvärliga skräcken, det är den ihållande, den som får en att stå i kontakt, perpetuellt, med något okänt som hotar en, och som ständigt, så fort man tänker på denna dimgestalt, eller för all del: känner dess grepp om ena foten, får ens strupe att sammansnöreas och ens hjärta att kasta slagen över varande i bröstet.

Den konstanta skräcken är den som urholkar människan, och som får henne att gripa efter de mest egenartade metoder att slippa ifrån,

och att omforma hela världen så att detta grepp om foten blir hanterbart.

Den som är drabbad av den kontanta skrällen, han eller hon glömmar så småningom bort den inledande plötslighet varmed djävulsansiktet först uppenbarade sig. Vad som återstår är nu enbart det tröttsamma dragandet med det eviga problemet, de eviga attackerna, och djävullens ansikte har sedan länge övertäckts med så många olika täckelser, schabrak och bilder, att detta djävulsansikte numera är ett helt menageri, en hel teater, ett vidunderligt kosmos i sig självt, vilket följer en så som en sidovagn, och en ryggsäck, och ett soltak, och ett rullande golv under fötterna, på ett sätt som om det säger: "Dig släpper jag aldrig! Jag är din skräck. Din skräckeliskräck! Spring om du kan!"

Och det stackars erbarmliga människospektakelet springer, enbart för att finna att sidovagnen är med, ryggsäcken också, och soltaket och det rullande golvet.

Kanske var det en bestående skräck hos Kierkegaard, att han såg som groteskt det han också upplevde som obekant, men visste var en verklighet för många av hans närmaste, och för alla i hans kulturkrets. Hela Herrnhutismen var givetvis en galenskap, och det hans far hade berättat för honom, om hur han stigit upp på en sten på en kulle på heden, och förbannat gud, - det var ju bara ett uttryck för normal mänsklig förtvivlan, och att betrakta som en bagatell, men det gjorde inte folk.

Allt sådant var egentligen att betrakta som obekant. Men vad värre var, för Sören: detta obekanta fyllde honom med skräck.

Eftersom detta med pietismen, och med faderns ångest inför gud, var VERKLIGT för alla omkring Kierkegaard, så blev det nära nog omöjligt att, i enlighet med den egna själen, uppfatta allt detta som obekant.

Man kunde inte säga att pietismen var nonsens, - ty det var uppenbarligen helt VERKLIGT för hela samhället runt omkring Sören Kierkegaard.

Helt avslöjande för Kierkegaards upplevelse av sin omgivning är detta innerliga avsnitt från hans egen penna:

”Der var engang en Mand. Han var som Barn bleven strengt opdragen i den christelige Religion. Han havde ikke hørt Meget af Det, som ellers Børn høre, om det lille Jesus-Barn, om Engle og deslige. Derimod havde man desto oftere fremstillet den Korsfæstede for ham, saa dette Billede var det eneste og det eneste Indtryk, han havde af Frelseren; skjøndt et Barn, var han allerede gammel som en Olding. Dette Billede fulgte ham saa Livet igjennem; han blev aldrig yngre, og kom aldrig bort fra dette Billede. Som det fortælles om en Maler, der i Samvittighedens Angest ikke kunde lade være at see tilbage efter den Myrdedes Billede, som forfulgte ham: saaledes kunde han, elskende, ikke see bort fra dette Billede, der drog ham til sig, ikke et Øieblik. Hvad han som Barn fromt havde troet, at Verdens Synd krævede dette Offer, hvad han som Barn eenfoldigt havde forstaaet, at Jødernes Ugudelighed i Styrelsens Haand var Betingelsen for, at denne Rædsel kunde afstedkommes: det troede han uforandret og han forstod det uforandret.

Men efterhaanden som han blev ældre, fik dette Billede end mere Magt over ham. Det var ham, som fordrede det i eet væk Noget af ham. Thi det havde han da altid fundet ugudeligt, at man indlod sig paa at male dette Billede, og ligesaa ugudeligt kunstnerisk at betragte et saadant malet Billede, for at see om det lignede - istedetfor selv at vorde Billedet, der lignede Ham, og med en uforklarlig Magt dreves han til at ville ligne Ham, forsaavidt da et Menneske kan ligne Ham. Dette var han sig nemlig bevidst, at der intet Formasteligt var i

hans Begjering, som kunde han noget Øieblik forglemme sig selv i den Grad, at han formasteligt kunde glemme, at denne Korsfæstede var Gud, den Hellige – han en Synder. Men det at ville lide for den samme Sag, indtil Døden, deri var jo intet Formasteligt.

Saaledes omgikkes han i Stilhed dette Billede; han taledes aldrig til noget Menneske derom. Men Billedet kom ham bestandigt nærmere og nærmere, dets Fordring til ham blev ham bestandig inderligere og inderligere. Dog at tale derom til Nogen var ham en Umulighed. Og just dette var jo Beviset for, hvor dybt denne Sag beskjæftigede ham, Beviset for, at det ikke havde været umuligt, at han engang havde gjort derefter. Thi Taushed og Handlekraft svare ganske til hinanden; Taushed er Handlekraftens Maalestok; et Menneske har aldrig mere Handlekraft, end han har Taushed. Ethvert Menneske forstaaer meget godt, at det at handle er noget langt Større end det at tale derom; er han derfor sikker paa sig selv, at han kan gjøre det, og har han besluttet, at han vil gjøre det, saa taler han ikke derom. Hvad et Menneske i Forhold til at handle taler om, er just Det, hvori han ikke er sikker paa sig selv. En Mand, der med Lethed overvinder sig selv til at give ti Rbd. til de Fattige, saa det falder ham ganske naturligt, saa han finder – ja her har vi det – at det ikke er Noget at tale om: han taler aldrig derom. Men maaskee skal Du høre ham tale om, at han agter engang at give tusind Rbd. til de Fattige – ak, de Fattige maae saa vist nøies med de ti. En Pige, der har Inderlighed nok til at sørge hele sit Liv stille men dybt over en ulykkelig Elskov, hun taler ikke derom. Men i Smertens første Øieblik skal Du maaskee høre hende sige, at hun vil aflive sig selv – vær rolig, det gjør hun ikke, just derfor talte hun derom, det var en forfængelig Tanke. Den Bevidsthed med sig selv, at man kan og vil, den mætter ganske anderledes end al Snakken. Derfor snakkes der kun om Det, i Forhold til hvilket man

mangler denne Bevidsthed med sig selv. Den Følelse, man i Sandhed har, taler man aldrig om; kun den Følelse, man ikke har, eller den Følelsens Grad, man ikke har, snakker man om. Loven er ganske simpel, i Forhold til det Onde denne. Har Du en Mistanke til et Menneske, der er Dig kjert, at han muligen omgaaes lønlige eller anden forfærdelig Tanke: saa see blot at faae ham til at sige det, helst saaledes, at Du narrer ham det fra, som var det Ingenting, at der end ikke i Meddelelsens Øieblik bliver Fortrolighedens Pathos. Er Du selv i det Tilfælde, paa Veie til at blive indesluttet med en forfærdelig Tanke, saa tal til en Anden derom, men helst i Fortrolighedens pathetiske Form; thi vilde Du meddele ham det i Spøg, turde det let være en af Din Indesluttethed opfunden Underfundighed, der blev Dig selv værst. Men i

63

Forhold til det Gode er Loven ogsaa den samme. Er det Din oprigtige Alvor med en Beslutning – for Alt tal aldrig eet Ord om den til noget Menneske. Dog behøver alt Dette jo egentligen ikke at siges, det hjælper heller ikke Nogen at det siges; thi den i Sandhed Besluttede han er eo ipso taus. Det at være besluttet er ikke Eet, det at være taus noget Andet; det at være besluttet er just at være taus – som han var det, om hvem her er Talen.”

(ur: Tvende Etiskt-Religieuse Smaa avhandlingar 1849)

Att ställa sig upp och förklara att allt detta var nonsens, det gick ju bara inte. Så blev därför allt detta obekant. Jag förklarar denna slags obekant: Denna obekant – vilket alltså inte är det samma som orimlighet, eller icke-existerande (inte: intighet) - skapade hos Kierkegaard en lika stor skräck som pietismen i sin konkretion skapat hos honom.

När man höll upp pietismen på en armlängds avstånd, och genom en grundlig skepsis sålunda kapat av dess huvud, så fanns den ändå där, men nu som en obekänthet.

Det var detta man hade att förhålla sig till, för Sören.

Att i det läget skriva spökhistorier, gotiska romaner och annat, det gick inte för sig. Man måste på något sätt ta sig an uppgiften att för andra visa det orimliga i deras verklighet.

Att göra det, ja, men på vilket sätt. Först och främst genom två taktiker: Att skapa rabalder. Och genom att skapa skräck.

Endast genom att möta skräck kan en människa förändras, tänkte (kanske) Sören.

För Kierkegaard var verkligheten, såsom den framkom i det religiösa i Köpenhamn, något helt absurt, absurt i sin obekänthet, främmande. Det var helt osannolikt att människor kunde acceptera en sådan verklighet, som de faktiskt byggt kring sig själva. Av någon egendomlig anledning. Om man INTE betraktade den som obekant, så skulle den försvinna. Om man förklarade den för idioti, till exempel, så skulle man aldrig vilja ens förstå denna obekänthet. Nu fick man alltså ta på sig korset att se samhällets hallucination, och se den som något rent OBEKANT, och söka förändra den efter vad man så småningom lyckats BEKANTA SIG MED. Om man inte bekantar sig med vad de andra ser som verkligt, då är man ju illa ute.

De flesta människor behöver ju inte alls bekymra sig om sådant, ty de ser som verkligt och bekant allt det som S. Kierkegaard såg som absurt och fasthöll som obekant.

Men det betyder ju också, i viss mening, att man har slutit både det obekanta och skräcken till sig.

Om man möter, helt plötsligt, så mycket obekant, så blir ju skräcken ens andra natur.

Det är nu detta som är Kierkegaard.

Det nära nog osannolika nöje som Kierkegaard nu har är att beskriva det han ser, utifrån den absolut unika situation som han skapat sig, när han förklarar hela de andras verklighet, hela samtiden, för OBEKANT.

Lätt framstår nu allt, i sin galenskap. Det är så att säga bara att teckna ner det. I något som verkar patologiskt³ tar han sig nu an att göra det, och ingen omkring honom inser att detta är världens lättaste sak, - ja, som en automatisk skrift.

Allt är till följd av den manöver han gör, - att sätta sig och exponera sig för den hela obekantheten, och låta skräcken skriva böckerna åt honom.

För att maskera alltihop, så använder han sin insikt om skräcken, och sprider lite lagom portioner småskräck omkring sig.

Nå, VISSTE Kierkegaard om att han satte sin omvärld som obekant? Troligen inte. Men han insåg i lyckliga stunder, att han undfått en metod att klargöra absurditeter på. Låt oss lämna frågan i dess detaljer öppna.

Men vi måste dröja vid Kierkegaards beskrivning av bilden av den korsfäste - vilken ju inte är mycket av en beskrivning, men utelämnar själva den bloddränkthet som var utmärkande för den typ av kris-tendom han utsattes för.

³ Ja, medicinska vetenskapsmän menar att SK led av produktionsmani, en slags sinnesjukdom som innebär att man måste producera.

Vi har alltså inte bara en pittoresk detalj om en eländig barndom, jämförbar med de stora romantikernas, och de romantiska filosofernas barndomer – ty de var faktiskt nästan allihop (Hegel, Schelling, Schlegel, Herder) just PRÄSTSÖNER (Undantaget var Tieck, vars far var smed.) Deras fäder var dessutom nästan allihop pietister.

Schelling

I Kierkegaards fall var fadern inte alls präst, men en karl som, trots idoga försök att bilda sig, ändå alltid måste betraktas som en lekman, och betraktades så av sin samtid⁴.

I det barnmisshandelsfall som vi har i fallet Sören Kierkegaard, blev Sören inte bara indoktrinerad i en blodsreligion, men fick tidigt

⁴ Michael P. Kierkegaard var alltså ingen intellektuell, och det sätt som prästerna och biskoparna i Köpenhamn omnämner MPK är snarare med milt överseende, än med överdriven respekt. Han var en "hosehandlare", en "byxhandlare" – och en ngt överspänd sådan.

också bli själasörjare åt sin far. Detta är alltså en barndom som – om den utspelats idag – skulle producerat ett mentalfall eller en terrorbombare, inte alls en filosof.

Kierkegaard understryker hemskheten i religionen, men ingen – inte ens vi – reagerar på det, något märkbart.

Vad Kierkegaard försöker meddela, i den citerade passagen, det är ju att han är ett offer för ett övergrepp, vars konsekvenser, ännu när han skriver detta, inte alls har blivit övergående, men fortfarande är bestämmande för hans sinne.

Han har ännu inte hämtat sig från den oerhörda skräck, som var hans barndom.

Denna skräck skulle bland annat medföra, att han aldrig någonsin kunde anpassa sig till något som helst socialt sammanhang, men var DÖMD att förevigt stå utanför, att genom hela livet tvingades se på, från en plats i periferin, ”väl tagen emot och illa tåld av alla”, som den fine – men missanpassade – svenske 1600-talsskalden Lars Wivallius⁵ – från Vivalla - skriver om sig själv i sin självbiografi.

Skräcken har aldrig lämnat Kierkegaard, och det skulle aldrig hjälpa honom att beskriva denna barndomens skräck i böcker, så som det kanske skulle ha hjälpt honom om han kunde ha mött någon levande människa som kunde ha förstått vad denna slags religionsintroduktion kunde ha gjort med en människa.

Det förstod nära nog ingen på den tiden.

⁵ ... som ju bland annat fick bevittna en vår från ett fönster i fängelset Kajaneborg, i Finland.

Religionen var sådant man fick uthärda, i en tid av oberäknlighet som den som presterades folk kring de år då Napoleon drog fram genom Europa.

Om man inte hade något mer bedrövligt än ett blodigt Kristushuvud att komma dragande med, som trauma, så var man - enligt den tidens sätt att se - lyckligt lottad.

Hur många gånger Kierkegaard än meddelade omvärlden att han fått en "vanvittig Opdragelse", en vansinnig uppfostran, så klingade detta ut som i ett lufttomt rum, ty : vad skulle man göra åt det, och - för övrigt - men anser sig inte ha fått en vansinnig uppfostran? Sedan tidernas begynnelse har ämnet uppfostran varit en guldgruva för alla filosofer och författare. Ingenting skulle komma att intressera den frö bland annat Kierkegaard så viktiga Immanuel Kant mer än Rousseaus idéer om barnuppfostran, - utan att egentligen kom att skriva något viktigt alls om saken.

Kanske förstod Kierkegaard att denna vansinniga uppfostran denna **BARNMISSHANDEL** var helt determinerande för hans författarskap, men kunde inte **FÖRKLARA** det i någon skrift, eftersom då hela författarskapet skulle falla ihop, såsom varande bara ett blödande sår, orsakat av skador som åsamkats en fyra, femåring.

(Livet igenom skulle Kierkegaard förklara att han var emot barndop, emot konfirmationsundervisning, och han framhöll att kristendomen var en sak för **VUXNA**, aldrig för barn, - vad det nu än stod i evangelierna om vad Jesus sagt.)

Hela Kierkegaards författarskap har fötts ur denna skräck - och därmed det förfrämligande som skräck ofrånkomligen skapar - som barnet upplevde inför bilden av Kristus.

Ingenstans i hans författarskap framträder någon bild av Jesus som människa, men däremot finns det fullt med abstraktioner av denne,

där Jesus benämns som "paradoxen", "tecknet" o.s.v., och det är absurt att tänka sig att det är skräcken, skräckbilden, som förmått Kierkegaard att dölja den centrala gestalten i den religion som han sade sig omfatta så innerligt i en väv av abstraktioner, och placerat denna gestalt in i ett myller av iakttagelser om människans villkor, där Jesugestalten är en tom plats, överskuggad av en obegriplighet, som har formella likheter med Alltets skapare.

Begreppet Ironi i all ära, - mycket intressant - begreppet Ångest likaså, - så viktigt så - men vad vi i Kierkegaards fall framför allt har att göra med, det är ju faktiskt begreppet Skräck⁶.

Skräcken nämligen inte bara härrör ur mötet med det obekanta; den skapar även en stor sensitivitet i förhållande till det Obekanta, samt till det föregivet bekanta.

oooooooooooooooooooooooooooo

⁶ Det skall också visa sig att skräcken som företeelse är betydligt mer inbjudande för dialektisk beskrivning än vad man i förstone kan tro.

UTESTÄNGDHETENS SKRÄCK

Kierkegaard levde sitt liv ensam. Efter en egendomlig uppväxt och olycklig kärlekshistoria, som förmodligen mest var olycklig för att Kierkegaard troligen var handikappad efter ett fall från ett träd som femåring - så ägnade Kierkegaard, åt att polemisera mot den övre borgerligheten i Köpenhamn, där han, p.g.a. den övre borgerlighetens nedärvda förakt, aldrig fick tillträde.

Köpenhamn var en stad med något över 120.000 invånare, - en stad med mur och fyra stadsportar : Østre Port, Nørre Port, Vestre Port och Amager Port, vilka låstes varje kväll, och där nyckeln också var kväll bars upp till slottet Amalienborg och överlämnades till kungens sekreterare, - alltså en ganska liten stad i ett litet kungadöme där kungen fortfarande hade stor makt. Staden (en Köb-Stad) var bara några kilometer från norr till söder o. från öst till väst. Tre gator avgränsade staden: Vester Voldgade, Nørrevoldgade, Østervoldgade. Utanför var öppet landskap med ängsmark och gårdar,

gästgiverier m.m., samtidigt som Köpenhamn då var en stad härjad av engelsmännens bombardemang. De sköt kanonkulor från sjösidan, sista gången 1807 som straff för danskarnas stöd till Napoleon – det sista av engelsmännens många anfall - Vaar Frue Kirke hade rasat av ett kanonskott, Frue Kirke stod dock kvar.....

S.Kierkegaard genomgick sin Borgerdydsskola och avslutade de gymnasiala studierna med mycket goda betyg i så gott som allt; han hade bl.a. i latin och matematik högsta möjliga betyg .Det märkligaste med hans meriter under studietiden var , - ur ”vår” synvinkel sett - , att han aldrig skrev en enda uppsats själv (!), utan betalade kamrater för att göra dessa uppgifter (i utbyte mot latinöversättningar) – ett slags hemlighetsmakeri. (Det skulle senare visa sig att S.K., när han skrev sin första bok Af en endnu lefvendes Papirer, (1838) fick hjälp av en vän (J.P. Holst) att översätta manuskriptet ifrån latin (!).Långa , krångliga satsbyggnader. Hemlighetsmakeriet skulle senare att komma att bestå hos honom i flera avseenden, bl.a. som en väsentlig del av allt i det offentliga, som ett författarskap utgör, både i sig o. med hänsyn till personen författaren. Denne kan ju inte pretendera på något annat än att utge sig såsom offentlig egendom. En skolkamrat skriver: ”I mine unge Dage levede jeg i et meget intimt Forhold med S.K., og for hvem jeg i bogstavelig Forstand omskrev hans forste skrift om Andersen eller rettere sagt: oversatte det fra Latin til Dansk. – At han henvendte sig til mig derom, var ganske naturligt, thi i Borgerdydsskolen var det en almindelig Trafik imellem os, at jeg skrev de danske Stile for ham, og han de latinske for mig. Besynderligt er det, at han, der endte med at skrive en saa udmaerkt Dansk, i sine Ungfdomsaar slet ikke havde Greb paa det, men skrev et Latinsk-Dansk, der vrimlede af Paretisiper og de mest indviklede Periodbygninger.” (H.P. Holst)

En summa av skolgången var utomordentliga kunskaper i latinska språket (som han också senare gav privatlektioner i) samt i grekiska och en grundlig kunskap i den ortodoxa, protestantiska kristendomen. 1830 i oktober skrevs S.A. Kierkegaard in som student vid Köpenhamns universitet, 17 år gammal. Samma år inskriven vid Kongens Livkorps; fick avsked efter tre dagar av hälsoskäl (klenhet). 2. Författaren. Det första som S.K. publicerade - det skulle ju bli massor senare, ett av världslitteraturens rikaste författarskap - ,Af en endnu Levendes Papirer (1838), var skrivet av en tjugofemåring och innehöll en liten uppsats om en då etablerad skribent, H.C. Andersen som romanförfattare. Det gällde främst den lilla romanen Kun en Spillemand av Andersen, som nyss utkommit . Kierkegaard angrep boken och den "blöte konstnären" i denna bok och orienterar sig samtidigt i förhållande till estetiken som sådan. Det våldsamma och elaka angreppet (" när hjälten dör, dör också Andersen") bedömdes av "kulturoraklet" Georg Brandes, många år efteråt som ett friskt påhopp..... .

Borgerligheten leddes i Köpenhamn vid denna tid, då S.K. levde 1813-55 - av J. L. Heiberg, en akademiker och skribent. Denne hade litterär och intellektuell salong i sitt hem. Där var Kierkegaard, som betraktades mer eller mindre som en uppkomling, en parvenu, inte välkommen.

Hegel, tidens ledande filosof, professor i Berlin, tog också emot den danske professorn och kulturdomaren i Köpenhamn, prof. Heiberg för umgänge och diskussion på sitt tjänsterum, och Heiberg, som i droskvagnen på vägen från Kiel till Berlin läst Logik der Wissenschaft I, dristade sig framme i Berlin dristade sig omedelbart och utan omsvep till att fråga Hegel vad han faktiskt menade med sin filosofi , hur "systemet" egentligen såg ut, hur allting förhöll sig?

Prof. Heiberg måtte kort sagt ha varit ett snille på att umgås och ha besuttit en ordentlig dos charm. Ty sådant var det ingen som frågat Hegel förut. Dennes verk hade mottagits med stum beudran av hela den tyskspråkiga samtiden när det började publiceras 1807.

J.L. Heiberg ledde en liten krets av filosofi- och teaterintresserad elit, - hans hustru Köpenhamns stora skönhet och en mycket populär aktris, en krets till vilken S.K. förgäves i början av sin karriär försökte få tillträde, och mot vilken han senare desto värre polemiserade. Han kom dock att skriva en positiv bok, *Krisen og en Krise i en Skeuspillerindes Liv*, (1848), om Fru Johanne Luise Heibergs (f. Paetges) - och, eftersom hon har samma initialer som sin man, kom ofta uttrycket "Fru Heiberg" att dominera. Boken berör en tolkning av Julia i *Romeo och Julia*⁷, - och är en i förhållande till S.K.s övriga verk obetydlig bok, utgiven för att - på ett nära nog gymnasialt vis - hedra Fru H. och reta Herr Heiberg, som hade retat sig på S.K. sedan *Enten-Eller* kom ut, - varför visste aldrig S.K.....

J.L. Heiberg skrev själv både tyngre och lättare litteratur. Bland annat en bok om just Hegels filosofi, *Den speculative Logik* (1832), samt mängder av föredrag, böcker i skilda ämnen, bl.a. en bok om Carl Michael Bellman som dityrambiker, samt ett flertal mycket enkla, populära, korta vaudeviller (bl.a. en, av Kierkegaard kommenterad bagatell, *Recencenten og Dyret*. *Opført første Gang paa det Kongelige Theater den 22de October 1826*. Handlingen i denna pjäs utspelar sig på Zoo, i Dyrehaven i Köpenhamn, och djuret som visas i ett litet tält av den panke recensenten är en liten skalbagge, en liten insekt med fem (!) ben.

⁷ Kierkegaard var under den tidiga fasen av sitt liv på teatern nästan varje kväll.

Heiberg, den receptive, ägnade sig också åt något, som antagligen hade varit nyttigt även för Kierkegaard: han breddade sig till naturvetenskapliga studier, särskilt astronomi, något K. retades offentligt i pressen med honom för. Sådant var på modet i de högre stånden, och personer som Goethe stoltserade ofta med omfattande kunskaper i fysik och botanik.

Vi återkommer till Heiberg.

Kierkegaard hade varit välkommen hos Heibergs, även om han inte var av akademikersläkt, om han hade betett sig hovsamt. Men S. K. var i allt upprorisk. Som det nu var så var han utestängd, och även fadern, Michael K., vilken aldrig förolämpat någon i hela sitt liv, sågs ner på av Köpenhamns ledande skikt. Man kunde kanske inte förlåta denne det sätt han blivit rik på. Mer om det nedan.

När Heiberg också recenserade Kierkegaards bok, Frygt och Bæven, om Abraham och Isac, en strikt fader och son-historia, upphöjd i två, konstaterade Heiberg – om man rensar bort krusidullerna – att boken tydda på en osund tvångsföreställning. Heiberg tyckte att det osade auktoritetshat.

I och med att dörren även här – förutom den misslyckade förlovaningen – tycktes stängd till ett normalt liv, så befästes S. Kierkegaards utanförställning och hans från början retliga person blev ännu retligare, och så var det bäddat för ett korståg, från Kierkegaards sida, inte bara mot prästerskapets falskhet och akademiker-nas fåfänga, men också mot allt som andades ... just auktoritet.

”En auktoritet kan man inte ha till nånting alls.” (S.K.)

Søren Kierkegaard, som, livet igen skulle dyrka minnet av sin far, skulle komma att bli den mest rabulistiske filosof som Norden skådat. Nu hade Norden inte skådat många filosofer, men ändå.

Søren hade, genom detektivarbete och liksom en tjuv om natten, genom umgänge med ett FÅTAL person, inte mer än tjuvo stycken,

lurat ut allt det som var viktigt och friskt med livet, och allt detta det lade han fram, svart på vitt, inför Köpenhamns förvånade menighet, i boken Enten-Eller, som lästes, begapades och missförstods ända långt upp i kungahuset, där drottningen inte ens fick ordning på titeln, men livet igenom trodde att boken ifråga snarare hette Enten og Eller än Enten – Eller.

Søren's många nedskrivna tankar blev lästa, men stort sett ignorerade. Søren kunde ha blivit en fruktansvärd litteraturkritiker. Han hade en enastående känslighet, av nära nog Rimbaudska mått, men han blev nervös av att följa dagspolitik och modets växlingar, så det blev inte någon journalistik.

Blotta mängden av böcker av S.K.s hand som skrevs under några år har förbluffat menighet och forskare, då och nu. Hans produktivitet var legendarisk i Köpenhamn på 1840-talet, och har senare förklarats med att S.K. troligen led av någon slags epilepsi, en överaktivitet i hjärnan.

Mycket tidigt betraktade S. K. sig själv som ett offer och som den olyckligaste av människor. Vi vet inte om detta berodde på hans fysiska handikapp, vilket förmodligen bestod i total impotens, eller på någon slags depression, vilken blivit extremet medvetandegjord och förstärkt av fadern.

Kierkegaard skriver på ett ställe att han skulle ge alla böcker han skrivit, för att vara som andra i en månad av sitt liv. Då kan man ju tala om en intensiv känsla av utanförskap och olycka.

ANSVAR FÖR EN BEGÅVNING

Tidigt hade S.K. märkt att han ärvt faderns begåvning, och att han, liksom brodern Peter, besatt intellekt som gjorde att de kunde lära sig praktiskt taget vad som helst, snabbare och bättre än andra, och skaffa sig vilket yrke de behagade. De hade inte bara begåvningen. De hade även ...pengarna. Fadern var millionär. Han var en av Köpenhamns rikaste människor.

Det svårartade förtryck som faderns depression m.m. ålagt de båda bröderna, och även de många obildade systrarna, varav all dog innan de fyllt trettio, kan vara svårt att föreställa sig. Det bestod i daglig påminnelse om Kristus, samt i mängder av restriktioner i livsföringen. Detta var dock inga ovanligheter i många hem, där pietismen slått sina klor, och man kunde vanligtvis hantera de religiösa reglerna och föreställningarna - om man inte gillade dem - med ganska stior lätthet. Men i det kierkegaardska hemmet härskade depressionen oinskränkt. Michael Pedersen Kierkegaard var - enligt myten i alla fall - fast övertygad om att Gud skulle straffa, inte bara honom själv, men alla hans barn, för att han i sin ungdom ställt sig på en lite kulle ute på den ödsliga Jylländska heden och förbannat Gud.

Ingen dristade sig att säga emot honom, varken hustru, huspräst - självaste biskopen - eller barn, och så levde familjen i årtionden under denna föreställning att, medan den alltmer åldrade patriarken blev rikare och rikare, så skulle snart olyckan slå ned och förintä dem alla! En efter en skulle de plockas av skördemannen, och SK själv var övertygade om att han aldrig skulle uppnå den ålder, vid vilken själve frälsaren dött (31 år).

Kierkegaard gick på teatern, lyssnade på den hisnande Don Juan, och såg fru Heiberg i skådespel och skrattade åt farserna på teatern; han läste antik och modern metafysik.

Kierkegaard var medveten om sin unicitet. Helt visst betraktade han sig som sin tids mest begåvade man. Men någon roman skrev han aldrig.

Psykologer och psykiatriker har sedan mitten av förrförra seklet sökt komma till kunskap om och beskriva Kierkegaards mentala konstitution. Det har framkastats hypoteser från dessa psykograferns håll beträffande Søren Kierkegaard, ibland användande sig av den gamle Kretschmers lära om personlighetstyper, att Kierkegaard - vars verk i allmänhet genom tiderna har ansetts tunga, och behandlande diverse svåra ämnen som ångest och förtvivlan, - att denne man egentligen inte alls skulle varit konstitutionellt svårmodigt lagd, men tvärsemot snarare tillhört den av Kretschmer beskrivna personlighetstypen pykniker, vilken kännetecknas av godmodighet, sällskaplighet, humor och stark sexuell drift.

Kierkegaard hade redna från början ett behov av att dölja sig. I skolan var han mån att dölja sig bakom en spexmask. Under sin skoltid skrev han inte en enda modersmålsuppsats, men betalade sina klasskamrater att skriva dessa. Han ville inte avslöja för lärarna vem

han var, och förstod, intelligent som han var, att detta lätt kunde utläsas av en vanliug uppsats i fritt ämne.

Senare i livet skulle allt han skrev – med få undantag – skrivas under pseudonym.

Nu var detta i och för sig något som låg i toiden. Det tillhörde romantiken att – bland mycket annat – dyrka hemligheter och att underhålla dubbeltydigheter.

Redan under en resa till Gilleleje, 1833⁸, eller kanske tidigare, då Kierkegaards önskade börja sin bana som författare var Kierkegaard helt överväldigad över det överflöd av krafter inom honom som sökte utlopp. S.K. hade ett monumentalt problem i sin egen hypersteni, en överkraft, av vilken han t.o.m. själv trodde att han kunde dö.

(President J.F. Kennedy tillfrågades en gång om vad han skulle önska sig, om han fick önska precis vad han ville. Denne lär då ha svarat: ”Mer energi.” --- Simone Weil, pacifisten, menade i ett känt uttalande att nyckeln till livet, det var just överflöd av energi. ”Superflue d’énergie”.)

1833 syns Kierkegaard ha upptäckt även sin enastående förmåga att veta/se vad människor tänkte. Men att omsätta detta i litteratur, vilket var hans högsta önskan i den Goethefeberns tid, det visade sig svårare. S.K.s äregirighet kände förmodligen inga gränser, men inom vad skulle han låta sina krafter flöda ut?

En otålighet och ett högmod av sällan skådat slag spelade i hans sinne. Och han upptäckte att han knappt kunde ägna sig åt något för än han flydde till något helt annat.

⁸ Året då brodern Niels dog på ett hotellrum i USA.

Senare skulle han beskriva detta hysteritillstånd, men då i förhållandet till den enkla sysslan att läsa en bok:

”De fleste Mennesker gaee gjerne til Laesningen af en Bog med en Forestilling om hvorledes de selv vilde have skrevet, hvorledes en Anden haer eller der vilde have skrevet /.../ Her begynder nu den første Mulighed af at ikke kunne laese en Bog /.../ - de to mest modsatte Arter af Laesere mødes - de dumme og de genialeste, som begge to have det tilfaellets, at de ikke kunde laese en Bog, de første af Tomhed, de Sidste af Rigdom paa Idéer;/.../.”

(ur En Fortale, S.K.Papirer, I.C.83.)

Detta ger i blyxtbelysning en bild av den unge Søren, som önskade skriva berättelser om zigenare och om mystiska djur, just likt pastorn, alkoholisten och nationalist-politikern Steen Steenson Blicher. Denne skrev utmärkta gotiska historier. Historier som formligen dröp av verklighet.

Om man söker i tillgängliga källor efter uppgifter om Kierkegaards person, samt läser dennes verk, så framstår det, för den känslige läsaren, som att man i Kierkegaard har att göra med en person som är sammansatt, och vars ansikte mer är likt den bekante Janus än mången annan känd intellektuell. Än ser man ju Kierkegaard som den förtvivlade, än som den spefullt skrattande. Än är han den innerlige vännen, än den beräknande dialektikern. Och man får inte riktigt ihop det. Det var emellertid just Kierkegaards fryntligt arroganta och intriganta, men samtidigt högst INTRESSERADE, läggning som kom dennes konfrontation med VÄRLDEN att bli så till extrem grad intressant. Hans samtid präglades av spiritistisk andefattighet. Fadern och hans på avstånd älskade var båda engagerade i spiritistisk religion, något som förmodligen äcklade Kierkegaard

Det mest levande konkreta traumat i Danmark under Søren Kierkegaards uppväxt var förmodligen minnet av Napoleonkrigen.

Andligt var för S. K. det mest levande 1.) Holbergs Komödier, 2.) Herrnhutismens av Kierkegaard avskydda sånger om den söte Jesus samt 3.) Hegels för Kierkegaard överkliga filosofi 4.) Romantiska skräckromaner.

Misstrodd som Kierkegaard var, så kom det sig att han, förkladd som präst (han var prästvigd) och gediget misstrodd i sin stad, mycket på grund av sin irriterande personlighet, beslöt sig för att bli världens främste ... skräckförfattare.

(Hypersteni – som ”man som bekant kan dö av”, som S.K. skrev...)

KIERKEGAARD trivdes bland folk. Dagligen promenerade han genom Köpenhamn, tog sitt ”människobad”, och han kände alla, och var igenkänd av alla.

En dag, en morgon mötte han sin systerson, Troels Troels-Lund, som då var på väg till skolan, en gossa kanske i tioårsåldern⁹. Genast beslöt sig SK att följa pojken till Borgerdydskole, där han själv gått. SK hade trivts i skolan, men så var inte riktigt fallet med Troels.

Hursomhelst så hintade nu Søren om att skolan kanske när allt kom omkring inte alls låg kvar. Den kanske hade brunnit ner, då han själv hade hört brandbilar tidigare och tyckt att det luktaDE LITE RÖK. Pojken blev både förhoppningsfull och lätt skräckslagen.

Mycket ordade de nu på vägen om att skolan kunde vara borta, med lärare och allt. Och Kierkegaard njöt.

Hur bra förstod han inte att med lite lätt skräck öppna ögonen på folk!!?

⁹Troels Lund skulle senare i livet bli en känd professor, mest ägnande sig åt idéhistoria.

Så beslöt Søren att han inte ville följa med sista biten till skolan. Han hade trots allt mycket att göra, menade han.

När Troels kom fram till sista hörnet och kikade runt det, så fann han att skolan stod kvar. Obränd.

Han suckade och tänkte att morbrodern bara skämtat med honom.

Bland de övriga skräckromantiska temata som Kierkegaard hinner avverka, i sitt inspirerade och halvt maniska livstillstånd, är att märka bl.a. följande:

Don Juans och förförarens generella (i Förförarens Dagbok) mörka inre, - den förlorade själens munterhet.

Abrahams villighet att offra sin son Isak, för att han hör en obestämd röst som kan vara Guds i sitt huvud.

Funderingar kring om det verkligen är anständigt att likt Jesus-Gud låta korsfästa sig av människor, och därmed låta dem dra på sig evig skuld, när man ändå är allsmäktig.

Funderingar över om något alls går att upprepa, eller ens minnas.

Arvsynden. Kan nu faderns trots mot Gud verkligen ha dömt en hel familj till olycka?

Arvsynden. Kan arvsynden verkligen döma en hel mänsklighet till ångest?

Kan man vara sig själv? Tänk om man inte har något själv? Tänk om man inte VILL vara sig själv? (Sjukdomen till döden)

Tänk om man inte kan läsa en bok?! (Fortale)

KLARSYNTHETENS LUDWIG HOLBERG

Inte mindre än 18 olika komedier av Holberg refereras det till av Kierkegaard i dennes publicerade verk. Således hade Kierkegaard inte bara en speciell kunskap om Holberg, men tycks ha haft dennes verk mycket kära.

Ludwig Holberg var måhända icke helt dansk, men född i Norge, son till en officer, i Bergen i slutet av 1600-talet. Tidigt i sitt liv, redan som tonåring, begav sig Holberg ut i världen, späckad med nyfikenhet. Han hade ett osedvanligt gottminne, social förmåga och var dessutom född med en god penna. Först tog han sig till Holland, men råkade – som allt som oftast utför sjukdom och fattigdom och måste återvända hem. Holbergs tidiga år föröpte som en enda stor rundresa, eller snarare rundpromenad, och en studieresa, i Europa. På grund av sin fattigdom fick nämligen Holberg, polyglott, som då och då endast fick smågig som informator till adelsmännens söner, promenera på sina resor i Tyskland och Italien. Till B Norge återvände han stort sett inte, men fick rätt vad det var, efter att ha studerat teologi och föreläst i Köpenhamn, en professur av kungen, vilken ingått morganatiskt äktenskap.

Holberg skrev mängder av historiska verk, men så på 1720-talet i en rasande fart till stadens nya teater, en mängd komedier. Dessa gjorde succé, men på grund av alliansen mellan kungen, den sorgsne Kris-

tian VI och de religiösa krafterna, vilka då utgjordes av Zinzendorfs Hernhitare, så fick teatern lägga ner, då den anågs hädisk. Holberg, själv, blev dock professor i metafysik, och skrev massor av böcker i historia, bland annat en Judarnas historia.

I samband med den änglige arkitekturvännen Kristain Vis död, 1746 kom Holberg att redigera sina samlade verk. Hans komedier kom nu åter upp på teaternarna, och han dog i Köpenhamn 1756.

Holberg har främst haft inflytande och betydelse genom sina komedier, vilka spelats både i hemlandet och internationellt med stor framgång.

Dessa teaterstycken är rappa, merd tydliga karaktärer, kvick dialog och med osedvanlig klarhet i tendens och resonemang. Ofta görs klara poänger i ämnen som kön, bildning, rikedom och moral. Holberg ger en bred och varm skildring av mänskligheten och haR EN FÖRLÅTANDE BLICK varmed allt som rör mänsklig svaghet – men inte dumhet ... - överses.

GIGANTEN HEGEL

S.K. tog avstånd från den egendomliga "objektiva" cirkulära historie- och själsfilosofi som Hegel framställde - i alla fall från och med Enten-Eller. Han tycks nämligen själv ansett sig vara något hegelian i sin magisteravhandling, - och han släppte aldrig riktigt sin beundran för Hegels reflexionskraft, - och han tycks alltid glad när han polemiserar mot - den redan länge avlidne - Hegel, - han tyckte att hans egen reflexionskraft nog var i klass med dennes. Men sedan utnämnde han sig själv till tidens korrektiv. S.K.: "Middelmaadighed, som just er det forargelige, den farligste af alle Djaevle-Besaettelser, fjernest fra at kunne helbredes." Vad Kierkegaard framför allt vänder sig emot hos Hegel är dennes irreligiositet. Hegel erkänner ingen högre makt alls. Då menar Kierkegaard att Hegel är oetisk, eftersom det enligt klerkegaard inte kan finnas någon etik utan att det finns en religion/ en gud. Att som Hegel - i anslutning till Kant - grunda en etik på förhållandet Människa-Stat, det finner Kierkegaard oetiskt (!).

Framförallt var det Hegels historiefilosofi som Kierkegaard satte sig in i, (jfr. Thulstrups utredning....)och även dennes filosofihistoria, - i bl a. Philosophie der Geschichte (utg. post.1837), där Hegel förklarar att världshistoriens gång är präglad av nödvändighet och där han förklarar ,att:" bara i de förändringar, som försiggår på ett andligt plan, åstadkommes något nytt."(s.105.)

För Hegel är ironien ett dialektiskt negativt moment, och just därför, såsom negativitet, - ett nyckelord i dialektiken -, insatt i hans logik

är den ett pådrivande element (i världshistoriens "Welt-Geist" såväl som hos "tanken" hos filosofen, d.v.s. hos Hegel själv, ty för Hegel var filosofin identisk med honom själv. Hegels filosofi är så tillvida dubbeltydig. I den stora utvecklingen av tanken nåddes slutpunkten i Hegels egna verk. (Hegel (och Marx) utmanas ju av Adorno , i hans Negative Dialektik, (1966) på ett så radikalt sätt att dåvarande östtyska filosofer "gick i taket ", t.ex. Igor S. Narski i Die Anmassung der negativen Philosophie Theodor Adornos (Berlin 1975) , där Narski med upphetsning kritiserar A. för dennes förvanskning av negationens kategori , i det att A. skall ha gett negationen "en alltförstörande, ytterst nihilistisk och pessimistisk betydelse" (ib.s.9.), att den filosofiska Tanken var här vid sin slutpunkt. Marx berömda ord om Hegel kan förtjäna att citeras. Marx i förordet till andra uppl av Das Kapital, (1873), (band I. s.27.) - i kommentar till en anonym recension av första upplagen :

"Min dialektiska metod är i sina grunddrag inte skild från Hegels, utan dess kompletta motsats. För Hegel är tankeprocessen, som han under namnet Idé förvandlar till ett självständigt Subjekt, det verkliga Demiurg, som bildar det yttre framträdandet. Hos mig här det omvänt det Ideella inget annat än det i människohuvudet omsatta och översatta Materiella. Den mystifierande sidan av den hegelska Dialektiken har jag kritiserat för nästan 30 år sedan vid en tid, då den nästan var dagsmode. Men just , när jag utarbetade första delen av Das Kapital , så fann det förtretliga, hädande medelmåttiga epigoneri vilket nu för ordet i det bildade Tyskland, ett stort nöje i att behandla Hegel, som den modige Moses Mendelsohn på Lessings tid behandlat Spinoza, - nämligen som "en död hund" . Jag bekände mig därför ofta som elev till denne store tänkare, och koketterade här och där i kapitlet över värdeteorin med det för honom säregna uttryckssättet. Mystifikationen, vilken Dialektiken råkat ut för i Hegels händer, för-

hindrar på intet vis, att han har framställt dess allmänna rörelseformer i huvudsak på ett omfattande och medvetet sätt. Den står hos honom på huvudet. Man måste vända på den (/ sie umstülpen/), för att frigöra den rationella kärnan ur det mystiska höljet. I sin mystifierande form blev Dialektiken tyskt mode, eftersom den tycktes förklara det bestående. I sin rationella gestalt är den en förargelse och styggelse för borgarna och deras doktrinära språkrör, eftersom den i sin positiva förståelse av det bestående samtidigt innesluter även förståelsen av dess negation, dess nödvändiga undergång, varje form i förändringens flöde, och alltså också uppfattar dess förgängliga sida, inte låter sig imponera av något, och då i sitt väsen är kritisk och revolutionär.” (Marx,s.27-28.)

I Das Kapital förekommer även den hegelianska idén om kvantitetens omslag till kvalitet , som när en näringsidkares eget minimikapital överskrider den gräns som gör honom till kapitalist, - också bl.a. med exempel hämtade från kemin, när ett ämne övergår i ett annat på detta sätt, (s.327.)- något som påminner om vad Engels i sin tur sysslade mycket med i Dialectics of Nature,(1927), - publ.postumt.- Engels dog (ju) 1895. Manuset - delar av det - sändes av dess innehavare, den tyske revisionisten E. Bernstein till A. Eins-tein 1824, som förordade en publicering.....)

Historiefilosofin, det världshistoriska perspektivet, samt religionens inkorporerande inom Systemet, var de två faktorer som retade upp Kierkegaard mest beträffande Hegel. Ändå var S.K. än mer hätsk mot hegelianerna, bl.a. den energiske prof. Hans Lassen Martensen, (

1837 teol.lic på en avhandl. på lat. om Självmedvetandets autonomi , senare känd för Den christelige dogmatik,1849.)

Dessa som gick under den något anonyma beteckningen -"dom", och som pretenderade på, - utan att eg. ha förstått Hegels verk, enl. S.K.i hans envetna polemik, - att gå "utöver Hegel". (Häri inbegreps Heiberg.) Liksom romantikerna en gång strävat att gå ut över Kant. Kierkegaard valde en helt originell angreppspunkt. Framför allt valde S.K. att inte skapa ett "system". Hegels filosofi är en ontologi , är snarare läran om VARAT och varats konstruktion, i en serie verk präglade av determinism, verk utvecklade med en metod, den dialektiska, där Hegel genom att ställa in begreppen i ett sinnrikt systematiskt schema , in i en metod - Hegel understryker titt och tätt i sina skrifter vetenskaplighetens värde och närvaro - skapar en bild av Andens, d.v.s. världens och tillika individens, utveckling, som en parallell . - Filosofin kan icke förutspå, den bild som Hegel ger är av det som har varit , en uppsummering av en totalitet, - Filosofin, Minervas ugglä, "

die Uele des Minerva", flyger i skymningen, som han skriver. Hegels verk fick ett enormt inflytande. (Ännu i Cambridge på 1890-talet, då B.Russell började sina framgångsrika studier där, fanns gott om hegelianer :” McTaggart var hegelian och på den tiden ung och entusiastisk. Han hade ett stort intellektuellt inflytande på min generation, även om jag i efterhand inte tror att det var något gott sådant.” (The Auto-biography of Bertrand Russell, 1967. S.60.)-” Moore, var liksom jag, infleuerad av McTaggart, och var för en kort tid hegelian. Men han kom ur detta snabbare än jag och det var till stor del tack vare samtal med honom som ledde mig till att överge både Kant och Hegel.”,(s.61.)- Jfr. i Sverige de föreläsningar som Erik Gustav Geijer höll som historieprofessor i Uppsala om historiens filosofi - ex tempora (improviserat) - 1841-42, där G. på ett utmärkt klagande sätt redogör för sin syn på, och sin skepsis inför , Hegels filosofi .Se E.G.Geijers Samlade Skrifter. Suppl.II.ss.122-144.) Filosofins historia är en ibland något makaber blick in i det förflutna. Och man kan fråga sig om den kan skrivas. Men samma fråga kan ställas om all historia, och vi vet , att den allmänt förekommande slutsatsen ändå blir att: den måste skrivas. - (Vad det innebär att förstå en filosofi? Ty man kan för det första hålla med Adorno om, att det aldrig går att göra en parafra på dennes filosofi. Och att förstå den innebär ju givetvis inte heller att man har memorerat den! För det andra hamnar vi då i det läget, att vi inte kan förstå filosofi på det sättet, att vi förstår den, på G.H. Gadamer's vis, som något annat (Jag återkommer till denna diskussion om ”förståelse”.), att vi inte kan omformulera en filosofi för oss själva, emedan den då inte längre är den samma, just den filosofi vi avsåg att förstå, utan bara ”min version” av den, där begreppen kan avvika något i sin innebörd och tyngdpunkterna kan vara andra. Det var måhända därför som S.Kierkegaard aldrig presenterade några filosofihistoriska exposéer,- för att han ansåg

dem omöjliga, eller möjligen – och mer sannolikt – att han inte var tålmodig nog för historia. S.K. var aldrig historiker men väl historiefilosof ändå. Han läste aldrig historia, - (religionens föremål är aldrig historiskt, som han sa) han skapade sin egen bild av antiken t.ex., en bild, som man haft svårt att utrota p.g.a. det övertygande sätt på vilket Kierkegaard beskrev denna. (se S. Holms bok *Graeciteten...och samme mans Graesk religion* (1942)). Man kan här jämföra hur t.ex. filologiprofessorn i Basel, Fr. Nietzsche skapade en självständig bild av antiken något senare. -) Förståelse som personlig omformulering tycks mig dock vara en utmärkt sak, och invändningarna – när det gäller den rent filosofiska aspekten – vara sofistiker. Søren Kierkegaard var alltså tveksam inför Hegels verk innan han ens läst dem ----- Hade hans ens LÄST Hegel? Helt visst har han läst den sammanfattning som skrevs av den gamle skilkamraten Adolph Peter Adler (1812-69).

Denne Adler, en köpenhanspräst, som alltså var jämnårig med SK så när som på ett år, brukar man i Kierkegaardlitteraturen generellt få beskriven för sig som halvidiot, och visst är Kierkegaard nedlåtande mot honom i "Boken om Adler"¹⁰, liksom, men faktum är att Kierkegaards kunskaper om Hegel till majoriteten tycks härlra just från Adlers bok om den tyske tanke-ekvilibristen, den "begreppsstarke" H.. Hur kan man så till den grad förlita sig på vad en man betraktar som en taugenichts skriver?

¹⁰ Boken om Adler (1847) handlar nu inte om Adlers förhållande till Hegel, men om Adler och dennes föregivna underbara syn, dennes uppenbarelse, samt om uppenbarelsen i allmänhet, alltifrån Paulus på vägen till Jeriko och så vidare. Något definitivt besked från SK om kriteriet för sanna och falska uppenbarelses fås inte i BoA.

SK ogillade, men kunde vid bekantskap med Hegels skrifter ändå inte undgå att både imponeras (!) och influeras (!) av Hegel, - bl.a. av den dialektiska metoden . Detta förhållande upphörde eg. aldrig. - S.Kierkegaard hade en ointresserad respekt för Hegel praktiskt taget livet ut, vad man kan se, åtminstone t.o.m. Philosophiske Smuler, även om han kritiserar Hegel våldsamt....De tycks ha älskat reflexionen på ett likartat sätt. - Det fanns en stark beundran för Hegels "rena" kapacitet, kraften och vidden, med i bilden, får man förmoda. Icke så, att det var någonting hos Hegel som undgick uppmärksamhet från S.K.s sida. Så var det inte. Så hade alltså S.K. en dubbel inställning till Hegel - S.K. hade många dubbla inställningar - Han beundrade Hegels system i dess "slutna form", som "inbjöd till tystnad", men höll samtidigt alltså inte alls med i den determinism som denna filosofi innebar. Rummet för den enskilde, den fria viljan, avgörandet och "den enskilde" fanns ju icke alls där, enl. S.K.!(Vilket ju inte är helt sant.)

Så skulle S.K. livet igenom släpa med sig en terminologi som var hegeliansk, även om den oftast inte härrörde från direkta hegelstudier, utan var en frukt av hans läsning av högerhegelianernas (tyska och danska) rika produktivitet i artiklar och disputationer. (Vissa menar dock, att inflytandet var djupare, att Kierkegaard faktiskt aldrig riktigt kom ur det grepp som Hegel ,enligt dessa, skulle ha kopplat på S.K., och till och med - såsom Adorno et consortes - att S.K.s verk är en slags omvänd spegling av Hegels verk. Eller att S.K.omedvetet - och mot sin vilja - rör sig inom dess pärmar.)

Det var få bland de högre akademikerna i Köpenhamn som tog ställning klart emot Hegel. Endast två av dem var verkligt betydelsefulla, och de var samtidigt S.K.s lärare vid Köpenhamns universitetet, den ovan nämnde prof. Paul Möller, "graecitetens lycklige elsker" och

prof. J.B. Sibbern, vilka snart, trots ålderskillnaderna blev S.K.s vänner ; Dessa två stod dock relativt ensamma mot heibergarna.

MÄSTAREN BLICHER

Kierkegaard ville bli sin tids störste skräckförfattare.

Kierkegaard sökte effektivt att i stora delar dölja för allmänheten sin stora passion i förhållande till Sten Steenson Blichers noveller och romaner, ty trots att han ansträngde sig så kunde han inte alls få till någon gestaltande prosa liknande Blichers. Dennes historier stå nästopp oöverträffade än idag, och han ryms även utom den kulturkanon som de danska högerpopulisterna skapat åt skolväsendet i det land, vars språk Kierkegaard så utsökt talade.

Ur "Telse" av St.St.Bl.:

"Jorden var bedækkv med Sne, Himmelen med Stjerner, Maanen kvældede, alle Vinde var til Hvile. Forneden var intet Liv; men foroven var Firmamentet i uendelig Bevægelse, de utallige Smaah^{ts} i Mørket glimtede, tindrede, bævede, blinkede – og smilte - som Engleøjne fra den fjerne, dunkle Evighed. Tildækket med Vinterens Liglagen, omfunklel

af den store Gravhvælvinges Blaalys, laa Landsbyen//"
(s.5.)

Steen Steensen Blicher

Då Kierkegaard inte förmådde nå till den bravur som Blicher, eller för den delen Emelie Flygare Carlén, (C.s bok om ett mord i Bohuslän var den ENDA svenska bok, som Kierkegaard låtit binda in och behålla i sitt privata bibliotek, vid sidan om Bellmans Fredmans Epistar) nått, så satte sig Kierkegaard före att skapa den mest hiskeliga bild av människan, d.v.s. Människan, som någon tänkare skapat, för att sen påstå att det, att hantera en sådan varelse som Människan, det kunde man blott göra aom man tog del av Guds plan för människan, och den ende som hade en aning om Guds plan var ju Kierkegaard, vars sätt att läsa världens grymmaste mordhistoria, d.v.s. Bibeln, var nyckeln till klarhet i dessa spörsmål.

Flygare-Carlén

Sinnligheten hos F.C. är både intensiv och effektivt framställd, på ett mkt friskt sätt.

Få kan skapa en prosa som denna:

”Fröken har nyligen återvändt från en längre resa?”

|| Ah, ej så synnerligen lång: blott en liten ut-
ilygt till några bekanta. Och under tiden har vår
lilla societet fått en ny medlem?”

Wiliam bugade sig. Men den blick, han der-
vid väntade att få uppfånga ur frökens ögon, halkade
förbi honom: han tyckte sig hafva varsnat skymten
af ett det skönaste stjernskott, men det måste ha va-
rit en villa; ty likgiltigt blickade Marie Louise åter
ned på sitt arbete.

Hennes trådnystan rullade • – utan tillhjälp af
något koketteri – ned på golfvet, och Wiliam var,

då han skulle upptaga det, nära att krossa sin panna mot en lika tjänstaktig ung handlandes. Slutligen fick han likväl öfverlemna henne nystahet.

"Sådant litet odygdigt ting!" sade fröken under tacksägelser, och räckte fram sin sylåda. "Det är så godt. att läsa in det."

Wiliam fick åter rodna. Hvarför hade han ej lagt nystanet på bordet, i stället för att räcka henne det. "Hon är tillgjord!" var hans första anmärkning. "Och jag spelar nära nog rolen af ett fårhufvud!" var den andra.

Efter aftonmåltiden togo rådmän Utter och värden till hvar sin fiol: de hade i sin ungdom uppstämt mången duett tillsammans, men åtnöjde sig nu att för de unga stryka stråken till en dans på maten.

"Hon skall väl ändå ta min hand! tänkte Wiliam, och begaf sig direkte till fröken med anhållan om äran af en vals.

Marie Louise uppsteg och lade sina fingerspetsar i hans, men så lätt, att han tyckte sig beröra endast handsken.

Valsen kan vara en förtrolig dans. Ofta förut hade Wiliam under mången sådan, varm och yr, hvi skat artigheter i sin dams öppna öra. Men här ville ej den gamla tonen komma sig i gång: väl låg hans arm omkring frökens lif, väl såg han hennes sköna ansigte purpras af värma och ungdomlig glädsighet, och ett par gånger hände till och med att hennes lockar i flykten sväfvade så nära hans läppar att han kunnat vidröra dem – och ändå ... I hennes blick fanns mycken själ, men ej en gnista till uppmuntran: valsen både började och slutade, utan att andra me ningar än några enstafviga ord blifvit vexlade.

Vid frökens port, dit en del af sällskapet följt henne, blef Wiliam den som sist fick tillfälle att bu ga sig. "Vi äro grannar," sade han, fattad af fruk

tan att ej mer få säga något, ”skulle jag väl våga
ta mig friheten . . . ”

”Min mors sjuklighet och, jag kan gerna säga ,
hennes omständigheter”, yttrade fröken tvekande, ”gö-
ra det för oss nära nog till en pligt att afsäga oss
gästfrihetens nöje. Men i fall något ärende” – hen-
nes kind rodnade och den till hälften lyftade blicken
sänktes hastigt – ”så träffas vi alltid hemma på för-
middagarne, åtminstone mamma. ” Hon neg artigt ,
och försvann.

”Se så der, ja!” mumlade Wiliam , medan han
stökade upp för trappan till sina rum. ”Det kan kallas
att klippa af utan krus... Ja vacker är hon ; men, men – ”

Calle hade somnat på en stol i yttre rummet.

Och ehuru han straxt, fastän litet yr, uppvaknade,
hände – livad ej på länge händt (ty han hade ännu
aldrig varit förbjuden att på bästa sätt fördrifva tiden,
medan han inväntade sin herre) – att Calle helt
oförhappandes, och till sihi egen al dra största förvåning,
kände husbondens kraftiga hand brinna på sitt kindben.

”Din försumliga kanalje – skall jag slå ihjäl
mig i mörkret!”

Calle tände upp ljus, utan att svara. Han var
alltför väl dresserad att ické känna sin tid.

Ingeniören inträdde i sängkammaren.

”Hvad är detta för spektakel – hvad skall rull
gardin nere, när det är månljust!!!
,” Jag fick löfte om stryk sist, när jag hade glömt
att släppa ner’n!”

”Det var nedan då, din dumbom!”

”Ja-ha, jä-visst. Men det är väl inte så ljust
nu hell...” ^

”Se så, resonera inte! Dra upp gardin – men
i morgon bittida i god tid skall du fälla ner den . . .
Förstår du ?”

”Ja! Men säger herr ingeniören ifrån se’n , när

han vill ha't på annat sätt?"

"God natt med dig!"

Wiliam lade sig i det så kallade månskenet,
hvilket hade all möjlig likhet med /..../" (ur "Skjutsgossen", 1841.)

§§§§§§§

Flygare-Carlén kom att tidvis få problem, eftersom man tyckte sig kunna utläsa kritik mot väckelsekristendomen i hennes verk.

Denna begåvade dam hade fått en utmärkt uppfostran av sin far, skeppare Smith, och hon hade av denne utbildats till en fullfjädrad nordsjöskeppare, i vilken funktion hon också framfört fraktfartyg i Bohuslän.

Om detta lär dock SK inte varit medveten.

Men hennes bok om Tistelön, den stod med guldbokstäver på ryggen i SKs bokhylla, brevid Fredmans Sångar.

DEN HÄRLIGE LESSING

”Så snart vi överger vårt eget förnuft och nöjer oss med att lita på auktoriteter, är det ingen ände på våra bekymmer. Vems auktoritet? Det gamla testamentets? Det Nya Testamentets? Koranens? I praktiken så väljer folk den bok som i det samhälle där de är födda anses helig, och ur denna bok väljer de ut de delar de tycker om, ignorande resten.” (ur: Bertrand Russell, *Unpopular Essays*, (1951))

„Dies hänge ich endlich noch als das sechste Mittel an, wodurch der christlichen Kirche in einen bessern Zustand geholfen werden könnte, wenn nämlich die Predigten von Allen so eingerichtet würden, daß der Zweck derselben, nämlich Glauben und dessen Früchte hervorzu- bringen, bei den Zuhörern bestmöglichst erreicht werde.“

(Ur sjätte punkten i *Pia Desideria* av Ph. Jak. Spener, 1675 av mången kallad: *Pietismens födelse*/. Pastor Spener var greve Zinzendorfs gudfar.)

Ett möjligt uppslag till det pseudonyma, som Kierkegaard excellerade i, förutom en redan tidigt klar böjelse för hemlighetsmakeri hos S.K., kan S.K. ha fått ur en episod i Lessings förhållande till sitt författarskap. S.K. hade tidigt kommit i kontakt med den trotsige upplysningsmannens Gotthold Ephraim Lessings (1729-81) författarskap och livshistoria. Redan i disputatsen, - jag övertar det danska ordet -

finns flera hänvisningar till Lessing, och inte bara andrahandsläsning ligger bakom. Lessing med sin breda upplysningssyn, påverkad såväl som av Voltaire som av Zinzendorf (mannen som predikade pietism för inuiter) kan ha varit något av en förebild för den unge S.K..

G.E. Lessing hade, som prästson från Sachsen, född 1729, börjat med teologi- och medicinstudier, skrivit några teologiska skrifter, sedan blivit journalist, kulturredaktör för en tidning i Berlin, författat *Die Juden*, ett lustspel mot antisemitismen och intoleransen, sedan blivit översättare (åt bl.a. Voltaire, med vilken han råkade in i en kontrovers om en bagatell. Liksom Fredrik den store gjorde.), - han doktorerade, som i förbifarten, i Wittenberg - för att omedelbart sadla om till teatern för att bli pjäsförfattare i Hamburg, där han även utvecklade ett stort o. för tysk dramatik viktigt estetiskt författarskap, om fabeln, om Shakespeare, (han bekämpade tidens "shakespearemani" och tyckte illa om Goethes Werther.

L., som tidigt fick rykte om sig att vara en nykter och klarsynt man, skrev om Aristoteles' Poetik, påpekande dennas deskriptivitet och icke-normativitet. Han planerade en egen Faust-pjäsa, som då skulle bli en komedi.....

Det var alltså en sprudlande aktiv människa, som också livet igenom hade rykte om sig att vara godmodig - hur rabulistisk han än blev! Såsom stilist och lärd hade han nu skaffat ett enormt anseende. Han spelade på roulett några år, och studerade, men sedan kom skådespelen, Miss Sara Sampson (1755) lustspelet Minna von Barnhelm (1756), - (ungefär samtida med Voltaires Candide och Samuel Johnsons Prins Rasselas av Abessinien.) - och så, efter en resa till Italien med hertig en av Braunschweig blev Lessing till slut den berömda bibliotekarien i Wolfenbüttel, vårdare av hertigens av Braunschweigs bibliotek.

Arvprinsen Karl Wilhelm Ferdinand von Braunschweig, var brorson till Fredrik den Store, en Voltaire-beundrare - Lessing hade gift sig år 1777 och så råkat ut för sitt livs tragedi då både hustrun Eva och den nyfödde sonen, dog år 1778 och lämnade Lessing,- då en av sin tids mest beundrade intellektuella -, i en djup och oändligt bitter kris. Det var nu - i denna olyckliga tid, ensam i det lilla Wolfenbüttel - som om Lessing inte visste vad han skulle bruka sina unga, anseende krafter till. "Lessing led för sin storhet.", som skalden Heinrich Heine från sin ständiga sjukbädd i Paris senare skrev.

Redan på 1760-talet hade Lessing blivit bekant med familjen Reimarus. Teologiprofessorn i Hamburg Samuel Reimarus var känd som lärd genom Vernunftlehre, 1756 - en bok i logik samt Betrachtungen über die kunsttriebe der Tierie (1762), om djurens psykologi. Reimarus var likaså en fridens man, men som dock icke kunde acceptera

tidens kristendomssyn. Hans 1767 färdigställda Apologie oder Schutzbrief für die vernünftigen Verehrer Gottes vågade han, med hänsyn till sin familj, aldrig ge ut, men testamenterade manuset, ett digert sådant på omkring 2000 sidor, till sin hustru och sina döttrar. Lessing, som umgicks i familjen, var bekant med manuset, och fick 1778 tillstånd att offentliggöra en del fragment av detta med kommentar. Redan 1774 hade Lessing i ett brev till sin bror Karl (som skulle komma att skriva en biografi över sin broder Gotthold 1793.) förklarat att han var trött på teater, som han dittills flitigt skrivit för: "Lieber wollte ich mir mit den Theologen eine kleine Komödie machen, wenn ich Komödie brauchte." (Jfr. Franz Mehring, Die Lessing-Legende (1892).): "Om jag nu behövde komedin, så skulle jag hellre vilja spela en liten komedi med teologerna!". (Franz Kafka låter i Processen Josef K. säga: "War es eine Komödie, so wollte er mitspielen.") Kanske var det det han gjorde: Lessing delade emellertid inte Samuel Reimarus ganska enkelt rationalistiska kritik av kristendomen, utan ställde sig såsom neutral utgivare av dessa fragment, som han påstod sig funnit i någon gömma i biblioteket i Wolffenbüttel. (jfr. Kierkegaard i Enten-Eller.) Långt fram på artonhundratalet visste man inte vem författaren egentligen var. Man misstänkte att Lessing själv var den hädiske ifrågasättaren av evangeliernas och de i bibeln skildrade uppenbarelsernas äkthet. (Anfallet mot den kyrkliga ortodoxin hade dessutom för prästsonen Lessing rent personligen underlättats i och med att hans far hade dött 1776.) Den debatt som följde fick praktiskt taget världshistoriska följder. Ifrågasättandet av Bibeln låg i tiden, och Lessings engagemang i frågan fick följder långt utöver vad han själv önskade. - Som den bestående kyrkans talesman ställde sig flera försvarare av bokstavstron. Bl.a. en viss Hauptpastor (- en viktig position i samhället) Goetze i Hamburg. Polemiken mellan G. och Lessing blev hård. Lessing hade praktik som teolog, jour-

nalist, pjäsförfattare och debattör och i sin nuvarande situation, när han förlorat sin familj , gick han till attack med allt han ägde av lärdom och skärpa. (Jfr. W.Drews, Lessing, 1962 .s.128ff..) Under tre års tid, intill sin död, skulle Lessing kämpa mot ortodoxin med en frenesi (Lessing var känd såsom en godmodig man.)som han knappast förut ägt och även kunna i polemiken använda sig av sin pjäsförfattarkunskap i det mästerliga och klassiska skådespelet Nathan der Weise, kanske Lessings magnum opus, - även om det mer blev ett läsdrama än ett spelat sådant. (Den kloke juden Nathan i detta drama är uppenbart modellerad efter L.s gode vän filosofen Moses Mendelsohn). (Det enda verk som publicerades efter Nathan av Lessing själv var Lessings toleransskrift Die Erziehung des Menschengeschlechts , 1780, icke i Lessings namn,- alltså i pseudonymitet -men som hundra paragrafers hypotetisk tankelek av allvarligt slag. En universell religion i ett alljordiskt rike med själavandring och en filosofisk tolkning av treenighetsdogmen är något av innehållet. Uppenbarelsen ses av L. som ett ”pedagogiskt hjälpmedel”. Sanningen i kristendomen står ocke faller icke med underverk och uppståndelsetro. Kärnan är moralisk och tillhör vad Lessing kallar de ”nödvändiga förnuftssaningarna”. Skriften är en dröm om en världsreligion. - Man må betänka att detta skrevs före Kants diskussion om religion och förnuft..... Lessing skriver slagfärdigt, och blandar aldrig, som Kant tyvärr gör, in psykologiska resonemang.

Ännu den hyperkritiske Ludwig Wittgenstein beundrar Lessing: ”Gestern habe ich im Nathan der Weise gelesen; ich finde ihn herrlich.”; ”Jag läste i går lite i Natan den vise. Jag tycker den är härlig.”, L. Wittgenstein i brev till vännen Paul Engelmann år 1920, (P.Engelmann, Letters...s.38.)

Søren Kierkegaard kände väl till Wolfenbüttelefragmenten och Jacobis brev till Mendelssohn. (- se James Collins, *The Mind of Kierkegaard*, s. 297n.) Men låt oss vända tillbaka till - den egendomliga - "reimarusstriden": - Reimarus' grundtes är den att kristendomen vilade på ett grovt bedrägeri, eftersom Jesus och hans judiska åhörare menat det samma med gudsriket, d.v.s. ett politiskt gudsrike, befrielsen från romarna, en teokrati efter Israels seger. Efter Jesu död ändrar lärjungarna taktik, arrangerar uppståndelsen och framträder efter femtio dagar med förkunnelsen om att Jesus är uppstånden och skall återkomma. De vinner anhängare, men rörelsen ändrar av någon anledning karaktär och några eldsjälar skapar en ny kyrka ur denna nya rörelse, skapar en lärobyggnad, kanon och organisation som genom bl.a. Pauli listiga förhållningssätt gentemot överheten lyckas växa och breda ut sig, såsom vi alla väl känner till det i vår historia. När Lessing gav ut fragmenten "Om uppståndelsehistorien." Och "Om Jesu och hans lärjungars syfte.", vari det ovan refererade framlades, blev det en total förvirring: varför hade Lessing publicerat dessa galna teorier, även om han nu själv i kommentaren kritiserade dem, och i vilken klart framgick att han inte stödde dem? Lessing tillhörde inte de ortodoxa kristna, men han slöt sig heller icke till de "flacka rationalisterna" - så vad ville han då? - Till och med för eftervärlden verkar alltihop förbryllande. Denna hans livs slutepisod med dess gåtfullhet ställer "den kloke Lessing" (S.K.) i ett än skarpare ljus. (Han gör ju här en manöver, som kan ha kommit honom att överflygla självaste Voltaire i historisk betydelse!). (Det visade sig i mitten av 1800-talet att Lessing hade varit mycket selektiv i reimarusutgivningen). Rabulisten David Strauss kom senare i sin bok *Reimarus* (1862) offentliggöra delar av reimarusmanuskripten, som L. inte hade redovisat.) Det vanligaste svaret på den ovan ställda frågan om vad L. ville, är, att Lessing var motståndare till alla defini-

tiva sanningar. (jfr. Hannah Arendt om Lessing, vid mottagandet av Lessingpriset, 1959.) En annan vacker bedömning är den, att han var en bekämpare av: halvsanningar ! (Att L. citerade selektivt får vi förlåta honom.) Man kan citera – selektivt - följande smått klassiska passage ur Duplik, en bok mot en av hauptpastor Goetzes allierade, en biskop Ress. Lessing:

”Icke den sanning som en människa är eller tror sig vara i besittning av utan den uppriktiga möda hon nedlagt på att finna sanningen utgör hennes värde. Ty det är inte genom ägandet utan genom sökandet efter sanningen som hennes krafter vidgas, och enbart däri består hennes växandes fullkomlighet. Ägandet gör henne passiv, trög, inbilsk. Om Gud i sin högra hand hölle all sanning och i sin vänstra blott den ständigt levande sanningssträvan, om också med risk att alltid och evigt begå misstag, och sade till mig: ”Välj!” - då skulle jag ödmjukt fatta hans vänstra hand och säga: ”Fader, giv mig den! Se, den rena sanningen är ju blott för Dig!” ”. Slutpassagen har ju blivit ett bevingat ord. Lessing: ”Kristendomen är inte sann, emedan evangelierna och apostlarna har lärt den, utan de lärde den, emedan den är sann.” (Man kan här se något av samma slags intellektuella friska skärpa, debattglädje och mod som Kierkegaard också, till dels, var utrustad med.) – hauptpastor Goetze blev irriterad över att Lessing åberopade sig på några argument såsom axiom, och frågade i polemik vilka dessa ”axiom” var. Lessing uppställde tio sådana (Jag följer här Alf Ahlbergs översättning i hans monografi, G. E. Lessing, 1963, s.68.): 1) Bibeln innehåller tydligen mer än det som blott hör till religionen. 2) Det är blott och bart en hypotes att Bibeln i detta ”mer” skulle vara lika ofelbar. 3) Bokstaven är inte anden, och Bibeln är icke religionen. 4) Följaktligen är invändningar mot bokstaven och mot Bibeln därför inte nödvändigtvis invänd-

ningar mot religionen. 5) Religionen fanns innan Bibeln fanns till. 6) Kristendomen fanns innan evangelisterna och apostlarna hade skrivit något. 7) Må alltså aldrig så mycket bero av dessa skrifter, så kan likväl inte kristendomens hela sanning hänga på dem. 8) Fanns det nu en tidsrymd under vilken kristendomen redan vunnit så många själar och under vilken likväl inte en enda bokstav upptecknats av den upptecknats ... så måste det också finnas en möjlighet att allt det som apostlarna och evangelisterna skrivit ginge förlorat och likväl den religion de lärde blev bestående. 9) Religionen är icke sann, emedan evangelisterna och apostlarna lärde den, utan de lärde den, emedan den är sann. 10) Ur sin inre sanning måste den skriftliga traditionen förklaras, och ingen sådan kan ge den någon inre sanning, om den inte har någon sådan. Är religionen sann, så kan den bara gynnas av en öppen och fri diskussion.

Man anar i dessa Lessings skrifter ett leende. Icke ett ironiskt, men en välvilligt leende. Lessing visste vad fördomar var, hade också en uppfattning om vad man kunde få människor att inse, och i vad mån man kunde påverka människor till ifråga om tolerans. Lessing var med andra ord realist.

Lessing skriver också den i religionshistorien numera klassiska meningen, som Kierkegaard nästan oförändrad tar som intarsia till sitt filosofiska credo, *Philosophiske Smuler*: "Tillfälliga historiska sanningar kan aldrig bli några bevis för nödvändiga förnuftsanningar.", Men där Kierkegaard i sin bok ger denna sats en något förändrad mening. Mer om detta nedan. (Jfr *Über den Beweis des Geistes und der Kraft*, G.E. Lessing, *Sämtliche Schriften 1747-72*, V, ss. 80-82.) och sedan utvecklar i *Afluttende Uvidenskabelig Philosophisk Efter-skrift til de Philosophiske Smuler* (Kierkegaard utesluter ordet "tillfälliga". Lessing skriver innan Immanuel Kants räfst och rättarting med förnuftet och dennes distinktion mellan analytiska o. syntetiska

utsagor, och stöder sig mot G.W. Leibniz § 33, i Monadologin (1720): "Det finns vidare två slag av sanningar, nämligen förnuftssanningar och faktiska sanningar. Förnuftssanningar är nödvändiga och deras motsats är omöjlig, de faktiska sanningarna åter är tillfälliga och deras motsats är möjlig."

Det finns naturligtvis mycket mer att säga om Lessing, men detta är inte en bok om Lessing, - vi måste här inskränka oss till vad som kunde ha haft betydelse för S.K., och som det finns spår av i hans verk. ----- Då återstår här den berättelse, som Kierkegaard väl kände, om vännen och filosofen F. Heinrich Jacobis (1743-1819) samtal med Lessing inför dennes död. (Kierkegaard kände till Wollfenbüttel-fragmenten och läste Jacobis brev till Lessings vän Moses Mendelsohn (utgivna år 1785). (Heinrich Jacobi var köpman o. privatlärare. Motståndare till både Kant o. Hegel - och en starkt religiös människa med stor integritet. Man brukar kalla hans ståndpunkt intuitionistisk, då han menade att vi genom känsla, intuition, och tro kan nå kunskap om Guds existens och själens odödlighet. För detta blev han (och Schleiermacher) hånad av Hegel: " När känslan säges konstituera det väsentliga i den mänskliga naturen, så ställs hon på samma nivå som djuret, ty det utmärkande för djuret är att ha sin bestämmelse i känslan och att leva i överensstämmelse med känslan. Om religion hos människan baseras enbart på känsla, då kan naturen av den känslan endast vara känslan av beroende, och då skulle en hund vara den bästa kristne, ty den äger denna i allra högsta grad och lever huvudsakligen i känslan." (Hegel 1802). Mest känd blev F.H. Jakobi för sin bok *Über die Lehre Spinozas in Briefen an Moses Mendelsohn* (1785), där han påstår att Lessing mot slutet av sitt liv övergick till Spinozas lära. - I försvar mot att anta Jacobis uppfattning, framgår det...Vad Lessing här lär ha sagt är: " I så fall, så skulle jag närmare överväga Spinozas ståndpunkt...." -" Bra, mycket bra.

Jag kan ha användning för allt det där, men jag kan inte göra det samma med det." Och fortsätter, (svåröversättligt): "Überhaupt gefällt Ihr Salto mortale mir nicht ubel, und ich begreife wie ein Mann von Kopf auf diese Art Kopf-unten machen kann, um von der Stelle zu kommen; nehmen Sie mich mit, wenn es angeht." Jacobi svarar, - förbiseende ironin -: "Wenn sie nur auf die elastische Stelle treten wollen, die mich fortschwingt, so geht es von selbst." Men Lessings replik, och hans sista ord i replikväxlingen , som svar på detta , - detta sätt att "objektifiera" den punkt varifrån språnget tas av sig självt, så som S.K. anmärker (S.V.IX,s.88.) blir dock " Men också till det fordras ett språng, som jag inte tror att mina gamla ben och mitt tunga huvud längre klarar av." Men, och det är ju viktigt, - som S.K. anmärker, -: "han gjør intet Forsøg paa at ville overbevise Jacobi om, at der intet Spring er til" (Jfr.: F.Jacobi, An die Freunde Lessings (1786)). Man kan nämligen inte kvantifiera sig in i den eviga saligheten. Det är ett "kvalitativt språng": " Det är den otäcka, breda avgrund, som jag inte kan komma över, hur ofta och med hur mycket allvar jag än har försökt språnget." (Lessing, Bew.s.83.) Vi kan här jämföra med. S.K. Papirer V.B I:3, dat. 1844.:

"Lessing använder ordet språng, om det är uttryck för en tanke är likgiltigt - Jag förstår det som en tanke." (Enl. Johannes Hohlenberg har Kierkegaard mött tanken i referat i en bok av David Strauss. Begreppet "avgrund" förekommer tidigt i Kierkegaards författarskap, bl.a. i Enten-Eller, där Don Juan - en av S.K.s favoritfigurer vid sidan av Faust - i förförelsen flyttar flickan över en avgrund, " Grøft", och i samband med "läran" om "springet" är ju avgrunden naturligtvis med. Inget språng utan avgrund, ju. Jacobi använde begreppet "salto mortale" i skriften Wider Mendelsohns beschuldigungen betreffend die Briefe uber Spinoza (1786), där det bl.a. berättas en episod där Lessing och Jacobi sitter hemma hos vännen Gleim och diskuterar

Baruch Spinozas filosofi vid ett öppet fönster. Det börjar regna och Lessing säger snabbt: "Jacobi, det är kanske jag som gör det." - regnar!, alltså varpå Jacobi blixtnsnabbt svarar: "Eller jag!". ----

Det uppstod en strid, en religiös batalj, mellan Jacobi och Lessings vän, filosofen Moses Mendelsohn - .Jacobi hävdar i sin bok *David Hume über den Glauben oder Idealismus und Realismus* (1787) att tron omedelbar visshet, och inget har med förnuftet att göra. Jacobis begrepp, *salto mortale*, kommer också hos Kierkegaard till användning i samband med det paradoxala och "springet". Att tro är ju enligt den senare S.K. "att förlora förståndet och vinna Gud." ----

Den avslutande paragrafen, § 100 i *Der Erziehung des Menschengeschlechts*, lyder: "Är inte hela evigheten min?" utsagd med orakelklang.- Moses Mendelsohn, "den tyske Sokrates" (farfar till tonsättaren Felix M., - vilken sågs över axeln av den musikaliske L. Wittgenstein), lär, enligt vännerna, ha dött av striden med Heinrich Jacobi. b. Protestantism - katolicism. Lessings efterföljd - den kristna "upplösningen".. Nu blev ju Lessing en av dem som, såsom en "Tysklands Voltaire"..... (Jfr. dennes Traktat om toleransen (1763)), - såsom den verkligt store upplysnings-anden i Tyskland - tände mängder av fyrbåkar i Europa. (Lessing dog ju redan 1781). Icke minst inom frimureriet. (Jfr. M.Lamm, *Upplysningsens romantik*, II.). Man tänker sig Lessings påverkan, jämte Kants och Hegels, på efterföljden av teologer som anlade ett bibelkritiskt, "hyperkritiskt" rationalistiskt perspektiv på den heliga skriften, - där länge enskildheter i GT hade påvisats såsom oäkta och nu gick, som Reimarus, man in i NT: t.ex. David. F. Strauss (1808-74) med den oerhört uppmärksammade *Leben Jesu, kritisch bearbeitet I-II* (1836) *Wesen des Christentums* och *Die christliche Glaubenslehre I-II* (1840-41) plus Reimarusboken, Bruno Bauer, (1809-1882) först troende högerhegelian men snart den ateistiske författaren till *Kritik der evan-*

gelischen Geschichte des Johannes (1840) m. fl. verk, där han gick längre än Strauss uppfattning om evangelierna som myter, och menade att de var fullständiga påhitt och att någon Jesus aldrig funnits till. Han försökte sedan idéhistoriskt påvisa hegelianismens grund i upplysningstidens rationalism. Privatdocenten Max Stirner (Johann Caspar Schmidt) (1806-1856) - mannen med den osedvanligt höga pannan - bör också räknas hit. Hans omfångsrika anarkistiska manifest *Der Einzige und sein Eigentum* (1844), var en våldsam uppgörelse, - som har en viss obestämd "historisk" likhet med Kierkegaards, - där Stirner rikligt hänvisar till Ludwig von Feuerbachs (1804-72) *Das Wesen des Christentums* (1841), D. Strauss' *Das Leben Jesu*, Bruno Bauer och P. J. Proudhon (1809-65). (Under namnet "Die Freien" samlades i Berlin omkring 1840 en ultraradikal grupp bestående av Edgar Bauer, (Brunos bror) - de båda är viktiga, bl.a. som tidningsmän, Max Stirner, Eduard Meyen och andra, vilka skrev mängder av pamfletter o. artiklar, som de försökte få in i den av Karl Marx redigerade *Rheinische Zeitung*, förgäves. Jfr. Karl Marx' och Friedrich Engels bok, *The Holy Family or Critique of Critical Criticism* (1844). "Den heliga familjen" var alltså bröderna Bauer.) Redan 1842 blir Kierkegaards mag.avhandling recenserad i köpenhamnaren Frederik Becks *Begrebet Mythus eller den religiöse Aands Form*, där S.K. ställs i grupp med Strauss, von Feuerbach, Bruno Bauer och andra vänsterhegelianer. (se S.K. S.V. XVIII, s. 16.) Begreppet "myt" behandlas generellt helt ohistoriskt av filosofer, som om myter uppkommer helt oskyldigt, och aldrig nånsin tillverkas i något som helst syfte.

DEN BLODDRÄNKTE ZINZENDORF

Eftersom S. Kierkegaard växte upp, liksom många borgerliga ungdomar i Danmark vid denna tid - i ett hem präglad av hernhutism d.v.s. blodsmystik - som vi skall finna - tycker det är på sin plats med några ord om denna religiösa rörelse: Hernhutarna.

Hernhutismen uppstod som en liten sekt i Tyskland i Bertelsdorf vid ett grevligt gods ägt av greven Nicolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760), alltså drygt ett sekel innan S. Kierkegaard verkade. Godset låg i skuggan av ett berg, kallat "hatten", eller "herrens hatt", "Herrn-Hut", därav namnet "hernhutare". Människorna som hade samlats vid "hatten" och timrat sitt första hus, "Herrnhut", var arbetsamma och skötsamma Böhmskt-Mähriska flyktingar undan katolicismens förföljelser. Vad gick då de idéer ut på som präglade den zinzendorfska "doktrinen", och som kom att få så stort genomslag, inte bara i Tyskland utan också t.ex. i Danmark, bl.a. i danska kungahuset, och Sverige?

Zinzendorf var släkt med danska drottningen, hade närvarat vid Christian VI kröning 1731.

"Men han ville också vara trogen den lutherska bekännelsen. Det är därför inte tal om kyrkosplittning. Herrnhutismen blev en andlig livsrörelse, som ville verka för förnyelse av de protestantiska kyrkor som redan fanns. I förkunnelsen betonar man starkt den andra trosarti-

keln med tonvikt på ”blodet och såren”. Att vila i såren är att vila vid vad Kristus har gjort för oss. När en människa får syn på vad hon äger i Kristus väcker det en kärlek till honom och föder lovsång i hjärtat. Man vill föra det glada budskapet vidare. Zinzendorf har själv karakteriserat herrnhutismen som ”hjärtats religion”. Mycket av det som kännetecknar denna rörelse kan säkert tillämpas på den kristendomstyp som har präglat den lågkyrkliga väckelsetraditionen. Motgångar saknades inte för Zinzendorf. Sällningstider kom med inre motsättningar kring olika trosfrågor. Brödrakyrkan drabbades även av svåra förföljelsetider, som ledde till att Zinzendorf blev förvisad från Sachsen 1736. Hans hustru fick ta över ledningen.” (ur: Börje Karlsson, Herrnhutismen i Herrnhut och i norra Skåne.

=====

Zinzendorf föddes år 1700 i Dresden som son till en rik greve. Han uppfostrades av sin mormor, Henrietta Catherine von Gersdorf på slottet Hennersdorf. Hans uppfostran, delvis på internat under Francke, var huvudsakligen pietistisk.

(L.H. Francke själv skrev en mängd predikningart, samt ett retoriskt mästestycke, med titeln Nikodemus. Det är en skrivt om hur man övervinnet rädsla. Det genialiska med denna är att det handlar om rädsla inför religiösa spörsmål och rädsla inför tron. F. förutsätter alltså va som skall bevisas. He begs the question. Ty så fort man får förklarat för sig att det man står inför religionen med inte är ett tvivel (på dess sanning) utan en rädsla, vilket ju i allt är en beklaglig egenskap, som motsats till mod, så är ju saken klar. Visst kan man bota rädsla, om man förklarar att det inte finns något att vara rädd för, eftersom det inte talas om möjligheten av en lögn här. Så kan man förstå Zinzendorf, som (i likhet med S. Kierkegaard, menade

att han fått en absurd uppfostran och en absurd utbildning, under bl.a. Francke.)

Den tyska påietismen var i mycket en återgång till katolska vanor, och den tyska pietismen är således oilik den Engelska. Spener, en känd tysk pietst, var fördader till Z.. Den unge Z. ville studera teologi, men sattes att läsa juridik. Efter Juristexamen, 1719, reste Z. ut i världen. På sina resor i Europa tyckte han sig konstatera att den sanna kristendomen var en hjärtats religion, hade sin grund i det personliga mötet med Kristus. Z. kontrasterade sin sanna religion mot konfessionell sådan.

Z. återvände till Dressden och ville återigen söak bli präst, men hindrades av sina släktingar. Han höll dock bönemöten i sitt hus. Nu samanställde han en bok med krisna hymner (1725-31).

1722 tillät han en grupp flyktingar från Mähren att komma till sitt gods Berthelsdorf.

Ända till 1733 tog Z. emot emigranter som flydde undan religiös intolerans. Nu uppstod en debatt om fristäder i Tyskland och Z.såg sig tvungen att sluta sin tjänst som jurist i Dresden och flytta till sitt gods. Z. ville att flyktingarna skulle bli lutheraner, men istället hänvisade dessa till Comenius "Ratio Disciplinae". Flyktingarna hotade att flytta vidare om de inte fick skriva sina egna lagar. Nu bildades då det vi känner som Hernhut, i skuggan av ett berg med namnet Hernhut.

Hernhut kom att bli ett fäste för Zinzendofs pietism, för de som sökte fristad, och härifrån utgick talrika missionsresor som Z. företog både öster- och västerut.

Vi kan här notera något om den svenska situationen, - jfr. t.ex. Arne Jarricks lilla utmärkta avhandling, Den himmelske älskaren, 1987. - Utgivaren av den hernhutistiska sångsamlingen Sions nya sånger,

(1750), - som blev motsvarigheten till pietisternas Mose och Lambsens visor (1717) - kyrkoherden i Ladugårdslandsförsamlingen i Stockholm, Dr Anders Rutström, blev landsförvisad från Sverige - det vanliga straffet för den som inte höll sig till den sanna evangelisk-lutherska läran och respekterade förbudet mot privata gudstjänster i hemmen, förbudet mot konventiklar från 1726. Utvisningarna stoppades först med dissenterlagen 1860. (Full religionsfrihet i Sverige infördes ju först 1951!) Rutström kunde dock från Köpenhamn, - dit de flesta av de utvisade trog sig -, om de inte emigrerade till Amerika - utge denna sångsamling. Jfr. också G. Westin, Den kristna friförsamlingen i Norden, 1956. Man var i Danmark mer tolerant mot hernhutarna än man var i Sverige. Under Struenses tid som faktisk regent skapades den första fristaden i Danmark 1773, den hernhutistiska staden Kristiansfeld på Jylland. Något sådant hade varit otänkbart i Sverige. Man kan konstatera att upplysningen på ett helt annat sätt slog igenom i Danmark än den tilläts göra i det centralstyrda Sverige. (Struense var ju tysk upplysningsman). Den mest kände hernhutaren i Sverige var förmodl. bibliotekarien A. Gjörwell, diktaren C.J.L. Almqvists morfader och gynnare, samt predikanten i Skeppsholmskyrkan, Erik Tollstadius. Herrnhutismens starkaste fästen i Sverige lär dock ha varit Göteborgs och Lunds stift.)

Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (som alltså var 12 år yngre än Swedenborg), hade studerat juridik i Wittenberg i fyra år, men samtidigt ägnat sig åt religionsstudier vid sidan av. Från 1721, då Z. Arbetade som justitieråd i Dresden samlade han en egen församling kring sig för att utöva en "hjärtereligion". Man kallade sig "de fyra brödernas förbund". Zinzendorf startade dels en adlig lantskola, dels ett tryckeri, och han författade en mängd skrifter som utgavs på förlaget. Man utgav också en billigutgåva av Martin Luthers översättning av bibeln

(1726), en översättning av Johann Arndts klassiker Den Sanna kristendom (1606) till franska! S. Kierkegaard läste och citerade ur originalet, denna Arndts bok, som är en av världens mest spridda uppbyggelseböcker . Arndts inflytande ökade med ” Paradisets lustgård” (1611). Denna ”lustgård” är fem ”grader” av olika hett bedjande.... .

(Man kan här tänka på hur Swedenborg i sitt privatliv hånade tanken på ett paradys. Inför några gamla tanter i Gamla Stan i Sthlm illustrerade Swedenborg den kompletta tråkighet som ett paradys skulle innebära, genom att servera tanterna massor av kaffe och kakor under en hel eftermiddag)

- Från 1727 slutade Z. som jurist och flyttade till kolonisterna i församlingen i Herrnhut. Man bildade en ”bönförening” där man dygnet runt i tur bad för församlingen. Beslut i viktiga frågor fattades alltid genom lottdragning. Så ingick man också äktenskap i enlighet med att dra lott. 1734 avlade Z.prästexamen i Tübingen. (Universitetet i Tübingen Stift var en veritabel intellektuell smältdegel och kommer att figurera många gånger i den skrift ni nu läser.) Redan 1736 hade han drabbats av landsförvisning av den kursachsiska regeringen på grund av förhållandena i Herrnhut. Han visatades länge i landsflykt, reste långt och lyckades grunda brödräfsamlingar bl.a. i Amerika, i Västindien, på Grönland. 1735 , när Zinzendorf befann sig i Köpenhamn företog han också en resa till Sverige och sammanträffade i Lund med biskop Andreas Rydelius, kyrkans gigant i Sverige. (De svenska biskoparna fick i vissa distrikt i riket ägna mycket tid att jaga herrnhutare.) På en synod i London valde man Jesus Kristus själv till ”överäldste”, den ende värdige. Ett namn man gärna gav sig själva var ”Lammets församlingar”. 1747 blev greven fri från lands-

förvisningsstraffet och då församlingen 1749 bekände sig (utåt) till den augsburgska bekännelsen. Samma år blev den erkänd i England på samma nivå som den episkopala kyrkan. Greven ledde urförsamlingen till sin död 1760. "På ett ensidigt sätt höll man ock fast vid själva skriften, varut all lära sades böra hämtas, ty det var som den alls inte innehöll någon lag. Ja, själva evangelium behandlades ensidigt, ty ett och allt var Kristi sår och blod, kors m.m., liksom om evangelium inte skulle innehålla något annat." (R. Thomaeus, Kyrkans Historia II,s.264.-, vilket torde vara korrekt beskrivet.) Herrnhutismen har träffande kallats "blodsteologin". (Ett vackert uttryck, trol. myntat av Joh. Bengel.) Herrnhutismen var kristuscentrerad, samlad kring Jesu lidande och sår. Det fanns en lidandesmystik, en brudmystik påminnande om Gregorius av Nyssas eller den kanske mer kände Johannes av Korset, (Juan de la Cruz),delvis influerad av den tidigare omnämnde mäktige predikanten Johann Arndt från Eisleben (1555-1621) och hans omfattande skriftställer, som Den sanna kristendomen och Paradislustgård, där Jesus är den brudgum som själen längtar att förenas med. "Si, han kommer och springer på höjderna. Min vän är lik en råbock eller ung hjort. Min vän är vit och röd, utkorad bland många tusen; hans huvud är bästa guld; hans hår är krusadt./..../. Ack, du allraskönaste brudgum! upptänd en hjertlig, brinnande kärlek i mig; kyssmig med din muns kyssande; wederqwick mig med din ädla levande lukts blomster, uppfriska mig med din ljuvlighets äpple; lägg din vänstra hand under mitt huvud, och din högra hand omfamne mig." (ur Det andliga äktenskapet, i J. Arndts Sanna kristendom, s.895. - Sådana bilder finns hos Johannes av korset, (L. Wittgensteins favoritskald) i bl.a. Canzones enre el esposo y la esposa...På svenska finnes Själens dunkla natt och Andlig sång samt den gedigna (oavslutade) luntan Bestigningen av berget Karmel.) Denna förening kunde särskilt uppnås i samband med lång-

fredagens texter och i en förening med den lidandes blod i dennes "sidohåla" (där den romerske soldaten stuckit lansen ...).....

Zinzendorfs lära var antiintellektualistisk i så måtto att den ställde sig emot alla gudsbevis men ställde den sinnliga erfarenheten mot (det cartesianska) förnuftet. Som Jarrick skriver i sin bok om den svenska pietismen och herrnhutismen, så var Zinzendorfs hållning: "antiortodox på grund av ortodoxins lagiskhet; den var anti-pietistisk på grund av pietismens askes; den var anti-mysticistisk på grund av mysticismens betoning av den inre väckelsen, det inre ordet framför Bibeln; den var slutligen, antirationalistisk på grund av rationalismens brist på sinnlighet. Zinzendorfs religiositet var empiristisk." (s.42.) Herrnhutarna kunde t.o.m. se Gud (!) som den som brottsligt förgrep sig på Jesus. (!)

Herrnhutismen uppstod alltså i mitten av 1700-talet som en liten sekt i Tyskland i Bertelsdorf vid ett grevligt gods ägt av greven Nicolaus Ludwig von Zinzendorf. Godset låg i skuggan av ett berg, kallat "hatten", eller "herrens hatt", "Herrn-Hut", därav namnet "herrnhutare". Människorna som hade samlats vid "hatten" och timrat sitt första hus, var arbetsamma och skötsamma f.d. Böhmsk-Mähriska undersåtar, på olika sätt flyktingar delvis undan katolicismens förföljelser.

Z., på tour i Frankrike och Paris, lät sig enligt historieskrivningen aldrig förledas som 19-åring av de utstyrda kvinnorna där, att han knappt tog dem i hand och absolut inte dansade med någon av dem.

Nikolaus Ludwig von Zinzendorf hade studerat juridik i Wittenberg i fyra år, men samtidigt ägnat sig åt religionsstudier vid sidan av. Från 1721, då Z. arbetade som justitieråd i Dresden samlade han en egen församling kring sig för att utöva en "hjärtereligion". Man

kallade sig ”de fyra brödernas förbund”. (Man var förmodligen från början bara fyra män.)

Zinzendorf startade dels en lantbruksskola, dels ett tryckeri, och han författade en mängd skrifter som utgavs på förlaget. Man utgav också en billigutgåva av Martin Luthers översättning av bibeln samt en översättning av Johann Arndts klassiker Den Sanna kristendom till franska! S. Kierkegaard läste och citerade ur originalet, denna Arndts bok, som är en av världens mest spridda uppbyggelse-böcker, nu givetvis helt bortglömd. Arndt skrev även ”Paradisets lustgård” (1611). Från 1727 slutade Z. som jurist och flyttade till kolonisterna i församlingen i Herrnhut. Man bildade en ”böneförening”, där man dygnet runt i tur bad för församlingen. Beslut i viktiga frågor fattades alltid genom lottdragning. Så ingick man också äktenskap i enlighet med att dra lott.

1734 avlade Z. prästexamen i det intellektuella Tübingen. Universitetet i Tübingen Stift var en veritabel intellektuell smältdegel under denna tid. Här studerade bl.a. Hegel. Redan 1736 hade greve Z. drabbats av landsförvisning av den kursachsiska regeringen på grund av förhållandena i Herrnhut. Han vistades länge i landsflykt, reste långt och lyckades grunda brödraförsamlingar bl.a. i Amerika, i Västindien och på Grönland.

Många zinzendorfare - män - skulle företa missionsresor, samt å det grövsta utnyttja kvinnor i alla världsdelar. Inte minst förfärligt är deras förehavanden i Australien på 1800-talet där deras sexuella utsvävningar med urbefolkningen blev en internationell skandal.

Sören K.s far, Michael, var herrnhutistiskt troende redan som barn, då Hernhutismen hade ett särskilt starkt grepp om de Jylländska församlingarna på landsbygd, ”det herrhutiska bältet”.

Kirmmsee (i Kierkegaard and Golden Age Denmark.) : ”the Herrnhut education of children was extremely one-sided, unnatural, and overwrought, e.g., in teaching children to burst into tears at the thought of the Savior’s love for them as miserable sinners;/.../”

Den skräckreligion överfördes sedan från Michael till Sören.

Hernhutismen existerade som en parallell till statsreligionen, och var alltså sanktionerad av kungen.

Man möttes i varandras hem, särskilt om söndagskvällarna, och ägnade sig då åt att tillsammans ångra sina synder, metaforiskt vältrande sig i Kristi blod, något som ju var särskilt glädjedödande och mardrömsaktigt för barnen.

Så utsatte alltså herrhutarna, av vilka Michael var en del / (men också till exempel Regine Olsens föräldrar) sina barn för barnmisshandel av grövsta slag.

Men i Kierkegaards eget fall var det inte bara detta. Fadern skulle också se till att sonen fick bära faderns egna problem, fadern ångest över dennes egna synder, och skräck inför döden.

DEN ÅNGERFULLE MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD

Den utan jämförelse viktigaste personen i Søren Kierkegaards liv var hans far, miljonären.

Søren Kierkegaards far, Michael Pedersen Kierkegaard, föddes 1757 som en son i en stor syskonskara. omfattande nio syskon. till en mycket fattig torpare i Saeding, 10 mil från Ringkøbing på västsidan av Jylland. Gården där hans far bodde var en av "Kirkegaardene" som var en slags annex, knutna till pastoratet, och det blev det namnet, Kirkegaard, Kierkegaard, el .Kjerkegaard, (det varierar i olika rullor) man tog. Där hade Søren Kierkegaards förfäder bott i minst fyra generationer, - man kan föra tillbaka bönderna i denna släkt, i samma denna gård till "tipoldefadern", alltså till motsvarande sv. "farfars farfader". Denne Michael Pedersen Kierkegaard fick aldrig någon skolutbildning mer än ett par år, men fick vakta får ensam på den magra, ödsliga heden. I sin tröstlöshet över detta sannerligen bittra öde tog sig den unge pojken, blott elva år gammal, för att stiga upp på en liten kulle, - eller kanske en sten - , lyfta en knuten näve mot skyn och - förbanna Gud!..... "Det forfaerdelige med den Mand, der en gang som lille Dreng, da han gick og vokede Faar paa den jydske Hede, leed meget ondt, sultede og var forkommen, paa en Høj stod op og forbandede Gud - og den Mand var ikke istand til at glemme det,

da han var 82 aar gl.."(ur S.K.s Papirer.) Vid 12 års ålder fick den unge forne drängen komma till den stora handelsstaden Köpenhamn, där en morbror till honom hade en blomstrande klädeshandel. Han skickades till Köpenhamn, den ende av de nio barnen, - endast tre gifte sig - som fick denna chans till utbildning, - och M.P.K. såg det som en Guds hjälp - eller (dialektiskt) Guds straff, Guds test eller Guds outgrundlighet

....att detta skedde, och att mycket annat märkligt också skedde - att det kom att gå honom så väl.....(Allt enligt den myt som är gängse.)

.

S. Kierkegaard skulle hela sitt liv komma att - gräsligt nog - betrakta hela detta liv som en examen. En examen under Guds öga. (Livet var alltså inte ens en skola, för evigheten, men en examen, - direkt.)

M.P. Kierkegaard fick efter att ha varit lärling och biträde efter hand ta över skötseln från morbrodern Nils Andersen Saeding, ärvde alltså affärsrörelsen när denne dog, och visade sig också så oerhört noggrann och begåvad i affärer, att han kunde avsluta sin affärsverksamhet och dra sig tillbaka som rentier vid endast fyrio års ålder! Han tycks ha dragit sig tillbaka av ren anständighet! Eller av depression. Man vet inte. (I den Kierkegaardska släkten löpte en ådra av manodepressiv (el. bipolär) sjukdom. Förutom fadern led S.K.s broder Peter av denna och blev tvungen att sluta sitt arbete. Även brorsonen Paul Kierkegaard blev drabbad och ägnade sitt långa liv åt att promenera omkring i faderns trädgård i Aalborg.) - Tillbaka till Michael Pedersen Kierkegaard . Han "lyckades" bli rik, och stenrik, rikare ändå alltså (!) , genom en investering i kungliga statsobligationer, när det gick fullständigt håll i den danska börsen, - Søren föddes under statsbankruttens år 1813, " då så många andra konstiga sedlar sattes i omlopp". - Danska regeringen hade nämligen under de föregående krigsåren (de olyckliga napoleonkrigen)låtitt trycka en ofantlig mängd sedlar utan täckning. Vid denna "statsbankrutt" nedskrevs värdet av alla sedlar till en tiondedel av sitt forna värde . Denna nedskrivning drog även med sig värdet på alla andra värdepapper, såsom aktier och obligationer. Enbart de kungliga statsobligationerna behöll värdet, detta av hänsyn till utländska kreditgivare. Allt som var sparat i det kierkegaardska hemmet var sparat just i dessa slags obligationer. Så blev alltså M.P. Kierkegaard sexton år efter att han slutat sitt aktiva och lyckosamma klädeshandlarliv en

förmögen man, mer än tio gånger så rik som förut – de flesta danskar blev ju ruinerade detta år!

Enligt den mytologiska kierkegaardtolkningen, där familjens historia berättas som en ödestragedi av antikt grekiskt slag, blev detta bara ett ytterligare hårt slag för den tungsinte, fromme, gamle fadern. (Jfr. den klassiska, idealiserande – på sin tid prisbelönta – biografen Søren Kierkegaard av Johannes Hohlenberg, 1943.) M.P.K. kunde dock odla de intellektuella intressen, som han alltid hade haft. Han hade bildat sig själv, och fortsatte med detta. M.P.K. gifte sig ganska sent i livet. Vid trettiosju års ålder. Hans första hustru dog efter två års barnlöst äktenskap och Michael P. K. gifte om sig med sin hushållerska, Ane Sørensdatter Lund , 1797 ,efter att han gjort henne gravid. (Detta var hans andra stora synd, enligt honom själv.) Han fick med henne sju barn. Tre flickor och fyra pojkar. Endast två av dessa barn upplevde sin trettioårsdag: de båda sönerna Søren och Peter. Endast Peter blev en gammal man. (Barnen var Maren Kristine 1798-1822), Nikoline (1799-1832), Petrea (1801-1834), Peter Kristian (1805-1888), Søren Mikael (1807-1819), Niels Andreas (1809, d. i Paterson , Nordamerika 1833), Søren Aabye (5 maj 1813- 11 nov.1855). Anne Sørensdatter Kierkegaard dog 1834 till stor sorg för S.K., enligt källorna. Brodern, sedermera biskopen, Peter fick en , enl.Harald Höffding ”välbegåvad”son, Pascal Michael Paul Egede-Kierkegaard, som hela sitt liv, efter några år på hospital, lär ha promenerat ”drickfaerdig”i faderns prästgårds trädgård i Aalborg, offer för en obotlig depression. (jfr. Ib Ostenfeld, Poul Kierkegaard, En Skjaebne, (1957) – till och med Poul har alltså fått en biografi -, Hj.Helweg ,S.K.,1933. H. Fenger, Kierkegaardmyter og Kierkegaardkilder, (1976)..).

Släktens mano-depressiva läggning går igen. Michael Pedersen Kierkegaard glömde – karaktärsfast och noggrann i allt, som han var – aldrig bort sin hembygd: till morbroderns minne donerade den ”gamle” K. en stor summa pengar till sin fattiga födelseby för uppförandet av ett hus till sina syskon som senare blev till skolhus ett hus i tegel, som senare blev kallat ”det röda huset”. (Alla de övriga husen i byn, – bortsett från kyrkan, som var av ”kampesten” ,d.v.s. granit – var av lera och halm! Västjylland var ett otroligt fattigt område under denna tid. Detta är ju samma tid som när den stora emigrationen från de fattiga områdena i Europa ägde rum.) Michael K. donerade också medel till en permanent lärartjänst. – Ur brev hem från M.P. Kierkegaard till hans syster Else, det enda kvarlevande syskonet, 1838: ” Jeg er uden egentlig at vaere syg, meget svag baade paa Siel og Legeme; og detsamme maa jeg sige om mine Sønner. Dette brev bliver formodentlig det sidste Du faaer fra min Hand; thi jeg kan ikke mere hverken taenke eller skrive, og jeg haaber, at min Hiemgang er naer forhanden. Bed for mig, min kiere Søster! Ligesom jeg og vil bede for Dig, at Gud vil forlene os en salig Udgang af denne syndige Verden. – Naar Høsten er overstaaet, see saa at Du med et Par Ord kan tilmaelde mig, hvordan den er falden ud. Hils . . , bed ham undskylde, at jeg ikke skriver til ham igjen; Aarsagen er, som meldt, min Svaghed baade paa Siel og Legeme, og den ustadige uregerlige Haand, som jeg med saadan Anstrengelse maa holde paa, at jeg af og til faaer Krampe i Fingrerne.” (H.P.Barfod, S.K.s Efterladte Papirer 1833-43 (1869), Notiser om S.K.s Foraeldre) XXXVI.)

Några ord om faderns religiositet: Denne, såsom en enkel man, hade blivit starkt påverkad av den då, som antytts ovan, livligt förekommande hernhutismen, som redogjorts för i grova drag, en efterföljare och parallellföreteelse till pietismen och till statskyrkan. Mikael Kier-

kegaard, den skuldtynge allvarsmannen, var medlem i den hernhutistiska församlingen i Köpenhamn.

Vi kan inte här närmare gå in på Michael Pedersen Kierkegaards religiositet, - vi känner faktiskt inte till den, M.P.K. efterlämnade netop ingenting skrivet - men det räcker att hålla i minnet Jarricks karaktäristik ovan av hernhutismen för att vi senare skall kunna se och finna spår av densamma, - eller åtminstone likheter med denna, -om vi vill -, i Søren Kierkegaards tänkande, som nog också kan karaktäriseras såsom antiortodoxt, anti-mysticistiskt och anti-rationalistisk. Empiristisk är ju inte rätt ord.- - Att M. P.K. kan ha haft behov av den zinzendorfska jesusbilden som ett objekt att innerligt förhålla sig till, - i brist på sådant inom den stränga lutherska ortodoxin -, kan man ju bara spekulera över. ----- (Bland den tyska romantikens diktare med hernhutbakgrund kan nämnas Novalis och inte minst ”den moderna religionsvetenskapens fader”, Fr. Schleiermacher.)

Fadern MPK var en ytterst bestämd man. Middagsmaten hade han bestämt för varje veckodag. Han var enkelt och korrekt klädd. Grå, högt knäppt rock, väst och knälånga manchesterbyxor. Skor och stövlar var alltid skinande rena och helt blankputsade var dag. Det var en av hosekraemmesvendens, drängens, uppgifter. Inte ens ett sandkorn fick finnas på dem.

Rikemannen, ”Hosekraemmeren”, Michael Kierkegaard bjöd till sitt hus i Köpenhamn hem en del intellektuella och i diskussionerna, - ty han var alltid diskussionshungrig -, utgick han (egendomligt nog) alltid som segrare,- i en nästan ”festlig stämning”, som det berättas. Båda sönerna, den äldre o. den yngre, Peter och Søren, - (S.K. föraktade och led, martyraktigt själv av detta ”bodpojksnamn”, Søren, livet igenom, och fick också lida för detta namn.) - kom att

framhålla fadern som den kanske mest begåvade man de nånsin känt, - sönerna blev ju också bemärkta danska män. För att nyansera denna bild av fadern bör framhållas, att han naturligtvis, med sin ringa utbildning aldrig fick tillträde till något riktigt högreståndsliv, och han betraktades t.ex. av stadens biskop, Jakob P. Mynster, som var hans huspräst som en ”enkel, redlig man”. Jakob .P. Mynster var Sjællands biskop 1834-1854 och kom att spela en stor roll i Søren Kierkegaards liv, recenserande hans böcker o.s.v.....

En egendomlighet, som starkt måste hängtt samman med den depression fadern så stoiskt bar, var att han ofta lyckades hävda inför olika människor, med sin otroliga förmåga till övertalning, att han var den allra uslaste ! och minst värdefulla människa !som fanns. (Jfr. Hj.Helwegs bok om S.K., S.K. en psykiatrisk- psykologisk studie, 1933.) Fadern erbjöd sin yngste son, när denne var liten, 1 Riksd. om han läste högt biskop Mynsters predikan för honom, och 4 Riksd om han skrev av den predikan han (Søren) hört i kyrkan. Søren protesterade och hävdade att detta var indoktrinering. Senare i livet skulle dock S.K. taga denna faderns handling i försvar (såsom Franz Kafka också delvis tog sin fars uppfostran - (utestängning på balkongen o.s.v.) i försvar. (jfr: Helweg, s.39.)

Man tror också att fadern placerade in bilder på den lidande Kristus bland sonens leksaker, för att påminna honom om att människasonen dött för allas våra synder.

Olyckan. Som ung pojke föll Søren ned från ett träd: ”S.K. var dengang ikke stort mere end Dreng, af et spinkelt og sart udseende,

der løb om i en rødkalsfarvet Frakke og af Faderen saedvanligvis be-
vaevnets som "Gaffelen"¹¹, paa Grund af den tidlig udviklede Tilbøie-
lighed for satiriske Bemaerkninger. — Isaer var det dog Onkel Søren,
som i Drengaaarene jaevnlig gjaestede Huset (Familien Agerskovs
Hjem), ligesom det ogsaa var under et Ophold dér (1825), medens de
boede paa Buddinge Mark, at han ved at fald ned fra et Trae fik et saa-
dant Slag i Ryggen, at han i detmindste selv tillagde det Betydning for
hele sit senere Befindende – og dermed da i Grunden for hele Livet –
som første Led maaske i den Kjaede af Smaerter, der skulde føre ham
paa hans ensamme Veje. Han selv har fortalt meg, hvorledes den
gamle Madam Agerskov ved den Leilighed havde imponeret ham, idet
hun paa sin sindige Maade inderlig Bedrøvet havde sagt: "Kjaere
Barn, skal du nogensinde i Livet gjøre mig saa stor en Glaede, som du
idag har gjort mig sorg!" (H.Lund, i:Erindringer om Søren Kierke-
gaard, S. Johansen,(1955.)s.17. -jfr. Sejer Kühle: S.K.s barndom og
ungdom,(1950).s.61f.)

(I och för sig var det ju viktigt att Sören fick glädjen av att röra sig i
naturen, och klättra i träd. Detta hade ju i sig en positiv sida.)

Man vet inte hur allvarlig denna skada var. Den kan dock ha bidragit
till hans svåra kuttryggighet och kanske även lett till andra funktion-
ella störningar, bl.a. betr. sexuallivet.. Jakob Mynster (1775-1854)
,högt ansedd då som nu, var högkyrklig, hade en tro på det innerliga,
personliga gudsförhållandet och ansåg att detta endast var möjligt
att skydda genom deltagande o. upprätthållande av en stark försam-

¹¹ Benämningar som dessa säger ju mer än tonvis av statistik och
vittnesbörder från folk med blyghet, fåfå änga, pretentiositet, skam och bristande
uttrycksförmåga.

ling, och en stark kyrka. Mynster hade livet igenom att kämpa mot de starka frikyrkliga rörelserna som florerade överallt i Danmark, både på Jylland "de starka juterna" och i huvudstaden, där pietister, baptister (vars barn M. ville tvångsdöpa) och hernhutare hotade den officiella kyrkan. Senare skulle det komma ytterligare ett hot, visserligen mindre, men för honom i alla fall störande: Søren Kierkegaard. (S. Kierkegaard fick inget avgörande inflytande på den danska kyrkligheten (kyrkan) medan han själv levde, o. knappast senare heller...) Vid sin sida hade biskop Mynster dock i sin gärning såsom en stark kraft den honom nästan alltid trogne biskopen i Aalborg, S.K.s bror, Peter Christian Kierkegaard. (Jfr. Hal Koch, Danmarks kyrka genom tiderna,1942.)

Storebrodern Peter studerade alltså till präst. Fadern Michael kom att bli en betydelsefull figur, en alltför betydelsefull för sonen, och både faderns tungsinne o. pietistiska religiositet, samt även i det att de olika samvetskval den gamle hade överfördes på den sonen, ursprungligen en liten vild o. glad, rödhårig (!)pojke, som dock tvingades till ensamma promenader med fadern, fram och åter i vardagsrummet i det välbärgade hemmet i centrala Köpenhamn, där de båda, den gamle mannen o. den lille pojken företog fantasiresor. Men fadern lät också gradvis den tyngande hemligheten (om händelsen på heden) framskymta i samtalen, så att den unge Søren alltid gick omkring med en känsla av att något gräsligt var förestående. Så sent som 1842 kunde S. Kierkegaard skriva i sin Dagbog: "Jag skulle kanske kunna reproducera min barndoms tragedi, den förfärliga, hemliga förklaringen till det religiösa, som en ängslig aning spelade mig i handen och min fantasi hamrade ut, och den anstöt jag

tog av religionen, i en novell, som jag skulle kalla Den gåtfulla familjen. Den skulle börja helt patriarkaliskt idylliskt, så att ingen anade det, förrän plötsligt det där ordet ljöd och förvandlade allt till förfäran." (S.K.s Dagbok.s.150.)

(Så skulle S.K. kunnat skriva lite av det ödesdrama som man t.ex.möter i Johannes Hohlenbergs numera klassiska biografi . Men S.K. var ingen gestaltare av den typen.)

När så ett efter ett av hans syskon dog, bl.a. två bröder, så trodde sig pojken inse vart det skulle barka hän, understödd i detta av faderns illa dolda övertygelse: Michael Pedersen var för sin del helt övertygad: Gud hade låtit honom bli rik och få många barn och begåvade barn , men , som straff för den ödesdigra händelsen på heden, så skulle den stränge Herren (på klassiskt gammalttestamntligt vis)beröva honom allt! Søren Kierkegaard kom att utveckla en övertygelse / läs: tvångstanke /om att han själv icke skulle bli äldre än Jesus, d.v.s. 34 år! (Enligt dåtida rådande uppskattning.) Och när detta sedan ändå skedde (han hade ju skrivit en Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift innan), att han passerade denna 35:te födelsedag, blev han otroligt förvånad..... Man kan redan här se ur vilket läge som S.K. lyckades producera så mycket friskt och nytt, som i kvalitet höjer sig högt över vad hela den samtida nordiska litteraturen kan framvisa. Det gäller, när vi sysslar med S. Kierkegaard, att ta sig till vara , - som I.Levin menade, -och framför allt ta vara på - för hans "dialektiska förmåga", hans "sjudubbla reflexion". (Vi tänker på likheten med Fr. Nietzsche. " Allt som en människa visar utåt föranleder frågan: Vad är hon ute efter att dölja?"och S.K.: " Alvor er just at have denne redelige Mistanke til sig selv, at omgaaes med sig selv som en Mistaenkelig.") Konsten att resonera på ett skarpsinnigt och underfundugt sätt tycks ha gått i släkten Kierkegaard. - Jyl-

ländare, jutar ,var traditionellt i Danmark kända för sin goda fantasi och förmåga att berätta, - ett slags Danmarks värmlänningar. Den gamle och erkänt hederlige Michael Pedersen Kierkegaard var känd för att, trots sin brist på skolunderbyggnad, kunna övertyga vem som helst om nästan vad som helst, (!)och den dialektiska skarpsinigheten gick i arv - bl.a. till S.K.s äldre broder, Peter Christian, som studerade i Tyskland, (Han vistades även en tid i Paris för studier , men tvingades av social oro att bege sig därifrån.) och där dispute-rade på en avhandling om nödlögnen (- mot nödlögnen) hos Aurelius Augustinus, (*De Notione atque Turpitudine Mendacii Commentatio*. Götting-en,1829.).

Peter Chr. Kierkegaard var känd och fruktad bland nordtyska o. Köpenhamns teologistudenter för sitt allvar, sin kritiska skärpa och sitt skarpa analytiska förstånd .(Han lär dock icke ha varit lik sin broder i temperamentet utan av den sorten, att han med alla upptänkliga medel ville åstadkomma consensus, - en egenskap som fick hans systerdotter Henriette Lund, "Jette", att kalla honom för (med tanke på farbroderns broders öknamn i staden, : "Enten-Eller", - småpoj-karna ropade det efter honom.) : "Både-Och"... .Bröderna kom dåligt överens.(Mot slutet umgicks de bara via ombud.)Peter Kierkegaard, som tog synkretismen med sig från Augustinus, medan Søren , som faktiskt menade att Augustinus var bland de största olyckor som kristendomen råkat ut för, knappast - åtminstone under senare delen av sitt liv - kunde tolerera någonting officiellt i samband med kristendomen: den officiella kristendomen i Danmark hölls av S.K. för en ... lögn . - "Hellre i innerlighet tillbe en sten, än att hycklande gå i kyrkan varje söndag!" (Något egenartat, men). Och: " Augustinus har i alla fall gjort oberäknelig skada. Hela det kristna läro-begreppet genom århundraden stöder sig i grunden på honom - och

han har förvirrat begreppet "tro". /.... / Det förhåller sig inte heller så med Augustinus, såsom det ofta har sagts, att han var en tänkare,"som inte skydde någon konsekvens". Såsom exempel har man anfört, att han som konsekvens av antagandet av dopets nödvändighet för saligheten antog de små barnens eviga förtappelse. Ja, men stanna litet, se närmare efter! Augustinus säger: de komma till helvetet - men det mildaste helvetet. Gode Gud, skall det nu vara en tänkare, en i eminenet mening konsekvent tänkare, som använder sådana pratkategorier / Sludder-Kategorier/ som det m i l d a s t e helvetet. Det är ju nonsens, och det är snarare ett bevis för att Augustinus inte var någon tänkare alls, åtminstone inte i grekisk mening, inte i sokratisk mening. Förmodligen är det just denna pratkategori, som medelmåttan har förgapat sig i, och den är ju också alldeles som beräknad för medelmåttan, på att beundras av medelmåttan." (S.K., Dagbok , s.445ff.. Efterl. Pap.IX.)

Hans Brøchner, akademikern, kan te sig,- även om han var släkt med S.K. - , som ett trovärdigt vittne. Brochner om S. Kierkegaard, i blixtbelysning:

"Hans Smil og hans Blik var ubeskrivelig Udtryksfuldt. Han havde en egen Maade, paa Afstand at hilse med et Blik. Det var kun en lille Bevaegelse af Øiet, og dog udtrykte det saa meget. Det kunde vaere noget uendeligt mildt og kaerligt i hans Blik, men ogsaa noget aeggende og tirrende. Han kunde ved et Blik paa en forbigaaende umiddelbart sætte sig i Rapport til den forbigaaende, kunde gjøre psykologiske Studier, og medens han udviklede Teorien, realiserede han den i Praxis omtrent med hvert Menneske vi mødte. Der var ikke én, paa hvem hans Blik ikke gjord et synligt Indtryk. Ved samme Leilighed forbavsede han meg ved den Lethed, med hvilken han knyttet en Samtale med mangfoldige Mennesker, i nogle faa Replikker optog

en tidligere Santale og førte den en Skridt videre til et Punkt, hvor den ved Leilighed atter kunde optages./..../ For saa at vise mig Metoden, trak han mig med op og ned ad flere Gader og forbausede mig med sit psykologiske Eksperimenteringstalent.” (Søren Kierkegaard set udefra, R. Magnussen, 1942.s.102.)

DEN HYLLADE

H.C. Andersen

Kierkegaard kände sig överlägsen den ensamme H.C.Andersen på alla plan,- förstår man - även som fantasimänniska. Och definitivt kände han sig annorlunda, och anmärkte med sin vanliga kvickhet ("kveckhetsdjävul", som han själv sa), den kvickhet som i förening med hans litterära begåvning och skarpsynta människoblick samt det starkt utvecklade logiska sinnet förde honom så långt , så unikt långt fram i litteraturens förmak: "Se Andersen, han kan fortælle Eventyret om Lykkens Kalosker, men jeg kan fortælle eventyret om Skoen, der trykker." (Det är svårt att se S.K. som en "elak människa", men väl en människa som - av otålighet - och medveten om sin oerhörda begåvning, inte kan hålla inne med ibland sårande kvickheter ."kveckhetsdjävulen".) Att Brandes skulle ha rätt i att Andersens roman skulle ha träffat S.K. på något sätt , kan jag både tro och inte tro. Den passivitet, romantiska ödestro m.m. som präglar Andersen finns inte hos S.K. (- Bruno Bettelheim skriver i sin klassiska Sagans förtrollande värld (The Uses of Enchantment, The Meaning and Importance of fairy tales, (1975)) om Andersens sagor, att många av dem är skrivna för vuxna, - att myter brukar sluta tragiskt, sagor lyckligt, att Andersens Flickan med svavelstickorna knappast kan trösta någon på ett friskt sätt, att Den fula ankungen är en historia präglad av fatalism, medan han, som exempel på en god saga, nämner Snödrottningen som en riktig saga , en moralisk sådan dessutom. s.47,128.)---

S.K. beskriver också i Af en endnu Lefvendes Papirer på sid. 52. "hele Andersens Passivitets-Theorie", med ett jättelikt citat, kanske det längsta i hela hans författarskap (c:a 35 rader) ur Lykke-Per. H.C. Andersens beskrivning av händelserna i kontroversen med S.K. är minst sagt förbluffande: " Romanen "Kun en Spillemand" opfyldte en kort Tid en af vort Lands unge, høitbegavede Maend, det var Søren Kierkegaard; paa Gaden, hvor vi mødtes, sagde han mig, at han vilde skrive en Kritik over den, og at jeg vilde vist blive mere tilfreds med den, end de tidligere, thi, indrømmede han, man opfattede mig ganske urigtigt! – der gik lang Tid hen, han læste Bogen om igjen, og det første gode indtryk udviskedes; og jeg maa troe, at jo alvorligere han dröftede Digtingen, des feilfuldere blev den, og da Critiken kom, kunde jeg ikke være glad af den; den kom som en heel Bog; den første, troer jeg, Kierkegaard skrev, noget besvaerlig at læse, med den hegelske Tunghed i Udtrykkene; man sagte ogsaa i Spøg, at kun

Kierkegaard og Andersen havde læst Bogen ud; det var "Af en endnu Levendes Papirer". Jeg fik dengang det ud af den, at jeg var ingen Digter, men en digterisk Figur, der var løben ud af min Gruppe, og at det var en tilkommende Digter givet at stille mig ind i den, eller at benytte mig som Figur i en Digtning, hvori han skabte mit Supplement! Senere forstod jeg bedre denne Forfatter, der i min Fremskridten er kommen mig imøde med Venlighed og Skjønsmhed." Hur avväpnande - i sin enormt djupa falskhet - är icke denna passus ur en av Andersens självbiografier (Mit Livs Eventyr, 1855.). Andersen skrev t.o.m. till Kierkegaard o. tackade för det exemplar av S.K.s bok, som denne hade skickat till Andersen. (S.K. skickade gärna böcker till känt folk.) Fullt så älsklig var dock inte Andersen i romanen At vaere eller icke vaere (1858), där den kvinnliga huvudpersonen tar avstånd från Kierkegaard : " Ham, mangen dannekvinde med sypigeånd siger at forstå ... hun beundrede den begavede, men blev traet af at kravle over sprogets brolaegning til tankens tempel; vejen var hende saa lang, og det grønne hun fandt var ikke friskt fremskudt". Sålunda - och på detta sätt dömde i alla fall Andersen , - efter S.K.s död ! - till slut fegt ut sin landsman. Låt oss - men bara i monologismens intresse - stanna upp något vid Andersen. Ett par år efter Kun en Spillemand och Kierkegaards "recension", där K. faktiskt uppmanar Andersen att istället företa resor med diligens o. rapportera från dem, (jfr. I Sverrig (1851) - sv.övers. Resa i Sverige - m.mängder av andra reseskildringar.) närmare bestämt 1833-34 företar sig Andersen en lång utlandsresa som kunglig stipendiat, men, eftersom resor är farliga saker, och A. dessutom är ängslig för stort och smått :han hade under huvudkudden en lapp där det stod "Jag är bara skendöd.", eftersom han var rädd att bli levande begravd.....Ungefär som det engelska upplysningsoraklet, encyklopedisten Samuel Johnson hade en låda med kedjor vid sängen, så att

man kunde fängsla honom om han blev galen. ” Förnuftets boja är skör. ”, som han sade.....) så skriver han före avresan en Levnedsbog, som han lämnar i förvar hos en vän tills han (förhoppningsvis) skall återvända till Danmark. (Andersen företog inte mindre än 29 utlandsresor, och skrev utmärkta reseskildringar.”Først på rejse bliver Livet rigt og levende, man naerer sig ikke som Pelikanen af sit eget Blod, men af den store Naturs”. På en resa i England 1847 möter han, blir vän med och umgås med och tröttar ut Charles Dickens, som han också återsåg tio år senare på en ny resa. I England skrev han kontrakt med en förläggare ang. romanen De to Baronesser, som utkom på engelska innan den utkom på danska, med stor framgång. Andersen var alltså känd och publicerad och uppskattad i utlandet långt före Kierkegaard.) Utan tvivel är Kierkegaards kritik nedgörande:

” Føie vi nu hertil den Fristelse til at producere, istedetfor at udvikle sig selv, til at skjule en inre Tomhet under brogede Billeder,/.../” (s.32) o.s.v. - Liksom Kierkegaard blir Andersen av pöbeln hånad för sitt yttre. - När Andersen återvänder hämtar han sin depoterade levnedsbogen hos släkten Collin och denna publiceras först postumt långt senare (1926). Den lästes således aldrig av Søren Kierkegaard. Den börjar, i fåfänga, dock så här, -inte utan talang-, och detta är inledningen in extenso: ” HVEM jeg har seet og talt med en enkelt Gang, dens Ansigt husker jeg siden tydeligt, jeg har fuldkomment Speilbillidet i mig, derimod, min eget Ansigt, skjønt vor Herrre og alle Folk veed at jeg speiler mig tidt nok, kan jeg slet ikke huske; det samme er ogsaa Tilfaeldet i aandelig Henseende. Jeg troer at have et Begreb, og det endogsaa, et temmelig klart, om de fleste af mine Bekjendteres Character, deimod er min egen mig ganske uforklarlig. Jeg nedskriver her, alt hvad min Erindring indgiver mig, om mit Ungdoms Liv, maaskee vil dette for den Fremmede, der staaer uden-

for samle sig til et Heelt og opklare, undskyldte og tydeliggjore meget i mine Digte, dersom Verden laeser dem efter min Dod. Dag for Dag bliver alt mere og mere Poesie for mig; Poesien traeder ind i mit Liv, og mig synes, at selve Livet er et stort underligt poetisk Digt. Jeg föler at en usynlig, kjaerlig Haand styrer det Hele; at det ikke er blindt Tilfaelde der har fort mig frem, menat et usynligt Fader-Hjaerte har banket for mig! – Har jeg nogen gode Sider, som jeg vist har, er det virkelig slet ikke min Fortjeneste, jeg har ikke kunde handle anderledes, derimod kunde jeg ofte have vaeret sterkere og bedre, jeg lader mig altid henrive af Indtrycket.” Vad Kierkegaard bl.a. kritiserar Andersen för är att inte ha någon livsåskådning annat än en passiv religiöst färgad fatalism. Andersen beklagade sig över att ha blivit mest berömd för sina sagor, - vilka alls inte var för barn, enl. honom själv. Han hade ju en flytande stil, klart influerad av muntligt berättande. Belysande för detta är också en passage i hans resedagbok från Italien 1846, där A. noterar: ”Skrevet hele Dagen. Øm i Tungen.” Han hade humor, Andersen.

Mötet med Dickens måste ha varit en upplevelse frö Andersen, eftersom han knappast kunde undgått att märka Dickens arrognas visavis honom .

Dickens var ju också en man som var mer bekväm med verkligheten än Andersen. Så förkte till exempel den engelske maratonförfattaren få in sin fru på dårhus, när han efter många år tröttnat på henne, och ville gifta om sig med en yngre kvinna.

Kierkegaards avvägsteori. Andersens avvägar. Kierkegaard har ett stycke i Andersenskriften, där han tar upp ”Andersens Tilfaeldigheder”.

1.) Andersen berättar med/genom en motsättning ett Annat (skildrar barndomen genom att påpeka hur man ser på den som vuxen),

2.) Genom likhet med ett Annat, en by i Danmark är som en by i Italien,(när man ändå inget vet om den italienska byn).....

3.) Andersen berättar med Tillfälligheter. (S.K.S.V.I.s.45.) Jag citerar ” Inden jeg imidlertid gaaer over til den speciellere Omtale af ”Kun en Spillemand”, maa jeg udbede mig Laeserens Opmaerksomhed for en Rubrik endnu, den jeg helst vilde overskrive ”Andersens Tilfaeldigheder”, ikke som om jo ogsaa de to foregaaende Afveie, fra et almindeligere aestetisk Standpunkt iakttagne, maae vise sig som Tilfaeldigheder, men fordi disse staae i et saa vaesentligt Forhold tilhele Andersens Stade/ stadium, oppehållsort/, at de bedst lade sig opfatte i dette Forhold, og derved ogsaa afgive den behorige Relativitet, inden for hvilken jeg vel med Rette som Tilfaeldigheder vil kunde beskrive den hele Underskov af forstyrrende Bemaerkninger, der for den blot nogenlunde opmaerksomme Laeser af Andersens Romaner gjør Veien i dem ufremkommelig, siger og skriver ufremkommelig; idet det gaaer Andersens Romaner som med andre Fabriksprodukter, at de for de mikroskopiske lakttagelser ikke vinde, men bestandig tabe. Jeg sigter ikk herved til, hvad man strikte kunde kalde Episoder; thi dette Punkt har vaeret gjenstand for Andersens Drøftelse og behøver alltsaa ikke videre omtales, og er paa sit Sted i det Foregaaende bleven berørt; jeg sigter ikke herved til, hvad man ogsaa kunde henregne til Episoder, en Opstilling af en eller anden Enkelhed, blot for at forhale Tiden, som det synes, da denne ligesaa lidet traeder i nogetsomhelst dybere organisk Forhold til Hovedpersonen, som det ogsaa er blottet for al elastisk Kraft til, ligesom i et Nu ved et Tryk paa den skjulte Fiaeder, at staae for os, og desaarsag blot har det

ubehagelige, at man uvilkaarlig kommer at aenke paa en hemmelig Protokol af Døgn-lakttagelser:- men til den - ved Digteren Andersens Misforhold til sin Person ogtil det for en Roman-Digter nödvendige Fond af Kundskaber - betingede Usikkerhed, betingede Rysten paa Haanden, som gjør at hans Pen ikke blot slaaer Klatter, men ogsaa slaaer Sladder, og som udmaerker hans Stil til den Grad, at den der-ved bliver vanskelig at eftergjøre.” (ss.45-46.) ”¹² Inden jeg gaaer

¹² Brandes om Kierkegaards recension av H.C. Andersen: ”Grundtanken i Andersens Roman havde ramt Kierkegaard paa et afgørende Punkt i hans eget tankeliv, havde harmet ham naesten personligt ved at ophidse noget af det bedste hos ham, det var den Laere som Andersen havde lavet om Geniet, en Uvirksomhedslaere, at Geniet behöfde Pleje, kaerlige Omgivelser, en vis lunken Varme for at saette Frugt, og at det uden denne Understöttelse vilde eller maatte gaa til Grunde.”

Det kierkegaardska angreppet på Andersen i debutverket sågs av Brandes som det kanske enda spåret av friskhet hos S. Kierkegaard. Brandes skulle varken se författarskapet eller angreppet på den danska statskyrkan som ”friskt”, men beundrade, som sagts ovan, ändå alltid, det bör understrykas, S.K. stort. -

Brandes kunde i sin skrift yttra om S.K. att denne hade ”en själ utan sol, som aldrig sett det verkliga livet”, att han var ”en tänkare med inflammerade tankar, en född jesuit” (s.85), men, återigen, som jag antytt, Brandes inställning var - som oraklers vanligen är - dubbel. Brandes var livet igenom bunden i en genomgående fascination över Kierkegaards verk (”Sören Kierkegaard var för mig i en mening den ende.”, skrev Georg Brandes sent i livet.) över dess bredd o. musikaliska stil, och betecknande och intressant är, att Brandes - som brevväxlade med halva västeuropa - i ett brev till Fr. Nietzsche (!) skrev, att Søren Kierkegaard måhända var tidens störste psykologiskt seende författare! (Det var till Brandes som August Strindberg - för att varna Brandes, angående Nietzsches psykiska hälsa - i sin tur skulle komma att skicka de märkliga brev, som Nietzsche skrivit till Strindberg, där N. bl.a. i ett av dem undertecknar med namnet : ”GUD” med majuskler. Brevet köptes av greve Mörner.) Nietzsche skulle ju senare i sin tur komma att hävda, att det var Fjodor Dostojevskij, - eller han själv....., som kunde pretendera på en sådan upphöjd plats som ”tidens störste psykologiskt seende författare”.)

over til at beskrive det andet Misforhold, som jeg vil betegne som det tilfældige Viden, viljeg gjøre opmærksom paa, at der gives et Stadium af ilfældigheder, som maaske passende kunde danne Overgangen fra det Foregaaende, det er: tilfældige Idée-Associationer, idet disse saavel kunne opfattes fra Personlighedens Side, idet denne ses som den, der ikke har Magt over sine Tanker, dels fra Tankegjenstandens Side, idet denne sees som den, der paa en oprørsk Maade behaersker Personen. Herfraa kunne vi nu gaae over til at omtale hans tilfældige Viden. Denne Masse af Kundskaber nemlig, som Andersen efterhanden har erhvervet sig, har lidt efter lidt sammanrottet sig mod ham og begyndt paa en Revolution, hvilket har givet Anledning til, at Andersen har maattet istedenfor fra sit Digterstade at bestemme, hvad der skal med eller ikke, indrømme denne en raadgivende Stemme, hvilket denne naturligviis blot har anseet som Initiativet til at constituere sig selv som den souveraine Magt og gjøre Andersen til sin Befuldmaegtigede, som efter Ordre anbringer dens enkelte Bestandsdele paa Prent.”(s.48-49.)

Man kommer här att tänka på bekantskapen mellan Andersen och Dickens, både personen Dickens och Dickens böcker, där den obetydliga detaljen just visar sig vara skenbart obetydlig och, - analogt med resonemanget i det sist anförda stycket av S.K. - där detaljen tar över berättelsen. Jfr.kap. 5 i G.K. Chestertons bok om Dickens (Charles Dickens,1946), där det framhålls hur Dickens kunde låta upp till sex berättelser samtidigt löpa i sina romaner, hur den skenbart obetydliga lilla detaljen (, ofta en biperson ,) växte till huvudsak i berättelsen. (jfr. G. Orwells fina essä om D.). Det är givetvis inga exakta paralleller. Men vi söker inga sådana heller. Vad som intresserar här är

närmast uppslag till terminologi. Vi finner nämligen en stark tendens hos Kierkegaard själv att avvika från ämnet, men, - och detta har understrukits av många, bl.a. av Hjalmar Helweg - , han tappar aldrig tråden. (I alla S.K.s skrifter har H. funnit ett, - ett enda ställe - , där det , för lekmannen (psykiatern) H. ,brister i logiken.) Tendensen att avvika är starkast i början av författarskapet och fyller en märklig och viktig funktion, vilken inte uttömmande kan beskrivas här.

S.Kierkegaards mer än excellenta förmåga till en avancerade litteraturkritik är ju uppenbar för alla . Men en så kritisk kritiker som S.K. hade förmodligen aldrig gjort någon publik lycka - eller överhuvudtaget fått bli kvar inom det kulturella "mittfältsspelarna". Utmärkande för S.K. stil är en slags febrig sömngångaraktig säkerhet, - en återhållen hetsighet. Ett hastigt lugn. En otålig tålighet.En entusiasm med mänsklig blick. En förtrolig oro. En tålig otålighet. Denna stil äger den nödvändiga konstansen och spänningsfullheten, som i kombination med rytmiken gör en del av den store författaren. S.Kierkegaard är irriterad över Andersens avvägar. Och de är riktningssmonologiskt inga avvägar ifrån monologen, men små taktiska tricks för att rikta ytterligare ljus över berättelsen.(Kafka kunde göra liknande.) .

DEN SUNDA REGINE

Den 10 sept. 1840 - som teol.kand., innan disputationen alltså - förlovade S. Kierkegaard sig med den 17-åriga Regine Olsen, (- tio år yngre än han själv).

Han hade känt henne länge, mött henne hos Rørdams*, (Bolette Rørdam var kanske första kärleken) förmodl. maj 1837, - Regine var en köpenhamnsk borgarflicka av "god familj", - hon besökte, som många borgare i staden - den hernhutiska församlingen -; Fadern, Etatraadet Terkel Olsen, var en högt uppsatt chef vid Riksbanken (Finanshovedkassen). S.K. bröt förlovningen drygt ett år senare (11 okt.1841), alltså alldeles efter disputationen.

Det hela är - utifrån sett - en bedrövlig historia. Jag kommer inte att dröja länge vid den. Orsaken till att han slog upp förlovningen (- eller att hon till slut såg sig tvungen att göra det) lär vi aldrig få veta. En hemlighet. Om det var familjens, d.ä. hans eget , tungsinne , eller någon fysisk ofullkomlighet... Men (eller :och) S.K. skriver dock någonstans, att han hade gift sig, om han hade haft en tro likt Abrahams..... I kraft av det absurda alltså! - Man menar, att han skrämdes av erotiken.... Insikten om att han aldrig själv skulle "realisera det Allmänna" i betydelsen bilda familj ,och aldrig kunna gifta sig , tycks med detsamma - och det är inte så märkligt - ha ryckt honom in i en vanvettig (?), nästan psykopatologisk produktivitet. Den uppslagna förlovningen slog ned som en bomb i Köpenhamn. Man "förlät" honom aldrig. Speciellt inte som man, icke orimligt, läste en viss del av författarskapet (i Enten-Eller)som en direkt skildring av förhållan-

det.(Ibland tycker man sig ana att hela det pseudonyma författarskapet är riktat till en person, icke fadern M.K., men R.O..)

Regine gifte sig i november 1847 med sin ursprungliga barndomskärlek, en Fritz Schlegel, tillsammans med vilken (!) faktiskt Regine i framtiden,- absurt nog, skulle läsa merparten av vad S.K. skrev. Regines make, beundrande S.K.s intellekt, gick till och med ochköpte S.K. efterlämnade Papirer ,(i Barfods version), med allt vad som stod i dem, när dessa så småningom började utkomma i Hans Barfods regi. Först när andra delen av dessa Papirer började den sunda Regine att protestera och ville inte läsa dem mera. (Se:Hj. Helweg,s.377.) Mats Furberg* om Alistair Hannays bok Kierkegaard (1982):

"Søren och Regines öden får ringa plats liksom psykologiska teorier. De bortåt 350 tättryckta sidorna ägnas åt Kierkegaards resonemang. Denna omväxling har sitt pris. Resonemang är tankar. Som sådana är de allmänna. Hur existentiella och verklighetstrogna blir de då?".---- Joj,jo, men det är ju i all sin dar S. Kierkegaards tankar! Vad vi vet om detta förhållandes inre (hos S.K.) är - netop ingenting.(jfr.här Lis Lind, Søren Kierkegaard själv. - det intressanta avsnittet, ss.17-44.) Åtskilliga är historierna om deras förhållande, och de är alla til S.K.s nackdel. Han tycks inte - i detta avseende har varit ett endaste hygglig och rak. En historia går ut på att han skaffade vagn för att med Regine åka ut på landet, vilket glädde Regine. Men , "ved Runddelen paa Vesterbro" ut från staden lät han kusken vända och återvända till Regines hem, med motiveringen att man måste härda sig, och lära sig att man inte får allt man vill ha här i världen, så att "hun kunne vaenne sig til at naegte sig en Fornøielse." (H. Hertz ,i Steen Johanson ,Erindringer.... s.24.))

Han brukade - interfolierat med sitt arbete på avhandlingen - sända ett brev med sin tjänare varje onsdag. Han följde dock tätt i hälarna på tjänaren och spanade upp mot Regines fönster för att se hur lång tid hon tog för att läsa brevet. Breven till Regine finns i stor utsträckning kvar och publicerade på Regines initiativ. Det är - om man lurar ut omständigheten - en ganska plågsam läsning. Kierkegaard poetiserar förhållandet, och det tycks som om han leker med det, - och man kommer att tänka på den tortyrartade brevskörd som felice Bauer inhöstade ifrån Kafka. Det är t.o.m. möjligt, att S.K. skulle ha sänt tillbaka Regines kärleksbrev omslutande hennes favoritparfym !(Le Muget), och bett henne öppna paketet långsamt !, minnandes, ty S.K.(själv!) satte just njutandet av minnet högt (jfr.bl.a. H.Fenger, s. 163)

Regine (1822-1904) tycks hela sitt liv ha bevarat sina känslor för S.K..

Det sägs - av experterna - att både Frygt og Baeven och Gentagelsen är Kierkegaard-skrifter, som exklusivt handlar om förhållandet till Regine, och om hur Sören ser sig tvungen att "offra" Regine, för sin egen genialitets skull.

HERAKLEITOS GÅTA

Kan man stiga ned i samma flod två gånger. Och är det verkligen SAMMA Berlin, om man åker dit igen?

Skräckhistierna börjar samlas på hög nu.....

Blotta tanken på att något kan upprepas är ju skräckinjagande. Speciellt som man själv ju alltid har svårt att begripa vad det och detta alls BETYDER, när det eller detta upprepas?

Man har också svårt att fastställa i VAD MÅN ngt upprepas, och på VILKET SÄTT.

Således är upprepningen – inte minst för intellektet – en sannskyldig mardröm.

Samtidigt är upprepningen för en skribent en välsignelse i så måtto att man givetvis kan utgjuta sig hur länge som helst i analyser innehållande tolknignar av vad den och den upprepningen möjligtvis kan innebära, – intill dess att man upprepat sig själv tillräckligt många gånger för att inse att manuskriptet nog bör städas upp, för att sen sändas till någon välvillig lektör, som vid upprepade tillfällen visat sig vänlig nog att avråda från publicering.

Upprepningen är för KÄNSLAN en vilsamhet, och det är icke förty en vö älsignense att msuiken så till den grad omfamnat upprepning, så att det tycks som om KÄNSLAN inte har möjlighet att – dunklet och djupt och omedvetet – förstå någonting, som inte presenterar sig i någbvgto avseende somen variation (upprepning i annan dräkt) av ett tema, då nu tema kan betyda vad som helst.

UR Gjentagelsen (1843) (Upprepningen) , skriven till dels i Berlin,(på en av de två resor S.K. företog dit ...) dels i Köpenhamn, - efter han fått beskedet att hans "eneste" ,Regine Olsen, - som han själv lämnat - förlovat sig med en annan

"Jeg stod op en Morgen og befandt mig ualmindelig vel; dette Velbefindende tiltog mod al Analogi op ad Formiddagen. Praecis Kl.I var jeg paa det Høieste og ahnede det svimlende Maximum, der ikke findes anført paa nogen Velvaerens Gradestok, ikke eengang paa den poetiske Thermometer. Legemet havde tabt sin jordiske tyngde, det var som havde jeg inget Legeme, netop fordi enhver Fuktion nødede sig paa egne og det Heles Vegne, medens athvert Pulsslag som Organismens Uro kun mindede om og angav Øieblikkets Vellyst. Min Gang var Svaevende, ikke som Fugelns Flugt, der gjennemskaerer og Luften og forlader Jorden, men som Vindens Bølgen over Saeden, som Havets langselsalige Vuggen, som Skyens drømmende hengliden. Mit Vaesen var Gjennemsigtighed som Havets dybe Grunden, som Natens selvtilfredse Taushed, som Middagens monologiske Stilhed. Enhver Stemning hvilede i min Sjæl med melodisk Resonans. Enhver Tanke tilbød sig, og enhver Tanke tilbød sig med Salighedens Festlighed, det taabelige Indfald ikke mindre end den ringeste Idée. Ethvert Indtryk var ahnet for det kom, og vaagnede derfor i mig selv. Hele tilvaerelsen var som forelsket i mig, og alt baevede i skjaebnesvangert (sv. ödesdiger) Rapport til min Vaeren, Alt var omineust i mig, og Alt gaadefult forklaret i min mikrokosmiske Salighed, der forklarede Alt i sig, selv det Ubehagelige, den kjedsommeligste Bemærkning, Synet af det Modbydelige, det faeste Sammenstød. Som sagt praecis Kl.I var jeg paa det høieste, hvor jeg ahnede det Allerhøieste, da begynder pludseligt nogit at gnave i mit ene Øie, om det nu var et Øienhaar, et Fnug, et Støvgarn, jeg veed det ikke, men

dette veed jeg, at jeg i naesten samme Øieblik styrtede i Fortvivlens Avgrund, Noget Enhver let vil forstaae, der har vaeret saa høit oppe som jeg, og i det han var paa denne Punkt tillige har vaert beskjaeftiget med det Principssmørmaal, hvorvidt overhovedet den absolute Tilfredstillelse er at opnaae.

Siden den Tid opgav jeg ethvert Haab om at nogensinde befinde mig tilfreds og absolut i alla Maader, opgav det Haab, jeg eengang hade naeret, vel ikke til alle Tider at vaere absolut tilfreds, men dog i enkelte Øieblikke, om saa disse Eenhader af Øieblikke ikke bleve flere end at, som Shakespeare siger "en Øltappers Regnekunst var tilstrekkelig for at opsummere dem."."

(S.K.s S.V.s.151.f.)

I Gjentagelsen (1843) beskriver S.Kierkegaard gjentagelsen, opprepningen som det sanna, som ett slags svävande, ironiens, och som ett estetiskt, ett livsestetiskt (livskonst-)ideal. Det är G.W. Schlegels tid också.....Gjentagelsen, opprepningen, är lik den grekiska erinringen all kunskaps moder, - det är bara det att opprepningen är en omkastning, att erinra baklänges (erinringen i sig är ju en baklängesaktivitet, som bekant...) Men boken är mångdubbel. Kierkegaard ger sig här in på en speciell, estetiskt betonad historiefilosofi, - påverkad som åh på denna tid ännu var av Hegel -, som något på senare tid är utredd i boken En ironisk historia (2003) av Jens Holmgaard

Gjentagelsens kategori spelar nämligen på en dubbelhet (där S.K. använder en hegeliansk ...sic!.....ordlek) i uttrycket "gjentagelse", ty det handlar om att upprepa en andra gång och/eller att, om man har tur och förtröstan, "ta alt igjen", få allt tillbaka.(!!!) (Jfr. även Henri-Bernard Vergote, Sens et répétition,(1982)). Så är "gjentagel-

sen” en parallellkategori till ”oändlighetens dubbelrörelse”, vilken är: att vinna allt genom att förlora det , - som beskrivs i den samma år utgivna Frygt og Bæven. (I Holmgaards bok spelar förresten också Friedrich Nietzsche (1844-1900) en stor roll, - speciellt hans tidiga avhandling från Basel-tiden, professorsåren, innan han blev den konvalecentförfattare, som sökte upprätthålla sin hälsa så länge det gick genom ivrigt promenerande, - Nietzsche hade ju blivit sjuk i samband med sitt deltagande i fransk-tyska kriget 1870 -... Emellertid,: ur den lilla, av N. själv utgivna avhandlingen Om historiens nytta och olägenhet för livet, (1874) (som ingår i Unzeitgemässe Betrachtungen som den andra delen vid sidan av en kritik av den ovannämnde David Strauss (1873) och ett tredje stycke om Schopenhauer som uppfostrare (1974) och det fjärde, den famösa, Richard Wagner i Bayreuth (1876)) citeras den fina tidspsykologiskt dialektiskt mästerliga passagen: ”Det är ett under: ögonblicket, ena stunden här, andra stunden borta, dessförinnan ett intet, efteråt ett intet, men det återkommer dock som en vålnad och stör ett senare ögonblicks lugn. Ständigt lösgör det ett blad ur tidens bok, det faller ut, flyger iväg – och fladdrar plötsligt tillbaka och lägger sig i människans sköte.” - Nietzsche.)

”I alle Hegels Skrifter er det et Afsnit, der handler om den ulyckelige Bevidsthed. Med inderlig Uro og Hjertebanken gaaer man altid til Læsningen af saadanne Undersøgelser, med Frygt for, at man skal faae for Meget eller for Lidet at vide.” (S.Kierkegaard, Enten-Eller, I,s.204.)

DEN STORA IRONIEN

”Disputatsen”. Om Begrebet Ironi. Det skulle dock dröja 10 år innan S. Kierkegaard avlade sin teologiska ämbetsexamen (den 3 juli 1840)efter ett ha genomgått den vanliga studiegången vid Köpenhamns Universitet.: (Utbildningen omfattade skriftlig och muntlig examen på latin i teoretisk och praktisk filosofi , hebreisk och grekisk exeges, teologins teoretiska, resp. praktiska del, kristlig moral och religionshistoria. Prov-predikan hölls i samband med ämbetsprövningen.) och 11 år till han erövrade magister (nuv.doktors -)graden (den 29 sept.1841). Om Begrebet Ironi med stadig Hensyn till Sokrates. Titeln är kommenterad av.Paul de Man:” Det är en ironisk titel, ty ironi är inte ett begrepp.”. Här har Paul de Man dock fel. Däremot är det fullt i sin ordning att kritisera en människa som menar att någon ”uttrycker sig i ironiska termer”, ty några ironiska termer finns verkligen inte. Ironi är ett förhållande, men som förhållande en företeelse som kan betecknas med ett begrepp. Således kan man skriva om begreppet ironi – från grek: eironeia = förställning - för att se vad som döljer sig bakom användningen av det liksom man skulle kunna tänka sig en titel med detta utseende:” Om dialektik.”. Det märkliga med den stora fördröjningen i tid har samband med ett flertal faktorer i S.K.s liv: S.K. tvivel på sin tro, sin hälsa, sina möjligheter att leva ett vanligt liv och sin vilja till detta - sådant här är naturligtvis rena spekulationer, men det är troligt att det är nära vad som verkligen försiggick i S.K.s huvud då !, vi kan ju konsultera den Dagbog ,

som S.K., - som jag ovan anmärkt -, skrev för eftervärlden, - ty nästan allt han skrev verkar i mycket vara skrivet för de, som skulle läsa honom efter hans död - , och näppeligen annat än monologiskt för samtiden - detta är kanske ett utslag av genuin generositet, - och står i kontrast till Franz Kafkas sista önskan om att man skulle bränna allt!...)

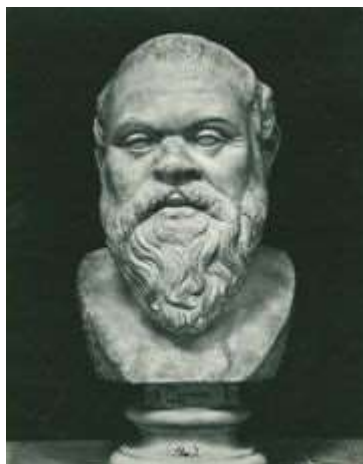
Fördröjningen i karriären kan också ha att göra med det komplicerade förhållandet till fadern och kontroverser med denne, den gamle klädesgrossisten som dog 1838, - då S.K. uppenbarligen började leva.....

Dittills hade han fört ett oregelbundet halvliv, en orientering i olika miljöer, - funderat på att bli jurist eller romanförfattare - inte varit så mycket slarver som spelat slarver och "dandy". Han undervisade dock i Latin på Borgerdydsskolen (!) 1837-38-. Det "förställande" livet skulle han komma att fullfölja nästan hela sitt liv. Han - innerlighetens apostel....- spelade obekymrad, men i sinnet bodde - om man får tro honom själv, och i detta fallet finns ingen anledning till något annat - förtvivlan. Så var han under hektiska arbetsperioder senare - vid tiden för skrivandet av Enten-Eller - noggrann med att då och då ge sig ut och strosa, gå på teatern, sitta på konditori på Østergade och låtsa som om han var det som han ville lura folk att han var, :en rik dagdrivare och slarver.

I själva verket var han efter faderns död inte upptagen med något som helst annat, än att skriva! Det bevisas praktiskt taget av den mängd böcker han utgav, och av kvalitén på dessa.... S.K. hade , enligt Dagboken, en stark religiös upplevelse den 19 maj 1838. "En ubeskrivelig Glaede" (Pap.II A 228). Annars var hans intressen under ungdomstiden - i all sundhet - inte direkt centrerade kring religionen. Men i dagböckerna kan man spåra det ständiga tungsinnet. Han finner alltid sig själv sorgsen, oändligt sorgsen, - särskilt i sällskap!

Det lyser igenom en konstant depression,- den depression, som han så småningom (förtvivlat) lärde sig att hålla på en armlängds avstånd livet igenom med hjälp av en penna och ett tålamod, han lärt sig av nödtvång . Det är svårt att förstå hur den i grunden så otålige S.K. kunde bemästra sig själv i så hög grad som han kunde. (Han tackar själv Gud för det....)

Ämnet för magisteravhandlingen är ju i många avseenden intressant. Ironien och förhållandet till antiken (Sokrates) och till samtiden o. dess filosofi, romantikens historie och konstfilosofi. Ironien och förhållandet till - tidens store - G.W.F.Hegels filosofi. Ironien i förhållande till S.K. själv. Ironien som historiskt fenomen (i förhållande främst till Hegels historiefilosofi.). Frågan om vem Sokrates egentligen var (- S.K.s tendens till identifikation med Sokrates- .) - Kierkegaard hade haft en kännare av antiken som lärare, prof. Poul Martin Möller (1794-1838) (mest känd för den fina klassikern *En dansk students eventyr*) - och frågan om vad det innebär att vara någon. Sokrates indirekta metod - delvis genomförd genom ironi .(Vad som skulle bli S.K.s metod : att icke säga direkt.) Sokrates ställning i det grekiska samhället, och det eventuellt rättvisa i domen mot honom. o.s.v. - Sokrates och Kristus. Den väsentliga likheten mellan Sokrates och Kristus är enl. Kierkegaard:....skillnaden. (Begr. Ironi.s.63 .Tes nr.I av XV.: *Similitudo Christum inter et Socratem in dissimilitudine praecipue est posita.* - Kanske exekverade Kierkegaard dessa paradoxer inspirerade av Hegels, på ett liknande sätt framställda, teser till dennes avhandlingar.

Sokrates.

Kierkegaard var (som vuxen) lika ointresserad av naturvetenskap som han var intresserad av Människan. Stort var hans förakt för mikroskopet och stjärnkikaren!.....

Det råder en nästan allmän mening bland filosofer, att S. Kierkegaards kunskaper i filosofi och intresse för filosofi, - den rådande akademiska , - båda var måttliga. Kierkegaard avvisade t.ex. ett erbjudande från kung Christian VIII (som fattat intresse för S.K. redan som kronprins...) om en personlig professur i etik. S.K. motiverade sig ej tillfredsställande, enbart undflyende , men det är uppenbart, att S.K. ansåg att den filosofiska etiken var ett otillräckligt medel för att handskas med livets problem. Kanske hade S.K. en motvilja mot att låsa sig i en sådan position. Kanske ville han hushålla med sina krafter för viktigare ting. (Han var ju ekonomiskt oberoende.) Angående Kierkegaards filosofikunskaper, så tror jag att de översteg

vad man i allmänhet har haft för sig. Han hade uppenbarligen mycket lätt att ta till sig, och framför allt att utmönstra som vanvettiga, olika filosofiska tankegångar. Christian VIII, Danmarks enväldige kung (d.1848), - brorson till den olycklige Christian VI, som miste sin makt och hustru till sin livmedikus, tysken Struense, på grund av sinnessjukdom - var en begåvad och lärd man, som insåg vikten av att ta råd av kunniga, kloka och begåvade människor.

Samtalen mellan kungen och Kierkegaard, som bl.a. rörde sig om vad som är lämpligast för en monark att företa sig i den samtida politiken, - monarkismen var i stora kretsar inte ifrågasatt - lär ha präglats av en viss distans från Kierkegaards sida, som dock lika skickligt lär ha parerats av Christian. - Vi vet inte om Christian hade klart för sig vad Kierkegaards filosofi gick ut på. (Vem har nu det klart för sig, om det nu ens rör sig om filosofi ?) -----Den lilla udda episoden med Christians hustrus, drottning Caroline Amelies felsägning kan vara värd att berättas: S.K. hade sänt konungen ett exemplar av Enten-Eller och vid en diskussion på Slottet Amalienborg mellan S.K. kungen och drottningen - S.K. kallades ofta upp till den bildningstövande kungen (vars favoritintresse var mineralogi, - en vetenskap på modet) - nämnde drottningen något om att hon noggrant skulle läsa S.K.s bok, som föreföll ytterst intressant, den där boken "Enten og Eller ". S.K. log åt felsägningen, sade att det var en tänkvärd titel det också, men tänkte säkert på att den titeln skulle innebära " Ett ting + ett exklusivt eller konklusivt "eller" ", alltså " $A \wedge (B \vee C) \vee (B \wedge C)$ " istället för den egentliga titeln, som ju lyder, - betydligt radikalare i sin innebörd - "Enten-Eller" med betydelsen " Ett exklusivt eller "eller, i normalt tal" Antingen det ena eller det andra, men inte båda." - (form.log.uttryckt: " $A \vee B \wedge \neg A \wedge B$ "). Nu är det ju

inte omöjligt , att drottningen genom felsägningen kom sanningen närmare än vad S.K. gjort själv med sin titel på boken.

När Søren Kierkegaard i sin mag. avhandl. - som faktiskt skrevs på danska (utom de inledande teserna, som skulle försvaras.) och icke på latin, vilket var det vanliga , - det skedde efter en unik dispens utverkad hos kungen ! - , när S.K. behandlar Sokrates berömda ironi och hans icke-vetande, delvis i replik mot Hegel¹³ - icke-vetandet, det låtsade, som ju blott i ett avseende sammanhänger med ironien, (jfr. John Herman Randalls Plato: Dramatist of the Life of Reason, (1970), där ordet "ironi" förekommer en enda gång på 263 sidor!) så pekar Kierkegaard på, att det vetande, som rör Sokrates ovetenhet, ändå ibland hos honom bryts av att det kan röra sig om någon mindre form av vetande betr. något annat än denna ovetenhet.

Sokrates hävdar dock, att det vetandet är mer av en aning , "et svagt Spor, en flygtig Antydning af en positiv Viden,/.../." Sokr. säger ju också i Symposion: "Min visdom är av en ringa art och tvetydig natur, som en dröm." (Jfr. S.K. I:96 ,d.v.s. Samlede Vaerker, bind I.) Även i Thomas A. Szlezáks bok om Platon, Platon & läsaren (1999) hävdar denne att ironin är av underordnad betydelse i Platons dialoger, - dessa dialoger, som man , enl. Szlezák, främst av allt bör läsa så, att man är inställd på att uppfatta att Platon verkligen menar allt vad han skriver. Det är förmodligen S.s huvudtes. S. hävdar att ironin lyser med sin frånvaro framför allt i de sena dialogerna, Staten och

¹³ Hegel kunde inte se något positivt i ironi, men hänvisade till ironi som "ren negativitet", vilket var något annat än den negativitet som såsom en del av dialektiken förde hela tillvarons rörelse framåt.

Timaios. (Han har ju också rätt i att det inte är fråga om någon romantisk ironi hos Platon, en ironi som ifrågasätter allt. (s.151) Men det är det väl knappast någon som påstått.....- annat än en romantisk ironiker) Sokrates var - så berättar källorna Platon, Xenofon och Aristofanes - i strid med det atenska samhället. Mot alla auktoriteter , världsliga och religiösa. I Aristofanes Molnen, som spelades i Aten vid Dionysosfesten år 423 f. Kr., vid tiden för de blodiga peloponnesiska krigen, - det var dåliga tider för atenarna, och alla traditionella värden skulle värnas, så som sker i sådana tider -, uppträder Sokrates som religionsstiftare. Zeus finns icke !, hävdar han i pjäsen, utan gudarna som vi skall dyrka är i själva verketmolnen ! (jfr. Baudelaires prosadikt i ämnet....). Sokrates, som bor med sina lärjungar i "grubblarnas hus", utanför vilken han brukar ligga i en hängmatta , "bevisar" i förbigående för den uppsökande borgaren Strepsiades, att så är fallet, eller att gudarna i själva verket är dessa tre: "denna Rymden du ser, och himmelens Moln och Tungan, de trenne allena" (Molnen, i: Det antika dramat II,övers. av Alarik Hallström, s.38.) S.Kierkegaard har tidigt tilltalats av den anarkistiska och allt ifrågasättande attityden . Tes VII. i S. Kierkegaards mag.avhandling lyder:

"Aristofanes er i sin skildring av Socrates kommet sandheden meget naer."

Tes.II.

"Den xenophontiske Socrates bliver staaende ved at indpraente det nyttige, han overskrider aldrig erfaringen, naar aldrig til Ideen." Man kan här tänka på att det finns en tradition ifrån Justinus Martyren (200-talet e.Kr.) som inte ser den judiska eller den hedniska

visheten som något avgjort skilt ofrån kristendomen. I gnostisk tradition hävdar Justinus att den som levit i enlighet med Logos, såsom Sokrates (Apol.l.s.46.Justinus Martyr, Opera ,Parisiis, 1615.), tillkommer namnet "kristna".

Xenofon. (430-354f.Kr.) Xenofon var godsägare på Peleponnesos, fältherre och författare, efter sin aktiva strid i perserkrigen, av bl.a. Anabasis, en grekisk historia, Hellenika, en roman om perserkungen Kyros, samt - och det är av intresse här - en dialogseirie "Minnen av Sokrates", "Memorabilia".

Även i senare verk, som Stadier paa Livets Vej (1845) finner vi i "stadiernas rad" ironien.

S.K. beskriver livshållningar (ett arbete han sysslat med sedan han var tonåring o. som också låg i tidens atmosfär och följde det hegelianska tänkesätt.

S.K. ställer nu upp följande "stege": Vi befinner oss på livets väg inom en sfär som är av en estetisk - etisk - eller religiös karaktär. Kierkegaard överger aldrig denna indelning, utan diskuterar i dessa termer livet igenom. Mellan de tre stadierna finnes övergångsstadier, s.k. confinier, - så står mellan det estetiska o. det etiska ironien, och mellan det etiska o. det religiösa humorn. (Jfr. S.K.S.V. X:179.) På något sätt hör confinierande samman med att dölja, att dölja att man från estetiker övergått till att bli etiker, - eller gått tillbaka -, men att man ännu inte consoliderat sina ställningar, att man inte är helt säker... Det tycks ibland vara fördelaktigt att betrakta confinier-na så, och att det är delvis under en krissituation som man väljer incognitot i confiniet. Vidare är det ju så, att inget confinium är det andra likt: var och en har sin ironi (mycket beroende på laddningen av ångest m.m. som ligger under) och en människas humor är icke unik.

Confiniet står i samklang med en människas förhistoria, - hur har det föregående stadiet sett ut ? Det kan ligga både stolthet o. feghet bakom att dölja sig, ibland ett nödvändigt värn om integriteten. Ibland är det att dölja sig, t.ex. sin religiositet att inte skylta med den på ett skrytsamt sätt! Religionen är en sak mellan den enskilde och Gud. En av grunderna i Hegels filosofi - vilken kan sägas börja med Phänomenologie des Geistes - var att "metoden var lika med innehållet", och det blev kanske indirekt en influens genom att Hegels begåvning och framgång blev en sporre och en motor för S.K (inte minst för hans ironi)., och att det han var oense med Hegel om, vilket var det allra mesta, skärpte upp S.K. alltifrån början - vi ser i S.K.s skrifter spår av den heglanska terminologin på ett markant sätt - och genom att Kierkegaards metod att framföra sitt budskap - det indirekta, det sokratiska - också blev , om än på en annan nivå, en del av innehållet. Det var en del av tidens diskurs, hegelianismen med dess terminologi. Det flödade, som sagt, över i tidskrifter och böcker av hegeliania och hegelianism och alla slags försök från alla de som ville " gå utöver Hegel", och det var i denna form som S.K. först mötte den nya filosofiska riktningen och det nya stora "Systemet", som kan sägas vara den "filosofiske boven" i S.K.s filosofiska författarskap, där "synden" är det i det religiösa - och när Hegel går in i det religiösa med Systemet, så blir även Systemet en religiös bov.....

Vårt ämne är inte att reda ut detta förhållande Kierkegaard - Hegel i enskildheter.

(Jfr. här N.Thulstrups minutiösa "close reading" artade Kierkegaard's relation to Hegel (1967) och Mark Taylors betydligt bredare inkännande Journeys to selfhood, Hegel & Kierkegaard (1979))

Man kan påstå att den idealistiska filosofin, hos Fichte d.ä. och Hegel, på ett lite avigt sätt föddes ur Kants ena manschett, ur det som lämnats öppet i Kritik der reinen Vernunft. En av de största luckorna i Kants resonemang var i kontexten kring Das Ding an sich, tinget i sig. Och detta måste vi, - idéhistoriskt intresse stanna upp något vid. (Man kan förstå att Kierkegaard valde bort Schellings mer eklektiska och lösliga filosofier - han hade flera - framför den mer bestämde, men samtidigt mångtydigt nyskapande Hegel. Fichte, med sin subjektiva idealism och lära om yttervärlden som ett icke-jag, blev bara en parentes för Kierkegaard.

För Søren Kierkegaards utvalde antipod G.F.W. Hegel är ironien ett dialektiskt negativt moment, och just därför, insatt i hans logik är den ett pådrivande element (i världshistoriens "Welt-Geist" såväl som hos "tanken" hos filosofen, d.v.s. hos Hegel själv, ty för Hegel var filosofin - i viss mening - identisk med honom själv. I den stora utvecklingen av tanken nåddes slutpunkten i Hegels egna verk . Att Den filosofiska Tanken var här vid sin slutpunkt.

Något som, detta är allom bekant, var vad som retade upp Kierkegaard mest beträffande Hegel. S.K. var mer än på Hegel mer hätsk mot hegelianerna, mot bl.a. den energiske köpenhamnsprofessorn Hans Lassen Martensen, 1837 teol. lic på en avhandl. på lat. om Självmedvetandets autonomi, Den christelige dogmatik, 1849, som blev S.K.s huvudsakliga hatobjekt under nästan hela livet.

Hegelianerna, som gick under den något anonyma beteckningen - "dom", och som pretenderade på, utan att eg. ha förstått Hegels verk, enl. S.K. i hans envetna polemik, att gå "utöver Hegel", spelade en viktig roll i tidens intellektuella liv. Häri inbegreps Heiberg.

Kierkegaard hade en dubbel inställning till Hegel. Han beundrade dennes system i dess "slutna form", som "inbjöd till tystnad", men höll samtidigt inte alls med i den determinism som denna filosofi innebar. Rummet för den fria viljan, avgörandet och "den enskilde", den väljande enskilde, fanns ju icke alls där, enl. S.K.!

Så skulle S.K. livet igenom släpa med sig en terminologi som var hegeliansk, även om den oftast inte härrörde från direkta hegelstudier, utan var en frukt av hans läsning av högerhegelianernas (tyska och danska, bl.a. Adlers) rika produktivitet i artiklar och disputationer. (Vissa menar dock att inflytandet var djupare, att Kierkegaard faktiskt aldrig riktigt kom ur det grepp som Hegel, enligt dessa, skulle ha kopplat på S.K., och att S.K.s verk är en slags omvänd spegling av Hegels. Detta menar Adorno.)

Det var få i den högre akademiska kretsen i Köpenhamn som tog ställning klart emot Hegel et consortes. Man var ofta hövlig, eller på sin höjd måttligt skeptisk, som till ex. också Geijer i Sverige.

Endast två var i samtiden verkligt betydelsefulla, och de var S.K.s lärare vid Köpenhamns universitetet , den ena var den ovan nämnde prof. Paul Möller, "graecitetens lycklige elsker", - inte att förväxla med cand.phil. P.L. Möller, en av Kierkegaards motståndare - , och den andre J.B.Sibbern, vilka snart, trots ålderskillnaderna blev S.K.s vänner ;..en ytterst kunnig filosofiprofessor.(10. Søren Kierkegaard och Hegel.

Bland det första Kierkegaard mötte av hegelianism var kanske Hegels historiefilosofi - inte medvetandefilosofin - ,som Kierkegaard ganska väl satte sig in i, i bl a. Philosophie der Geschichte (utg. post.1837), där Hegel förklarar att världshistoriens gång är präglad av nödvändighet och att: "Bara i de förändringar, som försiggår på ett andligt plan, åstadkommes något nytt." (s.105.)

2. Selbst getrieben wird". Das Leben entwickelt Gestalten und vernichtet sie wieder, um einfach zu bleiben. Weshalb dieses ironische Spiel? -.- es geschieht nicht für das Leben selbst, sondern für das Bewusstsein', das durch Selbstbewusstsein wird. Hier ist zugleich das positive Resultat der dialektischen Ironie angegeben. Von diesem weiß aber das Kind zunächst nichts, wenigstens nichts Klares; sonst würde die dialektische Ironie nicht als Ironie gelten können. Wir wollen nun in einer Konstruktion die dialektische Ironie in ihrer Dialektik zu begreifen suchen. Der Wissenschaftler sucht vom Zustand des gewöhnlichen, naiven Bewusstseins aus leidenschaftlich, mit "Daransetzen des Lebens") das Objekt zu begreifen (zu ergreifen). 1. Die allgemeine Ironie ist das ironische Verhalten des Weltgeistes in sich. Dem Ich gegenüber, das das einzelne Objekt erkennen will, verhält es sich ironisch. "Das Dialektische als negative Bewegung, wie sie unmittelbar ist, erscheint dem Bewusstsein zunächst als etwas, dem es preisgegeben, und das nicht durch es selbst ist.' Der wahrnehmende Menschenverstand' ist das Spiel der leeren Abstraktion der Einzelheit (86). Das Bewusstsein ist ein unglückliches (139 ff.); es kämpft gegen einen Feind, "gegen: welchen der Sieg ein Unterliegen ist.' "Das Ding ist gesetzt als Fiktives oder als absolute Negation alles Anderseins, daher absolute, nur sich auf sich beziehende Negation.' (84). "Die sinnliche Einzelheit verschwindet" (85). Erst im zerrissenen Bewusstsein kommt dem Ich die Ironie des Objekts zum Bewusstsein (339). 2. Das Allgemeine ironisiert sich selbst; das geschieht vor allem durch die Macht des Negativen'. Das Ich erkennt, das "die Ver-, ,werrung des Gegenstandes' (167) im Gegenstande selbst liegt. "Das organische Sein ist vollkommen gleichgültig gegen anderes" (186);

Jfr. i England Andrew Seths Hegeliansim and personality (1887), där Seth, utan att känna till Kierkegaard, framställer en kritik av Hegel liknande S.K.s – när Seth – i ett resonemang som börjar med Hume – talar om ”the particular”, den enskilde. (Passmore, s.72.) och där även Bradley brottades med Hegel. Det är – för en svensk – ganska okänt, men naturligtvis både viktigt och intressant, att Hegel hade ett så stort inflytande i det ”rationella” brittiska imperiet, ”common sense”-begreppets land, som han faktiskt hade. Englands meste hegelian var kanske J.E. McTaggart.

DET VILDA JYLLAND

**En resa till Jylland. Istället för fåglar, så hör
Kierkegaard i Jylland döda människors
röster från träden.**

S. Kierkegaard besökte faderns hemby på sin Jyllandsresa 1840, - sedan denne avlidit. I den "røde Lommebog", en av de två anteckningsböckerna från denna resa, står att läsa:

"Jeg sidder her ganske ene /.../ og tæller Timerne til jeg skal see Saeding. Jeg kan aldrig erindre nogen Forændring med min Fader, og

nu skal jeg see de Steder hvor han som fattig Dreng vogtede Faar, de Steder, jeg paa Grund af hans Beskrivelse har haft Hjemvee efter. Hvis jeg nu blev syg, og blev begravet paa Saeding Kirkegaard! Underlige Tanke. Hans sidste Ønske til mig er opfyldt, - skulde virkelig min hele jordiske Bestaemmelse gaae op deri? I Guds Navn! Opgaven var dog ikke saa ringe i Forhold til hvad jeg skyldte ham. Jeg lærte af ham, hvad Faderskærlighed er, og derved fik jeg et Begreb om den guddommelige Faderskærlighed, det eneste Urokkelige i Livet, det sande archimediske Punkt.” (S.K.s Jyllandsrese, s.42f.)

(- och en kortare och bättre psykologisk thrillerroman än detta stycke utgör har väl ingen läst.....)

”Der var 4 Præster med, og skjøndt Overfarten varede i 8 à 9 Timer (for mig en Evighed), fandt dog de erfarne Passagerer, at det var en usædvanlig hurtig Overfart, hvilket gav samtlige Præster Anledning til først hver især at gjøre den Bemærkning, at Skippere pleiede ikke at ønske at have Præster ombord, fordi det gav Modvind, samt at denne Bemærknings Sandhed nu var omstyrtet, derefter til ved Slutningen af Seiladsen i fuldstændigt Chor at etablere det som en Grundsætning, at det med Modvinden ikke forholdt sig saa. For-gjæves udspændte jeg alle Høre-Organernes Seil for at opfange en Luftning; en Dødsstilhed herskede; kun fra 4 Kanter hørte man Fortællingen om: at Skipperne ikke ønskede Præster ombord (man seer heraf, hvor tvivlsomt et Gode Sognebaandets Løsning dog er; thi uagtet der i Smakken herskede fuldkommen Sognefrihed, saa jeg kunde høre hvilken Præst jeg vilde, saa var jeg dog ingenlunde hjulpen). Da hver af Præsterne syntes sig selv at være lige interesseret i og berettiget til at eie denne Historie, vilde naturligviis ingen af dem indrømme den anden et privilegium exclusivum. - Jeg havde haabet,

at jeg selv skulde være bleven søsyg, eller i Mangel deraf samtlige øvrige Passagerer.”

S.K. Juli 1840.

Ofta reste han inte. Tvärtom. Søren, som rentav hade släktingar i Amerika , företog A.) en resa till Nordsjälland med en utflykt till Kul-len samt B.) en resa till Schellings Berlin. Och så C.) denna till Jylland. Och med tanke på hur mycket han fick ut utav Berlinresorna, där bland annat boken Gjentagelsen är överrik på iakttagelser, teorier och reflexioner, så är detta med resan till Jylland och till den by, Saeding, varifrån hans far, Mikael kom, rent av ett mirakel i Kierkegaards liv. Ty denna resa är väl den enda händelse i hela hans liv som inte resulterat i ett antal tusen sidor av högtstående litteratur och blytungt upplyftande tankegods.

Och Kierkegaard som vanligen gjorde litteratur av allt. Om han till exempel en dag glömde ett paraply, så nog blev det en liten avhandling av det. Om han blev ovän med sin betjänt, så blev det en avhandling om det. Men om hela denna resa på minst en vecka, det blev det ingen bok om.

Och det, det är högeligen misstänkt. Så jag finner det lämpligt att så att säga skriva en liten bok i den HÄR boken om detta mysterium och om denna resa. I Sørens ställe. Så att säga. Visserligen är det ju för-mätet, eftersom jag inte på något sätt har SKs talang. Men det blir som det blir. Kanske har jag ett och annat att säga.

Året 1840 var nu visserligen före Kierkegaards förlovning, och tre år innan mästerverket Enten- Eller publicerades. Så kan man misstänka att S.K. ännu inte riktigt vaknat som författare. Den vulkaniska aktiviteten hade inte kommit igång. Men han hade ändå publicerat sig. 1938 utkom en liten bok med titeln Af en endnu Lefvendes Papi-

rer, som bl.a. innehöll den ovan så grundligt genomgångna essän om H.C. Andersen som romanskrivare.

Nu hade två år nästan gått sedan dess, och Søren var nu 27 år gammal. Fadern hade dött och Søren hade upplevt den "jordbävning" som avslöjandena om faderns synder innebar. Ännu hade inte efterskalven lagt sig, och Søren hade inte mognat i sitt beslut om att bli skriftställare, men i viss mening – det avslöjar Andersenkritiken – så var han det ändå. Således måste han på resan till Saeding ha upplevt en serie märkliga saker, som inte kan karaktäriseras med de dråpliga anekdoter om hans elakheter och struntförnämhet som hittills har dominerat de referat som förekommit i Kierkegaardlitteraturen. Det är helt enkelt NAIVT att tro annat än att resan var en ren mardröm! Kierkegaard har gått till världshistorien som den författare som har varit den störste experten på att dölja vad han egentligen upplevde och tänkte.

Søren Kierkegaard är storstadsbo och tycks bli utled på det tomma lantlivet. Så är det till exempel fågelsången. Den är förfärlig, tycker SK. Den måste ändras på. Tänk, säger Søren till sig själv, om man i stället för fåglar kunde ha döda människors röster som talade ur träden!?

Sørens egentliga stora tanke, tvångstanke, och fruktan under hela resan är den, att han skall komma att dö, ja, att han förmodligen – nu när han har planer på att gifta sig med Regine, – han förlovade sig med henne i september detta år, alltså en månad efter resan till Jylland – och nu när han just har avlagt prästexamen – under denna resa, och på platsen för den stora synden, på heden utanför Saeding, just skall komma att dö:

"Jeg sidder her ganske ene /.../ og tæller Timerne til jeg skal see Saeding. Jeg kan aldrig erindre nogen Foraendring med min Fader, og

nu skal jeg see de Steder hvor han som fattig Dreng vogtede Faar, de Steder, jeg paa Grund af hans Beskrivelse har haft Hjemvee efter. Hvis jeg nu blev syg, og blev begravet paa Saeding Kirkegaard! Underlige Tanke. Hans sidste Ønske til mig er opfyldt, - skulde virkelig min hele jordiske Bestaemmelse gaae op deri? I Guds Navn! Opgaven var dog ikke saa ringe i Forhold til hvad jeg skyldte ham. Jeg laerte af ham, hvad Faderskjærlighed er, og derved fik jeg et Begreb om den guddommelige Faderskjærlighed, det eneste Urokkelige i Livet, det sande archimediske Punkt.”

--

Nu är det flera Kierkegaard-forskare, som menar att allt är redigertat, och att det i notiserna från Jyllandsresan inte finns en enda opprinnelig rad, men att flera av naturscenerierna härör från en helt annan resa, kanske en till Sverige eller till Marienlyst.....

Döden är närvarande på resan. Överallt, nära nog var dag under de tre veckorna så kommer reflexionerna om döden till Søren. Under överresan med ångbåten fruktar alla att skeppet skall gå i kvav, och man skämtar om det ombord, ty det är för många präster ombord - hela fem stycken, inklusive Søren, som dock aldrig nämner för de andra att han är präst - och samtalet på skeppet rör inte just fruktan för att det skall gå under - det är nästan kav lugnt i Julihettan - men att man skall bli sjösjuk, vilket inte alls är lika illa, men ändå är en föräning om döden.

Søren hade ju redan publicerat en bok Af en endnu lefvendes Papirer. Titeln låter ju som om boken var skriven av någon som tänkt ta livet av sig, men i sista stund ändrat sig, och så skrivit en liten bok i stället. Och dessutom i den låtit publicera bara en del av de ”papper” som författats efter självmordsförsöket. Nu hade SK aldrig nånsin

försökt ta livet av sig. Men titeln var bara en "fantastisk" titel, vars syfte var just ... att dra läsare.

Som Brandes skriver i sin biografi över SK

Han var ett gotiskt geni."

Här bör ju Brandes mena, som jag förstår det, att Kierkegaard är en skräckförfattare. Vilket alltså skall bevisas.... ☺

".... ge mig en kropp, eller om Du hade givit mig det när jag var 20 år gl., skulle jag inte vara på detta sätt." (S.K. 1850. Pap.6:6626.)

klagar SK åt Gud till

PSEUDONYMERN

Pseudonymiteten som möjlighet, sköld och vapen. - Climacus och Anti-Climacus.

a.) Pseudonym Climacus var författare till Philosophiske Smuler och Afsluttende Uvidenskabelig Efterskrift, och kan betraktas som ironisk skeptiker, en Kierkegaard närstående gestalt. Ordet "climacus" hänsyftar på "stege" i "Paradisstegen", Klimax tu paradeisu, skriven av munken Johannes från Sinaiklostret som på 600-talet, känd som Johannes Himlastormaren (Vissa allusioner till Bibelns jakobsstege.Jfr. I. Simonsons - hårt kritiserade - Søren Kierkegaard

och vår tid.s.131.). Boken - J.s - var även för den Kierkegaards tids kristenhet känd, då under namnet Himlastegen.

b.) Anti-Climacus. Prefixet "anti" betyder inte "emot" utan "framför" eller "över" - (som det grek."para" i "Paracelsus", 1500-talsläkaren och mystikern , alltså: "den som står över Celsus", - Celsus var en grek. filosof under andra århundradet efter kristus, känd för sin Alethes logos, Sanningens ord, en skrift mot kristendomen. Den bevarades - till 9/10-delar - genom att den mer kände kyrkofadern Origenes bemötte den i åtta böcker.....) - , sålunda betecknar Anti-Climacus en något överdrivet kristen människa , (i sena skrifter, såsom Øieblikket, står S.Kierkegaard själv mycket nära Anti-Climacus, men nu under eget namn...) som står betydligt "över" Climacus , också detta en Kierkegaard mycket närstående gestalt, - måhända eftersom S.K. kanske (!) var uppfostrad av sin far till att vara en sådan...

Men vi kan ju se S.Kierkegaard som underställd sin egen skapelse, denne Anti-Climacus... Dubbelheten tycks ha inspirerat, eller snarare: jagat honom.(Man kan härse hur S.K. kontrasterar med de lugnare hållna Oppbyggelige tale (dit man kan räkna Kjaerlighedens Gjerninger), med vilka han alltid - av ngn slags plikt - interfolierade sina pseudonyma böcker.)

Att "leka med" två Själv. Søren Kierkegaard (själv) om två av sina pseudonymer:

Lägg märke till det lekfulla sätt med vilket Kierkegaard - på ett löst blad i sina efterlämnade papper - behandlar två av sina pseudonymer, de två viktigaste: författaren till Philosophiske Smuler och Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift å ena sidan (Johannes Climacus)och författaren till Sygdommen til Døden och Indøvelse i

Christendom (Anti-Climacus) å den andra. Och hur han liknar de två vid bröder och vid stjärnor efter vilka en sjöman kan navigera.....Detta är skrivet 1849, då S.K. skrev de två senare böckerna. Han erkänner här sin släktskap med författaren till de tidigare skrifterna, de filosofiska, eller filosofi-kritiska:

"Johannes Climacus og Anti-climacus.

En dialektisk Opfindelse.

U. D. af

Anti-climacus.

(En Efterskrift).

Jeg, Anticlimachus , som har skrevet denne lille Bog et stakkels enkelt, et slet og ret Menneske som Folk er fleest ,er barnefødt i Kjøbenhavn, omtrent ja til Punkt og Prikke jævnaldrende med Johannes Climachus, med hvem jeg i een Forstand har Meget, har Alt tilfælles, men fra hvem jeg dog i en anden Forstand er uendelig forskjellig.Han siger nemlig om sig selv, at han ikke er Christen; det er tilat blive rasende over. Derover er jeg ogsaa blevet saa rasende, at jeg - hvisellers Nogen kunde narre det ud af mig - siger lige det Modsatte, eller fordi jegsiger lige det Modsatte om mig, kunde jeg blive rasende over hvad han siger om sig. Jeg siger nemlig, at jeg er en saa overordentlig Christen, som der aldrig nogensinde har været til, menvel at mærke jeg er det i skjult Inderlighed. Jeg skal nok passe paa, at Ingen, Ingenmærker Noget, end det Mindste; men forsikre kan jeg og jeg kan forsikre (dogvirkeligt forsikre det kan jeg ikke, thi saa brød jeg jo Hemmelighedens Skjul) at jeg iskjult Inderlighed er, som sagt, en saa overordentlig Christen, som han aldrig nogensinde har været til. Læseren, der foruden at være min Ven ,

tillige er en Ven ar Forstaaelse, vil forøvrigt let see, at der trods min overordentlige Christelighed dog er noget Ondskabsfuldt i mig.

Thi det er klart nok, at det er af bare Chichane mod Johannes /C./, at jeg har taget den Stilling, som jeg

har taget. Var jeg kommet først, saa havde jeg sagt om mig, hvad han nu siger om sig,

og saa havde han vaeret nødsaget til at sige om sig, hvad jeg siger om mig.

Thi vi ere i Slaegtskab sammen, men vi ere ikke Tvillinger, vi ere Modsætninger.

Der er emellem os et dybt, et Grund-Forhold; men trods de meest fortvivlede Anstrengelser fra begge Sider komme vi dog aldrig laengere, aldrig nrermere end til den fraastødende Berøring. Der er et Punkt og et Nu, hvori vi berøre hinanden, men i samme øieblik fare vi fra hinanden med Uendelighedens Fart. Som hvis fra Bjergenes Spidse tvende ørnestyrtede sig ned mod eet Punkt, eller som hvis fra Klippens Tinde en ørn styrtede sig ned, og fra Havsens Dyb en Rovfisk med samme Fart søgte op mod Fladen: saaledes søge vi begge det samme Punkt; der er en Berøring, og i samme Nu fare vifra hinanden, hver til sin yderlighed. Det Punkt, vi søge, er det: saadan slet og ret, ganske eenfoldigt at vaere en sand Christen. Der er en Berøring, men i samme Nu fare vi fra hinanden : Johannes siger om sig selv, at han ingen Christen er; og jeg siger om mig selv, at jeg er en saa overordentlig Christen, som han aldrig har vaeret til, vel at mærke i skjult Inderlighed.

Hvis det engang skulde trefte sig saa, at vi i Berøringens Nu forvexlede os med hinanden, saa jeg kom til at sige om mig hvad Johannes siger om sig, og omvendt: saa vilde dette ingen Forskjel gjøre. Kun Eet er umuligt, at vi To kom til begge at sige det Samme om os; men derimod er det muligt, at vi begge kunne forsvinde. Virkelig til ere vi

ikke; men Den, der naaer at blive slet og ret, ganske eenfoldigt en sand Christen, han vil kunne, som Sømanden fortæller om Tvillingerne, efter hvilke han styrer, saaledes vil han kunne fortælle om os to Brødre: Modsaetningerne. Og som Sømanden fortæller om det Eventyrlige, han har seet, saaledes vil Den, der naaer at blive slet og ret, ganske eenfoldigt en sand Christen, kunne fortælle om det Eventyrlige, han har seet. Maaskee lyver Sømanden i hvad han fortæller - det vil ikke være Tilfældet med hvad den sande Christen fortæller om os; thi sandt er det, at vi to Brødre ere eventyrlige Skikkelser, men sandt er det ogsaa, at h a n har seet os.

Anti-C." (ur efterl. Papirer.....)

OSYSTEMATISKA STADIERNA

Ibland annat Enten-Eller - finner vi i "stadiernas rad" (stadium = här. - existensmöjlighet) även ironien. S.K. beskriver livshållningar (ett arbete han sysslat med sedan han var tonåring o. som också låg i tidens atmosfär och följde det hegelianska tänkesätt,- jfr, Hegels historiefilosofi, filosofihistoria och historiens filosofi och hela Andens utveckling i stadier ,som var så dominant, detta tänkande i "utvecklingssteg") och S.K. ställer nu upp följande "stege": Vi befinner oss på livets väg inom en sfär som är av en estetisk - etisk - eller religiös karaktär. Kierkegaard överger aldrig denna indelning, utan diskuterar i dessa termer livet igenom. Mellan de tre stadierna finnes övergångsstadier, confinier ,- så står mellan det estetiska o. det etiska ironien, och mellan det etiska o. det religiösa humorn. (Jfr. S.K.S.V. X:179.)("Ironikern har gott humör men ingen humor.").På något sätt hör confinierande samman med att dölja, att dölja att man från estetiker övergått till att bli etiker,- eller gått tillbaka -, men att man ännu inte konsoliderat sina ställningar, att man inte är helt säker...

Det tycks ibland vara fördelaktigt att betrakta confinierarna så, och att det är delvis under en krissituation som man väljer incognitot i con-

finiet. Vidare är det ju så, att inget confinium är det andra likt: var och en har sin ironi (mycket beroende på laddningen av ångest m.m. som ligger under) och en människas humor är icke unik. Confiniet står i samklang med en människas förhistoria, - hur har det föregående stadiet sett ut ? Det kan ligga både stolthet o. feghet bakom att dölja sig, ibland ett nödvändigt värn om integriteten. Ibland är det att dölja sig, t.ex. sin religiositet , - att inte skylta med den på ett skrytsamt sätt!

Religionen är en sak mellan den enskilde och Gud.

Religiositeten är av två slag. Religiositeten A. och B. A. är innerlighetens religiositet, med en tro på Guds förlåtelse, trots att den är problematisk. Religiositeten B. är dock betingad av att Gud själv är problematisk, en paradox, som han kommit med Kristus i tiden o. historien, och endast kan fattas som paradox.

DE REFLEXIVA PRO- NOMINA

”Jag känner mig som en bokstav, som placerats baklänges på en linje.”

Den mäktiga kantiska förnuftsundersökningen och inte minst orden om ”Självmedvetandet” i ett av förorden, blev en tändande gnista för den tyska filosofin. Kants verk satte omedelbart – i denna tid av omvälvningar – igång en kedjereaktion först hos J.G. Fichte, som uttydde Kants kritik i en riktning som senare utmynnade i romantikens subjektiva idealism, vilken förmodligen hade förbluffat Kant, som dock dog 1804. –

Beträffande den inför upplysningen klassiska åtskillnaden mellan kropp och själ, och beviset för den enskildes existens, med Descartes så var det mer så att Immanuel Kant fäste sig mer vid att cogitot problematiskt implicerade en viss kunskapsteoretisk idealism.

Kierkegaard var inte intresserad av ontologiska frågor. Att existens icke kunde bevisas var han tidigt klar över. Existens är ju ett metafysiskt begrepp. Han kunde ju leverera en mer gedigen kritik av Descartes subjektivistiska realism i det att han ifrågasatte Descartes bekanta metod i hans *Meditationes*, tvivlets metod: Kierkegaard und-

rade helt enkelt hur länge man skulle tvivla ! (En sådan kritik har också t.ex. Ch.S. Peirce och J.Habermas.)

I stort - världshistoriskt! - hade ändå Descartes genom blotta åtbörd-
en av radfikalt tvivel en enorm inverkan.

S. Kierkegaards intresse koncentrerades på dels det yttre i det folk-
liga livet och deras språk, dels på en grundlig utforskning av det
mänskliga psyket, honom själv, och dettas förhållande till de mänsk-
liga allmänna villkoren - som S.K. såg som eviga - samt på kristen-
domen och konsten att vara kristen, och allt detta på en blandning av
en ganska tillkrånglad filosofisk prosa i tidens hegelianska stil och
allmän intimiserande, nästan raljant, ibland nästan tjatig, borgerlig
jargong.

Givet är dock att, utan en cartesisk åtskillnad mellan själ och kropp
och en klart individualistisk medvetande-centrerad rationalistisk
”osentimental” syn, en fransk upplysningstradition, en tysk Lessing,
och en Kantisk förnuftskritik i den västerländska upplysningstraditi-
onen, på världen, hade - bland annat - ingen av Kierkegaards under-
sökningar kommit åstad. På tröskeln till industrialismens genom-
brott gav sig Kierkegaard in i det mänskliga psykets labyrinter, an-
teciperande Freud, och i vissa avseenden passerande denne.

Det litterära Kierkegaardska genombrottet med ”Enten - Eller”. Som
det litterära genombrottet (!) kom den bastanta boken Enten-Eller ut
i februari 1843, (över åttahundrasidor i en upplaga på något över
femhundra exemplar, som alla såldes.) och den kan ses som ett öp-
pet brev till Regine,- och delar var skrivet under förlovningstiden -
men naturligtvis också som en äregirig och om sin förmåga ytterst
medveten ung mans (S.K. var nu faktiskt 30 år !) första väsentliga
och markanta nedslag i offentligheten. (Vi bortser från Andersen-
skriften, då S.K. då enbart var 25 år gl..). Det stora dragplåstret var i

detta manus *Førførers Dagbog*, som lästes, eller snarare slukades, som självbiografisk. Privatliv är alltid säljande. (Man har framkastat hypotesen att vad Kierkegaard skrev 1843 och åtta år framåt var skrivet till Regine. – Se t.ex. L. Lind, s.32.) Här avspelar sig den depressiva läggningen och även en annan sida.”I ”En förförers Dagbok” visar Søren Kierkegaard hur en man som inte väntar sig något av sitt eget liv helt kan upptas av själva spelet.” (K. Horney, *Våra inre konflikter*, (1950) s.151.) Ev. väntade sig heller S. Kierkegaard efter den uppslagna förlovningen intet. (Hon under söker i sin bok bl.a. sadismens struktur på ett sätt som går igen hos Erich Fromm i *Die Furcht vor der Freiheit*, ss.130ff.)) Enten-Eller är en guldgruva för psykologer. Mellan 1843 och 1846 skulle egentligen det stora författarskapet komma att skapas, under ett ”för vanliga människors förstånd” ofattligt uppdrivet tempo. En gigantisk andlig eruption. Ändå finns ingenting av hastverk i det stilistiska! Det är visserligen ett kompilat, där S.K. använder allt han kastat ner på papper, i det medvetna syftet att genom kvantiteten OCH kvaliteten i denna debut slå världen (Danmark) med häpnad.

S.K. utgav under dessa 3 år Enten-Eller i två band, över 800 tättryckta sidor, *Atten opbyggelige Taler*, (S.K. skrev uppbyggliga skrifter, aldrig religiösa!) *Frygt og Bæven*, *Gjentagelsen*, *Forord* (en samling förord till oskrivna böcker), *Philosophiske Smuler*, *Begrebet Angest*, *Tre taler*, *Stadier paa Livets Vei* i två band, *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* i två band. (Detta är det pseudonyma författarskapets första stora del, omfattande c:a 3000 tryckta sidor.)

Redan i magisteravhandlingen, *Om Begrebet Ironi* (1841) är Kierkegaard färdigutvecklad, stilistiskt och reflexionsmässigt, tycks det mig. (Även om han tar avstånd från vissa hegelianska drag i avhand-

lingen i några rader fem år senare i Afsluttende Uvudenskabelig Efterskrift.) Mellan 28 och 33 års ålder skrev S. Kierkegaard nästan allt väsentligt. Det är en unik intellektuell prestation.

Den måste väl ha förbluffat Danmark.... Men gjorde den det ? Ty nu var ju läsekretsen ytterst liten ,och lokal. Kanske det inte var någon som anade, att dessa böcker skulle komma att tillhöra världslitteraturens klassiker? Förmodligen inte. Förmodligen inte någon alls. Man lade inte så stor vikt vid hans böcker. De kunde ibland säljas i fjorton exemplar..... De var för många och ofta för tjocka för att någon större läsekrets skulle bildas. Fadern hade en gång givit Søren rådet:” Skall du skriva något i framtiden, så skriv inte på danska!” (Alltså skrev S.K. på danska....)

Kierkegaard anmärker i en anteckning 1849, att det förmodligen endast var prof. Rasmus Nielsen, (1819-84) - en sen , men sann ,beundrare av S.K.,- en man som S.K. halvt om halvt, och förgäves naturligtvis, sökte att skapa om till förvaltare av sina verk och idéer - som hade läst allt. Köpenhamn var liet. ”Vi känner ju varandra allihop.” skrev Kierkegaard i sina Papirer.

. Under studieåren mottog Kierkegaard impulser främst från de tankemässigt nyktra professorerna J.Sibbern och särskilt från den livskloke Poul Möller, classicisten, samt från den kyrkliga auktoriteten Mynster (särskilt hans predikningar), och hegelianen vid fakulteten, professorn Lassen Martensen. Som han dock knappt gitte lyssna till..... -

Martensen.

O. Thune Jacobsen skriver : "Saa noiagtig en Symmetri i Forholdet til Idé og Virkelighed som vi har fundet hos Mynster udviser Datidens og den nærmeste Eftertid danske Aandsliv ganske vist ikke. Vi træffer i Heiberg og Martensen en Retning, som staeer den tyske Idealisme, d.v.s. den hegelske filosofi naermere. - i 'Sibbern og Poul Möller en Retning, hos hvem Sympatien for den jaevne, fattige Virkelighed har en eigendomlig varm Kolorit." (O.T. Jakobsen, Gjennem Modsaetninger,s.62f..)

S. Kierkegaard hade i sin ungdom försökt sig på en karriär som spex-skrivare (drivande med den dåtida filosofin) och planerade bli en annan novellförfattare av den romantiska skolan. Han tycks dock ha saknat den berättande gestaltande förmågan. Men han kände sig i ungdomen dragen till varje försök att bli en man "av värld", av denna världen, och av tiden, en normal människa, och till att bli en diktare i romantiken. Han var känd som kvickhuvud och hatad som polemiker och negativist. Ingenting pekade mot världshistorisk betydelse.

S.Kierkegaards sista stora bok : Sygdommen til Döden. Kirmse tolkar denna bok originellt ungefär så : människan har, enl. S.K., två fasta punkter och två rörelser : de fasta punkterna är förtvivlan och förargelse; de två rörelserna är antingen tro eller synd. - Kierkegaard kritiserar teologin, som försöker att begripa, förstå " andens positioner", ty teologin begår det misstaget, menar Kierkegaard, att inte inse att förståelse , som sker utifrån ett läge över det som skall förstås,(på ett spekulativt plan alltså) icke gäller de religiösa kategorierna. Där är alltid av nöden en direkt förståelse. Vi möter i religiösa kategorier, som "tro" och "synd" det vi icke kan kommentera, men något vi måste leva, icke begreppsmässigt nagla fast. Studiet av sjukdomen til döden är "studiet av rörelsens lag i förtvivlans intensitet"..... Vi skall också se, det är inte möjligt att ge en fullständig framställning och "kritik" av S.K.s filosofi här, hur S.K. kommer i konflikt med sin föresats att icke sammanblanda religion med filosofi. Hans paradoxtro, - inspirerad av den av honom beundrade kyrkofadern Tertullianus - kan kritiseras i den mån man överhuvudtaget kan förstå den -. Nu är det ju inte eg. tron som är en paradox hos Kierkegaard. Paradoxen är ju :att en människa också är Gud (i Kris-

tus) Människan-Guden, och tron gäller alltså att tro på denna paradox, vilket högst oegentligt kan kallas paradoxtro.

Bäst förstår man paradoxen om man läser Kierkegaards mycket centrala lilla bok *Frygt og Bæven*: Abraham står som ett ljus i mörkret för S.K., som sinnebilden för det paradoxala. (Det förakt som finns hos Hegel för Abrahamgestalten – i *Philosophie der Geschichte* – kände Kierkegaard troligen till.) Men något av det som är filosofi hos Kierkegaard kommer jag att försöka belysa sena re....\ Man tror ju inte på vad som helst, för att det är absurt, för att ”man lika gärna kan tro på Gud” – Men detta trons ”vad” blir ändå ett problem för S.K..(Han har ändå en förankring i tiden, till tegnet, Kristus i tiden .) Han är avsevärt mer klar över trons ”hur”. (Jfr. B. Russells krassa – och ytliga – kommentar om detta i *Västerlandets visdom* (1959), : ”*Credo quia absurdum*”, ”Jag tror för att det är absurt”, är ett gammalt och vördat motto för dem som tror på uppenbarelse, och på sätt och vis kan de ha rätt; om man skall utöva sin frihet att tro, kan man likaväl ta fatt i något ovanligt.” (min kurs.), ”Ehuru Kierkegaard häftigt kritiserar den romantiska livsstilen såsom enbart bestämd av nyckfulla yttre inflytanden, är han själv fullblodsromantiker. Själva den princip som förutsätter existentiella tänkesätt är ett grumsigt romantiskt begrepp. ”s.255.)

Mitt i Søren Kierkegaards kritik av den romantiska filosofin finns en ”antiintellektuell intellektualism” hos S. Kierkegaard, såsom T. Bohlin träffande anmärkt.

Kierkegaard såg kristendomen såsom den enda religionen, i kraft av att den var den enda, där guden hade uppgivit en del av sig själv som försoningsoffer, i nådaköpet. Att detta inte gick att styrka, genom att det inte kunde ses eller vetenskapligt bevisas, – att det var ett histo-

riskt faktum -, gjorde att detta, förhållandet till den religion som var den enda sanna på grundval av detta kriterium, - som var sant i dogmatiskt hänseende -, bara kunde tros, om man bortsåg från det historiska, det vetenskapliga, kyrkofäder, kyrkan och hela dogmatiken, som på ett sätt hade lagt grunden för kravet, måste bortses ifrån absolut! Man hade ingen grund till att tro, annat än den, att det förhållande man trodde på, gudamänniskan, var absurt. Det fanns ingen förnuftsgrund annat än en, en viktig, syndens realitet - ingången var just syndamedvetandet - och att den enda religion som gjort upp med syndens realitet var kristendomen, där guden skänkt sig själv - det som alltså inte kunde bevisas -, det fanns ingen förnuftsgrund till att tro det, det måste genom ett ursprungligt val (springet) innerligt och paradoxalt och ständigt bara omfattas, - och gjordes inte det, så fick människan leva kvar i sin "andlöshetens förtvivlan" plus sin jordiska förtappelse och halvhet.

En av grundpelarna i Kierkegaards tänkande var alltså att särskilja såsom kvalitativt olika filosofi och religion. Att söka bevisa Guds existens var enl. Kierkegaard en synd så stor att den var i klass med de grävsta våldsbrott. (Filologiska strider och strider om historisk äkthet ägnade han aldrig en enda rad.) Detta, denna tydliga rågång mellan filosofi och religion, var S.K. tidigt klar över - det var en av effekterna av hans studium av Hegel och hegelianerna, och alltså en protest emot deras eklektiska syn¹⁴. Filosofi o. religion skall icke, och kan icke ha med varandra att göra, enl Kierkegaard: det handlar om två olika rörelser: filosofins från tvivel (eller förundran) till kunskap, - inom religionen från syndamedvetande (förtvivlan) till tro.

¹⁴ Jfr. Lessing.

Den religiösa rörelsen går genom paradoxen, en icke-logisk kategori. (Här spelar alltid den klassiska Abrahamhistorien i Gamla Testamentet en dominerande roll för S.K.: man måste uppge allt för att få allt. En "oändlighetens dubbelrörelse". Jfr. åter skriften Frygt og Bæven.). Det är föresten inte "idealiskt" att hävda detta såsom just eventuell professor i etik. - Att det även utanför den filosofiska institutionen inte är så lätt, och att det inte var så lätt för S.K., att i praktiken göra denna åtskillnad, skall vi senare se. - Kierkegaards avslag av erbjudandet att få professuren i Etik vid Köpenhamns Universitet måste naturligtvis ses mot bakgrund av hela hans livsplan (vilken vi å andra sidan bara kan gissa oss till, - om ens det....).

Niels Thulstrup kan datera klockslaget för S.K.s väckelse till kristendomen till klockan 10.30, den 19 maj, 1838 på grundval av en anteckning i dagboken, : "Det finns en obeskrivlig glädje, som genomglödgar oss lika oförklarligt, som aposteln's utbrott förefaller omotiverat: "Glädjen eder, och åter vill jag säga eder: glädjen eder." - Inte ens en glädje över det ena eller det andra, utan själens överfulla utrop "med tunga, mun och av hjärtans grund." :

"Jag gläder mig över min glädje åt, i, med, hos, på, över och med min glädje - ett himmelskt omkväde, som plötsligt liksom bryter av vår övriga sång; en glädje som svalkar och förfriskar liksom en vindpust, en fläkt av den passadvind, som blåser från Mamres lund till de eviga boningarna." (Søren Kierkegaards Dagbok, s.82.)

(Berndt Gustavsson - och andra - daterar ett religiöst genombrott till påsken 1848, 27 o.29 mars.. Se hans bok I den natt, (1962)s.33.

Brodern Peter skriver: "Megen Salighed havde Søren Kierkegaard havt Adgang til under sin svaere Kampe, dersom ikke hans Theori om, hvorledes Christendomen skulde sokrcratiseres ind paa Slaegten, havde nodt ham til overalt at vende Satyrmasken til, istedetfor blot at oplade sig til et lille: i Jesu Navn, /..../."

Det kan inte annat än framstå för en nutida läsare, att P. Kierkegaard (själv sjuk)ansåg att brodern var sjuk. (P.K.S.S.s.183,n. Jfr. Carl Weltzer: Augustinus og Brødene Kierkegaard i Festskrift till Jens Nørregaard, (1947),s.312m.fl.)

Kant hade ju särskilt två slags viljebegrepp, den fenomenala och noumenala.(Många beskriver Kierkegaards filosofiska grundinställning som kantiansk.) Viljan som fenomen kan inte beskrivas. Men viljan som etisk attityd kan beskrivas. (Enl. Kant men inte Wittgenstein.) Kierkegaard är medveten om att människan i yttre mening är determinerad och att den fenomenets vilja som hon utövar i den fenomenala världen är begränsad. Men i den noumenala, den transcendentala viljan, den inre, attityd-viljan, är hon fullständigt fri. Men existerar då ingen koppling mellan den fenomenala viljan , som beskrives psykologiskt av Kierkegaard som "yrsel" , i den viktiga boken Begrebet Angest (1843), som karaktäristiskt nog kallas "ett psykologiskt påpekande", d.v.s.ångesten ses som något yttre: en synds följd,- och den transcendentala, den inre attityden,"att vilja det goda"? Friheten har en inre och en yttre sida. Den inre är för oss dold. Den yttre har olika skepnader. Vi kan se den yttre sidan också i "springet" .Har icke det transcendentala en fenomenal (tingslig) betydelse, en betydelse i Världen ? Här uppstår problemet med det goda: är det goda knutet till en allmän föreställning om samvete, eller konsekvenser o.s.v. eller är det knutet till en uppfattning om det goda, som har med Gud och nåden att göra. Där tycks ju

Kierkegaard hävda det senare. Ett annat problem är problemet med konsekvensen. Om jag inte vet vad min handling får för konsekvenser, - jag kan ju aldrig vara säker -, så kan inte den goda viljan vara handlingen, eftersom den kan visa sig leda till fördärv, - så måste man antingen mena, att blotta avsikten, - att försöka att utföra den handling, som var ämnad så och så -, var moralisk, och man kommer endast till denna form av konsekvensetik genom att tillägga någon form av "förtröstan", erkänna något slag av "förtröstan". Detta är vad Wittgenstein kallar "punkten": "Görandet självt tycks inte ha någon erfarenhetsvolym. Det tycks såsom en punkt utan utsträckning, en nålspets. Denna spets (point of a needle) tycks vara den reelle agenten. Och de fenomenala händelserna är bara konsekvenserna av detta handlande. " Jag gör..." tycks ha en definitiv mening, åtskild från all erfarenhet." (Phil.Inv.§ 620.) Denna spekulatio ("tycks") karaktäriseras av Peter Winch (Wittgenstein: His treatment of the will . i Ethics and Action. 1972.) såsom "en transcendent illusion". Nu hamnar Kierkegaard i problem, eftersom människan icke utan Gud kan vilja någonting, - människan har Gud att tacka för allting: Existens, vilja och förtröstan. Kierkegaard kommer ju här också i en inre diskussion med Augustinus, (- en man han stort sett ansåg varit till mänsklighetens olycka.) Så blir viljeproblemet - som ändå kvarstår för honom dubbelt (i gestalt av inre och yttre) - i världen existerande, men omslutet av det religiösa, och Kierkegaard måste, - kanske därför -, tacka nej till professuren i Etik. (S.Kierkegaard funderade hela sitt liv på att bli landsortspräst. Men blev aldrig detta. Heller.). Viljefrihetens problem kvarstår författarskapet igenom. Man förundras över den envetenhet med vilken han understryker vikten av att vilja och att välja. Denna envetenhet skulle senare tas över av Sartre.

”Det daemoniske er det Indesluttede og det ufrivilligt Aabenbare. Disse tvende Bestemmelser betegne, hvad de og skulle, det Samme;”
”Det Daemoniske slutter sig ikke inde med noget, men slutter sig selv inde, og deri ligger det Dybsindige i Tilvaerelsen, at Ufriheden netop gjør sig selv til en Fange.” (S.Kierk. Begrebet Angest. S. 207.)
Yrseln, som på danska heter ”Svimmelhed”, är något som Kierkegaard tar upp såsom bestämning på ett tillstånd hos människan i samband med de ögonblick, då människan fattar beslut. Vi har alltså med detta hamnat i problemet med den fria viljan.

”Att vilja det goda är att vilja en sak.”(S.K.)

Men är det då frihet det handlar om? Som G. Lichtenberg säger i en anteckning/aforism: ”Den som hittade på ordet ”frihet” borde ha medalj.” Och om det är frihet, om det inte är frigörelse, - som ju är något enkelt (enklare) att förstå- , utan frihet, så är det ett av de ”bestämda ting” som Novalis talar om, där språket kan få oss att ”säga de mest bakvända och skrattretande ting” (jfr.ovan) .benämningen. Frihet.

Nu gäller ju biskop Thomas´ord fortfarande: ”Frihet är det bästa ting, som sökas kan all världen kring.” – där det avses: Frigörelse . Men det blir som sagt besvärligare när det gäller Georg Stiernhielms Hercules´ val, valet mellan det ena eller andra vägskalet, när båda har goda löften, eller att välja mellan rött och svart, eller att välja sig fram till ett liv. – Här finns ju två uppfattningar: man har den åsikten att vars o. ens vilja i dylika fall är fullkomligt fri eller man har den åsikten, att allthop är determinerat: det är redan bestämt vad den o. den människan skall göra, och man liknar det vid biljardbollars väg och krockar med varandra: förutsatt stöt l, så krock x och icke y. (l

diskussion finns också de som har en blandform av de båda åsikterna. Människan är för dem både fri o. determinerad.) Vad är det då för yrsel, som S.K. talar om o. som han menar har med valet att göra? – Det kan ju knappast vara samma sak som Herodotos berättar om när det gäller de gamla grekerna, som, enl. H., hade för vana att samlas i grupp ordentligt berusade och då fattade beslut om fälttåg och liknande med det förbehållet att de skulle mötas en dag eller två senare för att i nyktert tillstånd ta sig an samma problemställning och åter fatta beslut. Fattade man då samma beslut, så skred man till verket. Omvänt: fattade man beslut i nyktert tillstånd skulle man samlas dagen efter för att i berusat tillstånd se om det blev samma beslut. I så fall skulle det hela genomföras.....

Det är inte någon av vin framkallad yrsel, som det handlar om hos Kierkegaard. Den lilla, viktiga, boken *Begrebet Angest*, som skrevs det för S.K. mycket produktiva året 1844, samma år som *Philosophiske Smuler*) ger periodvis ett nästan hafsigt intryck. Den har en klar disposition, men har ett mer diversifierat innehåll, som inte hålls samman . Detta är ovanligt för S.K., som brukar ha en så klar linje. En Mon.I behöver inte vara oklar i linjen för att där finns avvägar. Man kan balansera förekomsten av dessa på ett bättre sätt än vad S.K. gör i B.A.. I kontrast till detta kan sägas, att boken ändå innehåller några av de mest klara och klart utmejslade tankar som finns i hela författarskapet, om man också ser till tyngden i dem. (En orsak kan vara hans önskan att redogöra för ett stort antal olika slags ångest – under det man starkt betvivlar att han egentligen under större delen av sitt liv var just ångestriden. ”Den søde Angst.”) Bland tankekomplexen finns det som berör viljans frihet, och som mycket senare kom att påverka psykologer och filosofer världen över. Kierkegaard upptäckte nya dimensioner i ”fenomenet” ångest, och hans

tankegångar har giltighet än idag. Hos S. Kierkegaard själv kan vi väl icke spåra just den disposition som omnämns av den lärde och kloke lundabiskopen Anders Rydélius i *De vera Idea Sapientiae humanae* (1723), där denne skriver om att han tror att: "Den första anledningen till en mognare vishet och det första inträdandet på dess väg är den inre förnimmelsen av sitt elände och sin tomhet."

I vars kölvatten den goda människan finner en dubbel erfarenhet och en dubbel sinnesförnimmelse (i Gud). Bland alla S.K.s predikopraktstycken tycker jag följande, om frigörelse, är bland de bästa, ur *Dagboken 1846::* " Hela frågan om Guds allmacts och godhets förhållande till det onda kan kanske (i stället för den distinktionen, att Gud verkar det goda och blott tillåter det onda) lösas helt enkelt på följande sätt. Det högsta , som överhuvud kan göras för ett väsen, högre än allt vad man kan göra det till, är att göra det fritt. Just för att kunna göra detta behövs allmakt. Det förefaller besynnerligt, då just allmakt borde göra beroende. Men om man vill tänka allmakten, så måste man inse, att i den också ligger bestämningen att kunna återtaga sig själv i allmaktens yttring så, att det som genom allmakten blivit till just därigenom kan vara oberoende. Därför kan en människa icke helt göra en annan fri, ty den som har makten är själv fången i sin känsla av makt och kommer därför ständigt ett skevt förhållande till den han vill frigöra.(/ jfr, Hegels *Herrschaft und Knechtschaft*!/)Därtill kommer, att det i all ändlig makt (begåvning o.s.v.) finns en ändlig egenkärlek. Endast allmakten kan återtaga sig själv i det den giver ut, och detta förhållande är just mottagarens oberoende. Guds allmakt är därför hans godhet. Ty godhet är att helt giva ut, men så att man genom att allsmäktigt återtaga sig själv gör mottagaren oberoende. Alländlig makt gör beroende, endast allmakt gör oberoende, frambringa av intet vad som får fortbestånd i sig självt, därigenom att allmakten ständigt återtager sig själv. Allmakten

fastnar inte i ett förhållande till något annat, ty det finns inget annat, till vilket den förhåller sig, nej, den kan giva utan att dock uppgiva det minsta av sin makt, d.v.s.den kan göra oberoende. Detta är det obegripliga, att allmakten icke blott förmår frambringa det imposantaste av allt, världens synsliga totalitet, utan förmår frambringa det skröpligaste av allt, ett i förhållande till allmakten oberoende väsen, att alltså allmakten, som kan lägga sin väldiga hand så tungt på världen, tillika kan göra sig så lätt, att det som blivit till får oberoende. - Det är blott en dålig och världslig föreställning om maktens dialektik, att den är större i förhållande till hur den kan tvinga och göra beroende. Nej, då förstod Sokrates saken bättre, att maktens konst just är att göra fri. Men i förhållandet människa och människa emellan låter det sig aldrig göra, om det än alltid åter och åter bör inskräpas, att detta är det högsta; allmakten allena förmår det i sanning. Om således människan på förhand hade det minsta självständiga fortbestånd i förhållande till Gud (med hänsyn till mateien) så skulle han inte kunna göra henne fri. Skapelsen av intet åter är allmaktens uttryck för att den kan göra henne oberoende. Den som jag i absolut mening är skyldig allt, just han har gjort mig oberoende. Om Gud för att skapa människan själv förlorade litet av sin makt, kunde han inte göra människan oberoende." Vi rör oss inom fältet för den fria viljan, inom valets position i människan. "Friheten är inte möjlig", skriver Kierkegaard någonstans. "den är verklig." - I den tidiga Enten-Eller vimlar det av resonemang och slående uppmaningar kring "nödvändigheten av" att välja, kravet. Det vore synd att icke citera något av detta.

"/.../; men der gives ogsaa Mennesker, hvis Sjæl er for dissolut til at fatte,/.../, hvis Personlighed mangler Energi til at med Pathos at kunne sige: enten - eller.";

” Du selv er ingenting, en gaadeful Skikkelse, paa hvis Pande staaer: enten - eller;/.../.”;

” Du vil føle, at Det, det kommer an paa, ikke saa meget er at danne sin Aand, som at modne sin Personlighed.”;

” /.../ hvis Du har eller rettere, hvis Du vil have Energi dertil, kan vinde hvad der er Hovedsagen i Livet, vinde dig selv, erhverve Dig selv.”; ” Personligheden er allerede, för man vælger, intresseret i Valget, og naar man udsætter Valget, saa vælger Personligheden ubevidst eller de dunkle Magter i den. Naar man da endelig faaer valgt, /.../, saa opdager man, at der er Noget, der maa gjøres om igjen, /.../.”

- om man betraktar detta sista yttrande teologiskt, så överensstämmer det varken med en katolsk eller med en protestantisk teologi, i det att S.K. antingen aldrig når det att tro, eller när han gör det, så måste han omedelbart nå den igen, utan att hinna till ”rättfärdiggörelsen”, aldrig få ”rättfärdiggörelsen genom tron” i protestantisk mening, aldrig nå den punkt där ”tron grundar för trons handlingar”, såsom den katolska teologin ju påbjuder. Enligt G.Brandes var ju S.Kierkegaard ” en protestantisk Jesuit, der var sin egen Pave.”(1877,s.16.) Att människan skulle vara fri att välja vad som helst i vilket ögonblick som helst, - såsom en väg till höger eller vänster - , att lyfta ett finger eller att inte lyfta det just nu, som man vill, idén om en yttre, objektiv bestämbarhet av det obestämda , LIBERTAS INDIFFERTIAE eller LIBERUM ARBITRIUM (d.v.s. obegränsad valfrihet) håller S.K. naturligtvis inte med om. Han säger om friheten: ”Jeg forvexler ingenlunde liberum arbitrium med den sande positive Frihed.” Han menar att L.A. är ett ”tankeoting, som inte hör hemma någonstans”. Hur han nu lyckas undkomma att behandla sin valfrihet såsom en L.A. är naturligtvis ytterst krångligt, men då han

ju talar om ångesten som en "Frihedens Svimlen", (i Begrebet Angest)och ångesten kommer ur syndafallet som sker i en ångest, i en frihetens yrsel, där friheten sjunker ner. "Vidare kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme oieblik er Alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Oieblikke ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare." (Begr.Angest. s.153.) . (Svimmel = "svindel, yrsel",alltså.) Men han sätter alltså istället för "godtycket" in en kort medvetlöshet, en yrsel.Vad som "finns" i yrseln, - om där finns något-, det vet vi inte, - varken S.K. eller vi andra .Han garderar sig alltså mot sin invändning, eller betraktar kanske liberum arbitrium som någonting sådant som ett påstående om att en människa kan göra "vad som helst" och den påföljande inställningen att det "spelar ingen roll" vad hon gör.." liberum Arbitrium, der lige saa godt kan vaelge det Gode som det Onde, er fra Grunden at ophaeve Frihedens Begreb og fortvivle om enhver Forklaring . Det tycks mig, som om han rör sig med två frihetsbegrepp i förhållande till "valfriheten", frihet är: A."förmågan" (i brist på bättre ord) i valet mellan gott och ont, att välja det goda. Detta låter fel , om man ickemed frihet just menar att välja sig själv, och att frihet är att vara sig själv,och att det innebär att välja ett liv buret av en etisk-religiös tankegång. Ty då blir det, att välja det onda ju lika med : att inte välja att välja (demoniskt)-;lika med att välja att inte vara sig själv, - att icke vara hos sig själv, - att välja bort friheten. Enl. S.K. kan inte Guds vilja frånta människan något av hennes ansvar för sig själv och sina val. (jfr. Simone de Beauvoirs ,The Ethics of Ambiguity (1948) en sammanställning av existentialismens kärnpunkter.) Många menar, som de B., att det ligger en tvetydighet i S.Kierkegaards resonemang om friheten. Att all viljefilosofi av existentialistisk typ är dubbeltydig/ tvetydig, - att den i grunden måste bygga på en absurditet.

(Bygga på en otvetydighet.) B. frihet. : å andra sidan : i fallet med allt "ändligt" - i motsats till "evigt, guddomligt" , i motsats till de som är frukt av reflekterad kunskap, talar S.K i termer som att "allt går tillbaka på en fritt verkande orsak" ... o.s.v. S.K. skriver om "Tilblivelse". Som S.K. skriver i Smulerne: "Al Tilblivelse skeer ved Frihed, ikke af Nødvaendighed; intet Tilblivende bliver til af en Grund; men af en Aarsag. Enhver Aarsag ender i en fritverkende Aarsag. De mellemliggende Aarsagers Skuffelse er at Tilblivelsen synes Nødvaendig; deres Sandhed er, at de, som selv tilblevne, definitivt vise tilbage paa en fritvirkende Aarsag. Selv en Naturlovs Consequents forklarer ingen Tilblivelses Nødvaendighed, saasnart der reflecteres definitivt paa Tilblivelse. Med Frihedens Yttringer er det ligesaa, saasnart man ikke lader sig bedrage af dens Yttringer, men reflecterer paa dens Tilblivelse." (S.K. V.s.69). Här håller Kierkegaard med Hume att en naturlags konsekvens, d.v.s. dess universalitet, dess allmänna giltighet, icke förklarar "det nödvändiga", - vilket eg. bara betyder "ostoppbara, oupphörliga" , verkliga,- och alltså inte det "determinerade", i betydelsen tvingande - frihet kan bara stå som motsats till tvång, inte till någon slags "nödvändighet", till naturlagar, (vilka enbart är regelbundenheter), - i en tillblivelse. Tilblivelsen är till , som S.K. skriver, "av en fritt verkande orsak". Det som har varit och det som skall komma är lika nödvändiga, eftersom ingen av dem är nödvändiga (polemik mot Hegel, som med sitt påstående " Det förnuftiga är verkligt och det verkliga är förnuftigt." retade Kierkegaard, så som det snarlika yttrandet av "pragmatismens grundare, William James att "allt som existerar är rätt " med rätta retade upp Bertrand Russell.) utan beroende av en övergång från möjlighet till verklighet (ab posse ad esse) på grund av en frihet i en rörelse, en aristotelisk kinesis, - all tillkomst har en fritt verkande orsak. (jfr. Passmore, ss.) Kierkegaard var uppväxt i en ideal-

istisk tradition, där begreppet "nödvändighet" användes ganska slarvigt i betydelsen "determinerad" eller "enligt en på förhand bestämd lag". (Så används det ibland än idag.) Kierkegaard värjer sig intensivt mot nödvändighetsbegreppet såsom det användes den i tyska filosofin – o. Kierkegaard menar med "nödvändighet" snarare antingen "verklighet", "realitas", eller hellre "det som är" eller "det Eviga" (vilket kan vara, för S.K. är, detsamma). (Kierkegaard kan ju eg. inte undgå att påstå något ontologiskt eftersom begreppet "Gud" är ontologiskt. S.K. särskiljer historien från Gud (det Eviga) på ett sätt som skulle få en att tro att Gud icke ingriper i historien.? Men Gud har dock, - bl.a. - enl. S.K. givit människan sig själv i Kristus och givit människan själ!) Men vad skulle nu en vilja vara, frågar man ju sig, om den inte var fri? Vad är det för något: en "ofri vilja"??? Är det alls vilja? Här är väsentligt att nämna Augustinus ("den kristne Platon") och hans syn på viljan i *De libero arbitrio*, bok II. (c:a 395) (A.s författarskap är enormt 113 enskilda skrifter, varav vissa 700-sidiga, 218 brev och 500 predikningar är bevarade) (Gustave Bardy påpekar i sin *La philosophie de St. Augustine* (1866) det irrationella i Augustinus kunskap: "Il n'e prouve pas. Il trouve. Il ne démontre pas, il contemple. Il ne raisonne pas, il voit. On sait de reste, qu'il y a deux sortes d'esprits, les dialecticiens et les intuitifs. Aristote paraît le type achevé des premiers, Platon des seconds. Augustin se range, avec Platon, dans la classe des intuitifs." (s.455.)) En 23-årig S.Kierkegaard: "Der gives en Hovedmodsaetning: Augustin og Pelagius. Den forste vil knuse Alt for og opreise det; den Anden henvender sig til Mennesket som det er. Det forste System faaer derfor med Hensyn til Christendommen tre Stadier: Skabelsen – Syndefaldet og derved betinget Døds-og Afmagtstilstand – og en ny Skabelse, hvorhved Mennesket bliver sat paa deen Standpunkt, at han kan vaelge, og derpaa – hvis han vaelger – Christendommen."

(Pap.I.1869,s.7In.) S.K. håller sig ofta till augustinska problem som om syndens ursprung , kallar den augustinska predestinationstanken:” den stillesiddendes Fromheds Dogme”. S.K. tycks inte alls ha känt speciellt starkt för Augustinus.A.:” Filosofin är en dubbel fråga: den ena om själen, den andra om Gud.” A. är dualist: kroppens natur är lägre en själen. I själen finns av Gud givna goda ting som kan missbrukas. Allt gott är givet av Gud. Allt som är givet av Gud är gott. Gud = det goda. Enligt Augustinus. Liksom ögonen i kroppen kan missbrukas,”utföra mycket ont och tjäna vällusten”, så kan den fria viljan, som är ett gott ting, givet av Gud, missbrukas. Den fria viljan är ett gott. Viljan är själv ett melanstort gott, (- Sådana bestämningar var bland det S.K. tyckte illa om hos A.,- sågs av S.K. som odialektiska.) enl. A.. Även om den i sig själv är ett mellanstort gott vinner viljan genom att vända sig till det allmänna och oföränderligt goda, människans primära egna stora godheter. Men: vänder viljan sig till det 1.)egna goda, 2.)det yttre eller till3.) det lägre, så begår viljan synd. Augustinus: ” Till det egna vänder den sig, när den vill vara sin egen herre, till det yttre när den går upp i läntan efter att känna till vad som tillhör andra eller som inte tillhör den själv, till det lägre när den älskar kroppens lust. Har människan på detta sätt blivit högmodigt, vetgirigt och vällustigt, hänfaller hon i en annan livsform, som jämförd med det högre livet är döden.” (ur LA.II.Kap.19)

Även denna livsform lyder dock under Guds försyn. I det det förhåller sig på detta sätt, är det varken de godheter som eftersträvas av syndare, som på något vis är onda, och heller icke den fria viljan själv, men det onda är syndarens bortvändhet från det oföränderligt goda och beror på viljan och då så är fallet, så motsvaras bortvändheten rättfärdigt av eländighetens straff. (LA.II. Kap.19.) Den fria viljan räknas till det goda, ty utan den kan ingen leva rätt. Eftersom viljans

bortvändhet från Gud är synd, är då icke Gud – som givare av den fria viljan – upphovet till synden? Frågar sig A.. På den fråga måste jag svara, säger A. själv.: det vet jag inte. Det som ingenting är, kan man nämligen inte veta vad det är. (Tanken om privationen: bristen. Då har det onda ingen ”substans” i aristotelisk mening, – det ”finns inte”, finns endast som frånvaro.- Det är viktigt att här se att A. här inte gör någon deduktion eller likn..! Åsikten om privationen” är bara gripen ur luften. Att han, Augustinus, inte vet något, bevisar inte – och har inte med att göra – att det onda är, eller skulle vara ingenting.) Allt gott är av Gud. Och allt som är är av Gud. Det som ingenting är., är inte av Gud. Augustinus slutar med att förklara: ” Det var av egen fri vilja, som människan föll, men eftersom det inte på samma sätt kan resa sig igen, så låt oss i den starka tron hålla fast vid Guds högra hand /.../.(LA.IIKap.20.) Denna dogmatik motsäges dock något av det man läser i Sololoquia, (Confessiones,) åttonde boken , §8 o.§9., där man läser det intressanta: ” Jag var måttlöst upprörd, fylld av På dessa tankar byggde den äldre kyrkan sin syn på den mänskliga friheten, liksom på de andra . kyrkofädernas, Origenes och c:o ,syntsätt. (Möhler, s.74f.)

S.K. alltså – i sin helhet – i Begrebet Angest: ”Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Øie kommer til at skue ned i et svaelgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Øie som Afgrunden;” (vackert!)”thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil saette Syntesen, og Friheden nu skuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved.” ...”I denne Svimlen segner Friheden /’faller friheten ihop’/.Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Øieblik er alt

forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende ?ieblikke ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig.”(s.153 i bd.VI)

Och så har vi fått denna klassiska passage på pränt framför oss, i all sin pregnans – och med all sitt djup....och sin problematik. – Den har även sin idéhistoriska bakgrund i synen på ångest och vansinne i tiden, något som främst lades på olika universitetsprofessorer att fastställa naturen av. (se A.Kelstrups bok om psykiatrins historia!) – universitetsprofessorernas makt var oerhört stor i detta hänseende, – groteskt om man tänker på att det ofta handlade om filosofiprofessorer och inte medicinare – Kelstrup nämner här särskilt Kant, Schelling, Schiller och Hegel som betydelsefulla (sic!). De hade alla synpunkter på det mänskliga psykets patologi. Vansinnet var ”sinnets avfall från Gud” Galenskapen var en synd (isig själv), menade dessa bemärkta män, och det bidrog till att straff, pina och tortyr blev legitima kureringsmetoder i det tyska psykiatrin. Det var Schelling som 1810 (i F.W.Schelling, Stuttgarter Privatvorlesungen) förklarade att galenskapen var sinnets (”das Gemüt ”) och andens avfall från själen.”(Som Manfred Frank skriver i Eine Einfurung in Schellings Philosophie (1985) – lite orättvist - : Man hat ihn den ”deutschen Swedenborg genannt ” – orättvist mot Swedenborg alltså..”. Hans / Sch.s/ förtjänst består i att ha slagit en bro mellan den böhmeska naturmystiken och – hur sällsamt det än låter – den newtonianska gravitationsteorin/.../.” S.9.) Galenskapen var enl. Schelling ”ett tillstånd av helvete” i människan. Som M.Foucault skriver i sin , kanske något obalanserade, Vansinnets historia (1972):”När anden blir blind för sin känslighets överskott – då uppträder vansinnet.”(s.174.) (Den första läroboken i psykiatri skrevs av Johann Christian Friedrich August Heinroth 1818, Lehrbuch der se-

elenstörungen und ihre Behandlung en spekulativ filosofibok som ser sinnessjukdomarna som orsakade av synder, utsvävningar, orgier i sexualitet och alltför stor glupskhet beträffande mat. Heinroth (1773-1843) - en av mänsklighetens skamfläckar - författade även en bok i rättspsykiatri, System der psychisch-gerichtlichen medizin (1825). Denne mans skrifter fick, tillsammans med liknande, naturligtvis ohyggliga, fasansfulla följder för massor av människor. (S.K. såg det djupt felaktiga i dessa skrifter - det kan man se i hans Papirer - men yttrade sig aldrig offentligt i detta ämne.). Jfr. en kierkegaardbiografi av Peter Thielst, Man förstår livet baklänges - men måste leva det framlänges (1995) Thielst pekar på den koppling som S.K. i Begrebet Angest gör mellan ångest och sexualitet såsom en allvarlig generalisering från en person "som har problem med sin kropp, det vill säga inte upplever sin kropp som en likvärdig del av självet" (s.226.). (Jfr. resonemang i 1970-talspsykologen A. Loewens Förräderiet mot kroppen.) För många människor framstår naturligt nog Kierkegaard såsom den subtile iakttagaren av psykiska förlopp, för andra som en odåga, oförmögen att skriva annat än "sjudubbelt" reflekterade tautologier, och för åter andra är han den föredömlige VILJE-filosofen med en vidsträckt betydelse för t.ex. J.-P. Sartres inställning i kampropet: "Välj! Hitta på!", "Du är dömd till frihet!" o.s.v., och man citerar ju här gärna Kierkegaards uppmaning: "Att våga är att förlora fotfästet för en sekund. Att inte våga, det är att förlora sig själv." Kierkegaard hävdade människans dubbelhet. Hon är evig och timlig. Hon är fri ... hon är inte determinerad. Ib Osterfeld - till grundprofessionen läkare - i sin lilla bok om S.K., som mest behandlar S.K. och ångestens problem - Osterfeld är läkare - :

"Hela frågan om Guds allmakts och godhets förhållande till det onda kan kanske (i stället för den distinktionen, att Gud verkar det goda

och blott tillåter det onda) lösas helt enkelt på följande sätt. Det högsta, som överhuvud kan göras för ett väsen, högre än allt kan göra det till, är att göra det fritt. Just för att kunna göra detta behövs allmakt. Det förefaller besynnerligt, då just allmakt borde göra beroende. Men om man vill tänka allmakten, så måste man inse, att i den också ligger bestämningen att kunna återtaga /gjentage/ sig själv i allmaktens yttring så, att det som blivit till just därigenom blivit oberoende. Därför kan en människa inte helt göra en annan fri, ty den som har makten är själv fången i känslan av sin makt och kommer därför i ett skevt förhållande till den han vill frigöra. Därtill kommer, att det i all andlig /aandelig / makt (begåvning o.s.v.) finns en ändlig egenkärlek. Endast allmakten kan återtaga sig själv i det att den ger ut, och detta förhållande är just mottagarens beroende. Guds allmakt är därför hans godhet. Ty godhet är att helt giva ut, men så att man genom att allsmäktigt återtaga sig själv gör mottagaren oberoende. All andlig /aandelig / makt gör beroende, endast allmakt kan göra oberoende, frambringe av intet vad som får fortbestånd i sig självt, därigenom att allmakten ständigt återtager sig själv. Allmakten fastnar inte i ett förhållande till något annat, ty det finns inget annat till vilket den förhåller sig, nej, den kan giva utan att dock uppgiva det minsta av sin makt , d.v.s. den kan göra oberoende. Detta är det obegripliga, att allmakten icke blott förmår frambringe det imposantaste av allt, världens synliga totalitet, utan förmår frambringe det skröpligaste av allt, ett i förhållande till allmakten oberoende väsen, att alltså allmakten, som kan lägga sin väldiga hand så tungt på världen, tillika kan göra sig så lätt, att det som blivit till får oberoende. Det är blott en dålig och världslig föreställning om maktens dialektik, att den är större i förhållande till HUR DEN KAN TVINGA OCH GÖRA beroende. Nej, då förstod Sokrates saken bättre, att maktens konst just är att göra fri. Men i förhallan-

det människa och människa emellan låter det sig aldrig göras, om det än alltid åter och åter behöver inskärpas, att detta är det högsta; allmakten ensam formar det i sanning. Om således människan på förhand hade det minsta självständiga fortbestånd i förhållande till Gud (med hänsyn till materien), så skulle han inte kunna göra henne fri. Skapelsen av Intet åter är allmaktens uttryck för att den kan göra oberoende. Den som jag i absolut mening är skyldig allt, just han har gjort mig oberoende. Om Gud, för att skapa människan, själv förlorade lite av sin makt, kunde han inte göra människan oberoende. "

(S. Kierkegaard 1846)

"Denne Betragtning antyder ogsaa, at K. selv har følt det haablose i at søge sig selv ved at søge indefter; her vokser Angsten for hvert Skridt, man traenger frem - som under en Vandring i en uigen-nemtraengelig Skov. Kun ved at lade alle Beveagelser i Sjaelen gaae udefter i Handlen og Villen finder man virkelig noget af den Enhed, man søger. K. har dog aldrig selv kunnet drage Konsekvensen heraf. Han var hele sit Liv laenket af det indre Livs Tryllekreds." (I.Ostenfeld, S.Kierkegaards psykologi, (1972)s.46.- Ostenfeld, som alltså också ägnade en bok åt brorsonen, Paul.)det vet vi. Men vi vet inte varför. 12. Om augustinus. Vi kan hos Augustinus se en levande monolog 1 i Soliloquia (ibland betitlad Confessiones, Bekännelser), men en helt förljugen monolog 2 i De Civitate Dei , - Om Gudsstaten - , där alla historiska fakta, - ty boken är en kommentar till den romerska historien o. histoieskrivningen,- den är ju i själva verket den västerländska kulturens första större historiefilosofiska verk, långt före Vico, Herder och Hegel -, får lämpa sig efter Augustinii religiösa o. politiska idéer. Sokrates är i denna bok besatt av en demon, ett djävulskt väsen. Sokrates för ju, som nämnts ovan , i Pla-

tons Dialoger, ofta samtal med sin inre daimon. En slags gudomlighet. Augustinus behärskade inte grekiska och tolkar ofta vårdslöst, fritt och tendensiöst. Jfr. *City of God*.s.319.) Augustinus har ingen större betydelse i den direkta polemiken i de stora uppgörelseskrifterna. (Smuler och Afsluttende Efterskrift. Han är där icke nämnd. Det betyder ju dock inte, att det inte finns en underliggande kritik mot vissa av Augustinii lärosatser. Kierkegaard ställer ju upp sin gestalt som konkurrent till Augustinus såsom den första moderna människan! Ty modernitetens begrepp är ju relativt....S.K. var emot barndopet,- som Augustinus stridit för i i nordafrika mot de s.k. donatisterna -, barndopet som man ju själv inte ens minns och är tvungen att tro på andra beträffande dess existens. Han var emot konfirmationen vid så tidig ålder, då man inte ännu kände livet. Konfirmation borde vara kring 25-årsåldern , - men S.K. skrev aldrig om dessa saker annat än i sina egna Papirer. Där, i alla dessa papper, finns också åsikten att man borde ha sexualupplysning i skolorna, - jfr. ovan ang. mentalsjukdommarna - , men han skrev det aldrig offentligt, trots stark övertygelse i dessa frågor.

En av S.K.s systrar gifte sig med en kontorschef J. Chr. Lund 1824 och fick med honom ett barn, Henriette. Denna flicka blev något av S.K.s favorit. S.K. tyckte om barn, sades det, och Hentriette (oftast bara "Jette") var en vaken och glad flicka.

Modern dog snart, liksom de övriga av S.K.s systrar, och Lund gifte om sig. Hentriette fick en halvbror, Troels Troels-Lund 1840. (Denne skulle sedermera bli professor ,omstridd idéhistoriker och folklivsforskare .) S.K. älskade, liksom sin fader, att fabulera. Han fabulerade som barn och han fabulerade som vuxen. Han tyckte om barn och var kanske ett barn själv..... (S.K. gav tydligen gärna lektioner i

begärsobjektsbeteckning. Vad är sanning, annat än brist på fantasi? Kunde han ha sagt. Ty vad ändrar all tautologi

Vad han verkligen SADE, eller snarare skrev, var: "Sanning är att vilja EN sak." Alltnog. Det berättas också följande om den vuxne S.K. av Troels Lund : "Det var en Somtermorgen, da jeg kom gaaende over Volden til Skole. Paa Bastionen ved Vesterport mødte jeg ham / onkel Søren/ og han fölgte mig til Nedgangen ved Nørregade. Leende spurgte han meg, om jeg nu ogsaa var sikker paa, at skolen laa hvor den plejede.- Jo, dessvaerre.- Ja, den kunde jo f.Ex. vaere braendt inat. Han havde hørt Vaegteren pibe.- Denne Mulighed satte mig i saerlig godt humør.Jeg betroede ham, at det var lidt galt fat med nogle af Lektierne. I Forening udmalede vi os da alle Behagelighederne ved, at Skolen var nedbraendt. Jeg skaanede saa godt som ingen af Laererne. Da de i Latin, i fransk og i tysk vilde flygte ud af den baendende Skoleport, lod jeg dem skyde ned med Kardetsker. Saavidt var vi kommen, da vi naaede Voldbakken ned til Nørregade. Jeg var hentykt over alle de udmalede Muligheder, men maatte sige Farvel. Endnu midt paa Bakken hilste jeg og til ham eengang igjen og han smilte fornöjet til Afskeed. Jeg var alene tilbage i Virkeligheden. Alt blev tungere, jo dybere jeg steg ned. Ikke et Spor af Brandlugt paa Hjørnet af Nørregade. Intet Opløb ---" (Ur"Et Liv" av T.Lund)

Så blev det på promenaden en liten skräckhistoria för barn.

"Djupt inom varje mänsklig varelse lever ändå alltid ångesten över möjligheten att vara ensam i världen, glömd av Gud, förbisedd av miljoner och åter miljoner i detta enorma hushåll. Man håller ånges-

ten på avstånd genom att träffa släkt och vänner, men ångesten är ändå där, och man vågar inte tänka sig hur man skulle känna sig om allt detta togs ifrån en." (S.Kierkegaard, PAP.VIII A 363.) jfr. också Begrebet Angest (1843)." När ångestens problem är löst, kan psyko-login avskaffas." (S.K.).

S.K. i Begrebet Angest:

"Uskyldigheden er Uvidenhed. I Uskyldigheden er Mennesket ikke bestemt som Aand, men sjeelig bestemt i umiddelbar Eenhed med sin Naturlighed. Aanden er drømmende i Mennesket. Denne Opfattelse er ganske i Overeensstemmelse med Bibelens, der ved at negte Mennesket i Uskyldigheden Kjendskab til Forskjellen mellem Godt og Ondt bryder Staven over alle katholsk-fortjenstlige Phantastier.

I denne Tilstand er der Fred og Hvile; men der er paa samme Tid noget Andet, hvilket ikke er Ufred og Strid; thi der er jo Intet at stride med. Hvad er det da? Intet. Men hvilken Virkning har Intet? Det føder Angest. Dette er Uskyldighedens dybe Hemmelighed, at den paa samme Tid er Angest. Drømmende projekterer Aanden sin egen Virkelighed, men denne Virkelighed er Intet, men dette Intet seer Uskyldigheden bestandig udenfor sig.

Angest er en Bestemmelse af den drømmende Aand, og hører som saadan hjemme i Psychologien. Vaagen er Forskjellen mellem mig selv og mit Andet sat, sovende er den suspenderet, drømmende er den et antydet Intet. Aandens Virkelighed viser sig bestandig som en Skikkelse, der frister dens Mulighed, men er borte saa snart den griber efter den, og er et Intet, der kun kan ængste. Mere kan den ikke, saa længe den kun viser sig. Begrebet Angest seer man næsten aldrig behandlet i Psychologien, jeg maa derfor gjøre opmærksom paa, at

det er aldeles forskjelligt fra Frygt og lignende Begreber, der referere sig til noget bestemt, medens Angest er Frihedens Virkelighed som Mulighed for Muligheden. Man vil derfor ikke finde Angest hos Dyret, netop fordi det i sin Naturlighed ikke er bestemt som Aand.

Naar vi ville betragte de dialektiske Bestemmelser i Angest, da viser det sig, at disse netop have den psykologiske Tvetydighed. Angest er en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie. Man seer, tænker jeg, letteligen, at det er i en ganske anden Forstand en psykologisk Bestemmelse end hiin concupiscentia. Sprogbrug bekræfter det fuldkommen, man siger: den søde Angest, den søde Bæængstelse, man siger: en underlig Angest, en sky Angest o. s. v. Den Angest, der er sat i Uskyldigheden, er da for det første ingen Skyld, for det andet er den ingen besværende Byrde, ingen Lidelse, der ikke lod sig bringe i Samklang med Uskyldighedens Salighed. Naar man vil iagttage Børn, vil man finde denne Angest bestemtere antydet som en Søgen efter det Eventyrlige, det Uhyre, det Gaa-defulde. At der gives Børn, hos hvilke den ikke findes, beviser Intet; thi Dyret har den heller ikke, og jo mindre Aand jo mindre Angest. Denne Angest hører Barnet saa væsentligen til, at han ikke vil undvære den; om den end ængster ham, fængsler den ham dog i sin søde Bæængstelse. Hos alle de Nationer, hos hvilke det Barnlige er bevaret som Aandens Drømmen er denne Angest; og jo dybere den er, jo dybere er Nationen. Det er kun en prosaisk Dumhed, der mener, at det er en Desorganisation. Angest har her samme Betydning som Tungsind paa et langt senere Punkt, hvor Friheden, efter at have gennemløbet de ufuldkomne Former af sin Historie, i dybeste Forstand skal komme til sig selv. Ligesom da Angestens Forhold til sin Gjenstand, til Noget, hvilket er Intet (Sprogbrug siger ogsaa prægnant: at ængstes for Intet) er aldeles tvetydigt, saaledes vil den Overgang, der her kan gøres fra Uskyldighed til Skyld, netop være

saa dialektisk, at den viser, at Forklaringen er, hvad den skal være, psykologisk. Det qualitative Spring er udenfor al Tvetydighed, men den, der gennem Angest bliver skyldig, han er jo uskyldig; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men ængstedes for; – og dog er han jo skyldig, thi han sank i Angesten, som han dog elskede idet han frygtede den. Der gives i Verden intet Tvetydigere end dette, og derfor er denne den eneste psykologiske, medens den, for atter at gjentage det, aldrig falder paa at ville være Forklaringen, der forklarer det qualitative Spring. Enhver Forestilling om, at Forbudet fristede ham, eller at Forføreren bedrog ham, har kun for en overfladisk lagttagelse den tilstrækkelige Tvetydighed, forvansker Ethiken, frembringer en quantitativ Bestemmen, og vil ved Psychologiens Hjælp gjøre Mennesket en Compliment paa det Ethiskes Bekostning, hvilken Compliment Enhver, der er ethisk udviklet, maa frabede sig som en ny end profundere Forførelse. At Angesten kommer tilsyne er det, hvorom Alt dreier sig. Mennesket er en Synthese af det Sjelelige og det Legemlige. Men en Synthese er utænkkelig, naar de Tvende ikke enes i et Tredie. Dette Tredie er Aanden. I Uskyldigheden er Mennesket ikke blot Dyr, som han da overhovedet, hvis han noget Øieblik i sit Liv var blot Dyr, aldrig vilde blive Menneske. Aanden er altsaa tilstede, men som umiddelbar, som drømmende. Forsaavidt den nu er tilstede, er den paa en Maade en fjendlig Magt; thi den forstyrrer bestandig det Forhold mellem Sjel og Legeme, der vel har Bestaaen, men dog ikke har Bestaaen, forsaavidt det først faaer det ved Aanden. Paa den anden Side er den en venlig Magt, der jo netop vil constituere Forholdet. Hvilket er da Menneskets Forhold til denne tvetydige Magt, hvorledes forholder Aanden sig til sig selv og til sin Betingelse? Den forholder sig som Angest. Blive af med sig selv kan Aanden ikke; gribe sig selv, kan den heller ikke, saa længe den har sig selv udenfor sig selv; synke

ned i det Vegetative kan Mennesket heller ikke, thi han er jo bestemt som Aand; flye Angesten kan han ikke, thi han elsker den; egentlig elske den kan han ikke, thi han flyer den. Nu er Uskyldigheden paa sin Spidse. Den er Uvidenhed, men ikke en dyrisk Brutalitet, men en Uvidenhed, der er bestemt af Aand, men som netop er Angst, fordi dens Uvidenhed er om Intet. Her er ingen Viden om Godt og Ondt o. s. v.; men Videns hele Virkelighed projekterer sig i Angesten som Uvidenhedens uhyre Intet.

Endnu er Uskyldigheden, men der behøver blot at lyde et Ord, saa er Uvidenheden concentreret. Dette Ord kan Uskyldigheden naturligviis ikke forstaae, men Angesten har ligesom faaet sit første Bytte, istedenfor Intet har den faaet et gaadefuldt Ord. Naar det saaledes hedder i Genesis, at Gud sagde til Adam: »blot af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maa Du ikke spise«, saa følger det jo af sig selv, at Adam egentlig ikke forstod dette Ord; thi hvor skulde han forstaae Forskjellen paa Godt og Ondt, da denne Adskillelse jo først fulgte med Nydelsen. Naar man nu antager, at Forbudet vækker Lysten, da faaer man en Viden, istedenfor Uvidenhed, thi Adam maa da have haft en Viden om Friheden, siden Lysten var den at bruge den. Denne Forklaring er derfor bag efter. Forbudet ængster ham, fordi Forbudet vækker Frihedens Mulighed i ham. Hvad der gik Uskyldigheden forbi som Angestens Intet, det er nu kommet ind i ham selv og er atter her et Intet, den ængstende Mulighed af at kunne. Hvad det er, han kan, derom har han ingen Forestilling; thi ellers forudsætter man jo, hvad i Almindelighed skeer, det Senere, Forskjellen mellem Godt og Ondt. Kun Muligheden af at kunne er der som en højere Form af Uvidenhed, som et højere Udtryk af Angst, fordi det i en højere Forstand er og er ikke, fordi han i en højere Forstand elsker og flyer det. Efter Forbudets Ord følge Dommens Ord: da skal Du visseligen døe. Hvad det vil sige, at døe, fatter naturligviis Adam slet ikke, hvorimod der jo Intet er til

Hinder for, hvis man antager det sagt til ham, at han har faaet Forestillingen om det Forfærdelige. Selv Dyret kan jo i denne Henseende forstaae det mimiske Udtryk og Bevægelsen i den Talendes Stemme uden at forstaae Ordet. Dersom man lader Forbudet vække Lysten, saa maa man ogsaa lade Straffens Ord vække en afskrækkende Forestilling. Dette forvirrer imidlertid. Forfærdelsen her bliver kun Angest; thi det Udsagte har Adam ikke forstaaet, og har altsaa kun igjen Angestens Tvetydighed. Den uendelige Mulighed af at kunne, som Forbudet vakte, rykkes nu nærmere ved, at denne Mulighed udviser en Mulighed som sin Følge.

Saaledes er Uskyldigheden bragt til sit Yderste. Den er i Angesten i Forhold til det Forbudet og Straffen. Den er ikke skyldig, og dog er der en Angest, som var den tabt.

Længere kan Psychologien ikke komme, men dette kan den naae, og fremfor Alt dette kan den i sin lagttagelse af Menneskelivet vise atter og atter.

Jeg knyttede mig her i Slutningen til den bibelske Fortælling. Jeg lod Forbudet og Straffens Røst komme udenfra. Dette har naturligviis piint mangen Tænker. Den Vanskelighed er dog kun at smile ad. Uskyldigheden kan jo godt tale; forsaavidt eier den i Sproget Udtrykket for alt Aandeligt. Forsaavidt behøver man blot at antage, at Adam har talet med sig selv. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, at en Anden taler til Adam om hvad han ikke forstaaer, falder da bort. Fordi Adam har kunnet tale, deraf følger jo ikke i dybere Forstand, at han har kunnet forstaae det Udsagte. Fremfor Alt gjælder dette om Forskjellen mellem Godt og Ondt, hvilken vel er i Sproget, men kun er for Friheden. Uskyldigheden kan godt sige denne Forskjel, men Forskjellen er ikke for den, og har for den kun den Betydning, vi i det Foregaaende have viist."

"Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Øie kommer til at skue ned i et svælgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Øie som Afgrunden; thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil sætte Syntesen, og Friheden nu skuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved." / .../"I denne Svimlen segner Friheden /'faller friheten ihop'/. Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Øieblik er alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Øieblkke ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig." (s.153 i bd.VI)

Disputatsen. S.Kierkegaard disputerade 1841 med avhandlingen Om Begrebet Ironi med stadig Hensyn till Sokrates.. Paul de Man har anmärkt:” Det är en ironisk titel, ty ironi är inte ett begrepp.”. Här har Paul de Man fel. Däremot är det fullt i sin ordning att kritisera en människa som menar att någon ”uttrycker sig i ironiska termer”, ty några ironiska termer finns verkligen inte. Ironi är ett förhållande, men som förhållande en företeelse som kan betecknas med ett begrepp. Således kan man skriva om begreppet ironi – från grek: eironia = förställning - för att se vad som döljer sig bakom användningen av det liksom man skulle kunna tänka sig en titel med detta utseende:” Om dialektik.”. Det märkliga med den stora fördröjningen i tid – S.K. skulle inte haft besvär med att klara sina studier på kortare tid - har sammanhang med ett flertal faktorer i S.K.s liv: S.K. tvivel

på sin tro, sin hälsa, sina möjligheter att leva ett vanligt liv och sin vilja till detta (- sådant här är naturligtvis rena spekulationer, men det är troligt att det är nära vad som verkligen försiggick i S.K.s huvud då !, vi kan ju konsultera den Dagbog , som S.K., som jag ovan anmärkt, skrev för eftervärlden, -ty nästan allt han skrev verkar i mycket vara skrivet för de, som skulle läsa honom efter hans död - , och näppeligen annat än monologiskt för samtiden - detta är kanske ett utslag av genuin generositet, och står i kontrast till Franz Kafkas sista önskan om att man skulle bränna allt!...) Fördröjningen i karriären kan också ha att göra med det komplicerade förhållandet till fadern och kontroverser med denne, den gamle klädesgrossisten som dog 1838, - då S.K. uppenbarligen började leva..... Dittills hade han fört ett oregelbundet halvliv, en orientering i olika miljöer, - funderat på att bli jurist eller romanförfattare - inte varit så mycket slarver som spelat slarver och "dandy". Han undervisade dock i Latin på Borgerdydsskolen 1837-38-.Det "förställande" livet skulle han komma att fullfölja nästan hela sitt liv. Han spelade obekymrad, men i sinnet bodde - om man får tro honom själv, och i detta fallet finns ingen anledning till något annat - förtvivlan. Så var han under hektiska arbetsperioder senare - vid tiden för skrivandet av Enten-Eller - noggrann med att då och då ge sig ut och strosa, gå på teatern, sitta på konditori på Østergade och låtsa som om han var en rik dagdrivare och slarver. I själva verket var han efter faderns död inte upptagen med något som helst annat än att skriva! Det bevisas praktiskt taget av den mängd böcker han utgav, och kvalitén på dessa....

S.K. hade , enligt Dagboken, en stark religiös upplevelse den 19 maj 1838. "En ubeskrivelig Glaede" (Pap.II A 228). Annars var hans intressen under ungdomstiden - i all sundhet - inte direkt centrerade kring religionen. Men i dagböckerna kan man spåra det ständiga

tungsinnets. Han finner alltid sig själv sorgsen, oändligt sorgsen, - särskilt i sällskap. Det lyser igenom en konstant depression, den depression, som han så småningom lärde sig att hålla på en armlängds avstånd livet igenom med hjälp av penna och papper. Ämnet för magisteravhandlingen är ju i många avseenden intressant. Ironien och förhållandet till romantiken. Ironien och förhållandet till G.W.F. Hegels filosofi. Ironien i förhållande till S.K. själv. Ironien som historiskt fenomen (i förhållande till Hegels historiefilosofi.). Frågan om vem Sokrates egentligen var (S.K.s identifikation med Sokrates.) - Kierkegaard hade haft en kännare av antiken som lärare, prof. Poul Martin Möller - och frågan om vad det innebär att vara någon. Sokrates indirekta metod - delvis genomförd genom ironi.(Vad som skulle bli S.K.s metod : att icke säga direkt.) Sokrates ställning i det grek. samhället och det eventuellt rättvisa i domen mot honom.o.s.v. Sokrates och Kristus. Den väsentliga likheten mellan S. och K. är ... enl. Kierkegaard:....skillnaden. (Begr. Ironi.s. 63 ,Tes nr. I. av XV. "Similitudo Christum inter et Socratem in dissimilitudine praecipue est posita.")

Som det litterära genombrottet (!) kom den bastanta boken Enten-Eller ut i februari 1843, åttahundrasidor i en upplaga på något över femhundra exemplar, som alla såldes, och den kan delvis ses som ett öppet brev till Regine,- och delar var skrivet under förlovningstiden - men naturligtvis också som en äregirig och om sin förmåga ytterst medveten ung mans (S.K. var nu faktiskt 30 år!) första väsentliga och markanta nedslag i offentligheten. Vi bortser från Andersenskriften, då S.K. då enbart var 25 år gl..

Det stora dragplåstret i Enten-Eller var i detta manus Førførers Dagbog, som lästes , eller snarare slukades, som självbiografisk.

Här avspelar sig den depressiva läggningen och även en annan sida. "I "En förförares Dagbok" visar Søren Kierkegaard hur en man, som inte väntar sig något av sitt eget liv, helt kan upptas av själva spelet." (K. Horney, Våra inre konflikter, (1950) s.151.) Ev. väntade sig S. Kierkegaard efter den uppslagna förlovningen intet.

Mellan 1843 och 1846 skulle egentligen det stora författarskapet komma att skapas, under ett "för vanliga människors förstånd" ofattligt uppdrivet tempo. En gigantisk andlig eruption. Ändå finns ingenting av hastverk i det stilistiska! Det är visserligen ett kompilat, där S.K. använder allt han kastat ner på papper, ungefär som Balzac senare skulle komma att göra, i det medvetna syftet att genom kvantiteten OCH kvaliteten i denna debut slå världen (Danmark) med häpnad.): S.K. utgav under dessa 3 år Enten-Eller i två band, över 800 tätttryckta sidor, Atten opbyggelige Taler. Frygt og Baeven, Gjentagelsen, Forord (en samling förord till oskrivna böcker), Philosophiske Smuler, Begrebet Angest, Tre taler, Stadier paa Livets Vei i två band, Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift i två band. (Detta är det pseudonyma författarskapets första stora del, omfattande c:a **3000** tryckta sidor.

Redan i "disputatsen", d.v.s. magisteravhandlingen, Om Begrebet Ironi (1841) är Kierkegaard färdigutvecklad, stilistiskt och reflexionsmässigt, tycks det mig. (Även om han tar avstånd från vissa hegelianska drag i avhandlingen i några rader fem år senare i Afsluttende Uvidenskabelig Efterskrift.)

Fadern hade en gång givit Søren rådet: " Skall du skriva något i framtiden, så skriv inte på danska!" (Alltså skrev S.K. på danska.... Om SK

hade skrivit på tyska, så hade kanske filosofihistorien sett an-norlunda ut.

Kierkegaard anmärker i en anteckning 1849, att det förmodligen endast var prof. Rasmus Nielsen, - en sen, men sann, beundrare av S.K., en man som S.K. halvt om halvt, och förgäves naturligtvis, sökte att skapa om till förvaltare av sina verk och idéer, som hade läst allt han skrivit.

Köpenhamn var litet. "Vi känner ju varandra allihop." (En tragisk anmärkning!!!) skrev Kierkegaard i sina Papirer. Han flyttade ofta till olika vackert inredda, alltid rymliga, bostäder i Köpenhamn.

Han såg till att han hade rum att promenera i och att han hade ett flertal skrivpulpeter, en i varje rum, vid vilka han stående författade med fjäderpenna. Att det alltid var 13 grader varmt. Att det fanns starkt, starkt kaffe, och cigarrer. Hans bibliotek var mycket stort och välvårdat. Han lät alltid, enl. tidens sed, binda in i läder de böcker han ville behålla. Den enda svenska bok han ägde var - C.M. Bellmans Fredmans Epistlar.

Under studieåren mottog Kierkegaard impulser främst från de tan-kemässigt nyktra professorerna J. Sibbern och särskilt från den livs-kloke Poul Möller, klassicisten, samt från den kyrkliga auktoriteten Mynster - särskilt hans predikningar-, och hegelianen vid fakulteten, professorn Lassen Martensen.

"Om jag hade alla tidens tankar samlade i min hand, skulle jag akta mig för att öppna den." (B.de Fontenelle, (d.1757), citerad med gill-lande av H. Heine, som, länge sjuk i Paris, 1832-33 skrev en romanti-kens och den tyska filosofins historia - på franska - för den franska bildade allmänheten.

ETT PLÅGAT UN-DAN-TAG

Vissa läsare av Kierkegaard har efter en tid – det tar ju alltid en viss tid att bilda sig en uppfattning om S.K.¹⁵ – med en viss tid syftar jag här inte på det mest triviala, utan mer (inkognito -) på det karaktäristiska i den tid det tar att förstå S.K. - funnit det lämpligt att kalla honom för : mystiker . (Det kan man delvis finna en sida av hos Augustinus.) Jag kan se att man i det nästan tautologa upprepandet av självets primat, hela systemet av upprepningar, av brottningar med språket , - mitt i musikaliteten ! -, och genom allt , en gentemot sig själv förgäves misstrogen strävan...., kan se honom så. Och att man, i de motsatser man finner hos honom, väljer att toka in mystik i stället för ren inkongruens. S.K. avser , under det att han ger sitt budskap, - under det att han helt enkelt publicerar sig -, att dölja sig själv. Han avser också/ändå el. samtidigt att slå hål på en del osanningar och en del halvsanningar. Man kan inte säga att han primärt var ute efter det senare. Han var inte en sådan som E. G. Lessing, vilken hade något sådant, i upplysningsnit, mer som sitt uppsatta mål.

¹⁵ När jag själv möter läkare, så blir jag oftast diagnosticerad redan när jag är på väg från dörröppningen fram till deras skrivbord.

Definitivt ville han icke resa ett äreminne över sig själv. Förmodligen skulle han ha nöjt sig med den namnlösa gravsten som står över jazzpianisten Art Tatum's stoft någonstans i U.S.A. med inskriptionen: SOMEONE TO WATCH OVER ME . (efter en känd schlager....) Enligt en tolkning så stod S. Kierkegaard så mycket mer vid sidan av. Vi måste alltid betänka, - även när han ger sig på problem av den art vi sysslar med nu, frihetens, jagets, självmedvetandets, - att S.K. var en undantagsmänniska, att hans sorg var den "at ikke vaere Menneske" - och att han alltid tänkte på sig själv som, minst sagt!, ett undantag!! Liksom Kafka, som i ett brev till klasskamraten Oskar Pollak ställer ifråga om han själv existerar och ofta upplevdes av andra såsom utanförstående.) Så var det första att göra, när han hade beslutat sig för att han inte kunde släppa pennskaftet: att dölja sig. Och då uppstod omedelbart det problem, som alltid följer på en sådan manöver: Givet det dolda, hur skall jag på bästa sätt ändå bli läst och respekterad? Ett gigantiskt problem. Ty det är ju i en viss form en flykt från sig själv.(I enlighet med ett visst språkbruk.) - Det förhöll ju sig ganska likt med Franz Kafka, som gömde sig i skrivandet .- Kierkegaard skulle kanske bli mer förbluffad än Kafka om man kallade honom mystiker. Ett lärorikt problem.: Hur valde han detta att dölja sig själv , mitt i det intensiva budskapet , om att var och en framför allt annat måste ha mod att välja sig själv ? Lärde sig S.K. något om val av att välja att dölja sig själv....? Han valde att lära sig. Inte utan stor entusiasm heller..... Vad blev det för ett val? Vad valde han bort då ? Hur kommer det sig att vi upplever S.K.s texter som intelligenta och ändå tautologa? (såsom Gustav Otto Adelborg t.ex. gör (i Om det personligt andliga.).) b. En smula..... jag- dialektik: S.K. måtte tidigt ha funnit sig själv. (Och en punkt.)(Själv?) - I det han fann sig själv tog han illa vid sig. (Han skulle aldrig glömma den Punkten.) Därför flydde han från sig själv. (Han har en fast punkt att

utgå ifrån. Mon.2.) Han vet vad han flyr ifrån, och han lägger märke till mycket väl den upplevelsen det är, att fly från sig själv. Det är lätt för honom: han VET ju, vad han flyr från, och varför. Han vet också, att han inte kan söka något, som han lämnar bakom sig. Därför, - bland annat därför - , så återvänder han ständigt till sig själv, som han har kvar , för att åter och åter fly bort, och åter och åter redogöra för vad han upplever på dessa olikartade resor ifrån den kända mitt, som är Søren Kierkegaard själv. (jfr. Kaj Håkanssons tes:” Man måste ha ett jag för att kunna släppa det.” Dubbla verkligheter, (1981),s. 438.) Ty om han inte raskt återvände till sig själv, så skulle flykten själv ta livet av den flyende. Och icke heller kunde S.K. stanna hemma i självet utan att detta själv, som han ju kände i grund och botten, hade tvingat honom att leva, - det han eg. inte kunde, p.g.a. ett ”missförhållande mellan kroppen och själen”.

Så bar det ständigt iväg på nya dialektiska, reflekterande resor för den resonerande pseudo-(?)filosofen (Han kallar också fadern för den arkimediska punkten. (!) .Det är sannerligen en frekvent metafor, punkten!) Han valde nog att se den situation han kommit i såsom sin egen och som fri att behandla på just det sätt han behandlade den... Ty: Vi kan tolka vad S.K. säger om yrseln och alltså om friheten så, att den , som kommer ur yrseln, frihetens yrsel, ur ångesten, kommer ur denna yrsel med ett beslut, ett Själv , men med skuld. - Vi behöver inte tänka oss, att all frihet är behäftad med skuld, att all frihet, alla val sker i ångest. ”/.../ den, der gennem Angest bliver skyldig, han er jo oskyldig ; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men aengstedes for.” (Begrbet Angest,s.)

Låt oss säga att detta utgör den barmhärtiga synen, som är sällsynt hos S.K.. Ty S.K. är ju medveten om att han, när han själv, eller när vem som helst, råkar in i en kris - krisen, alltings moder - hamnar i ångesten och i yrseln, och där väljer en form av sig själv. I S.K.s fall kan man ju spekulera och tänka sig, att han vid inträdet i författarskapet har valt sig tillbaka till faderns religiositet, valt sig tillbaka till den lille begåvade pojken i det pietistiska hemmet med de underliga religiösa skräckstämningarna, och att han utifrån detta "jag" sedan tautologiserar detta "jag" om och om igen. (Han säger "det samma om det samma" precis som förebilden Sokrates.) - S.K. skapar ett "Självets metafysik" i sin behandling av den fria viljans och personlighetens problematik. - Då, alltså, - låt oss här komma med ett längre citat från Adornos habilitetsavhandling, för att se en logicistisk (?) kritik av Søren Kierkegaards resonemang om självet (Den människa, förresten, som väljer utan yrsel, ångest och skuld, den väljer ju lögnen. Jfr. P.O. Olofssons böcker Urfantasin och ordningen (P.O.O.s doktorsavhandling) samt Den avklädda människan lider båda av den brist, eller det felgrepp som man råkar in i när man behandlar icke språkliga företeelser med en semiotisk teori. Att behandla livet eller psyket eller det omedvetna som om det vore ett språk, med alla språkets karaktäristika leder till en barock insnävhet i resonemangen. Det är synd att Olofsson icke tidigt insåg detta O. tycks vara medveten, - halvt -, om problemet eftersom han åtminstone reviderar sin semiotik i riktning till det bättre i uppföljaren, boken Den avklädda människan. Han har ändå, som han själv säger "tvångströja på". Och den tvångströjan är just semiotiken/lingvistik. (Nästan samma fel begår ju t.ex. Jacques Lacan - men dock utan någon reservation! - i sitt sätt att begagna en del av F. de Saussures språk teori, den så kallade "algoristmen": "S/s : signifiant-signifié"Lacan förenklar här starkt ett komplicerat resone-

mang ur de Saussures föreläsningar Cours de linguistique generale , såsom dessa finns antecknade av elever til denne. Däri - i kritiken av Lacan - instämmer jag i vad Jaques Derrida hävdar om Lacan. Jfr. här också t.ex. Guattaris kritik av E. Benveniste, som enl. G. gör samma fel. B. behandlar allting, som om det vore språk.se: G.s Molecular Revolution.)

II. Media krossar en filosof. ” These are damned times - everything is against one - the height of to which knowledge is come, the spread of luxury, our phisical envration, the absence of great natures, the unavoidable contact with millions of small ones, newspapers, cities, light profligate friends, moral desperados like Carlyle.” (Matthew Arnold i brev till Clough 1849.) ” Alt Andet faaer dog Ende, men dette ophører ikke.” (S.K. om Corsarstriden, Pap.VIII,I.A.99.1849.) Att icke (!) förstå media. eller Den andra krisen , katastrofen, i S.K.s liv, - (S. Kierkegaard och ”Corsarstriden”.)

Søren Kierkegaard skrev alltså merparten av sina verk under olika pseudonymer. Dubbelheten tycks ha inspirerat, eller snarare: jagat honom....En av de intressanta aspekterna med pseudonymerna i Kierkegaards fall är , att han råkade - genom en missbedömning av sin samtids struktur - bli av med dem. Det första är att pseudonymerna var viktiga för honom, för att han skulle kunna framföra olika slags åsikter, inta olika ståndpunkter, ikläda sig olika roller; S.K. ägnade nästan mer kraft, tid o. bekymmer åt hur han skulle publicera vad han skrivit, (inte minst i debutverket Enten-Eller.jfr. även här H. Fengers bok,ss..)under vilken pseudonym,- i vilken ordning, - vid vilken tidpunkt o.s.v. än den kraft som åtgick till själva författandet..... -

Vissa läsare av Kierkegaard har efter en tid funnit det lämpligt att kalla honom MYSTIKER. Jag kan se att man i det nästan tautologa upprepandet av självets primat, hela systemet av upprepningar, av brottningar med språket, - mitt i musikaliteten ! -, och genom allt en gentemot sig själv misstrogen strävan...., kan se honom så. Och att man, i de motsatser man finner hos honom, väljer att toka in mystik i stället för ren inkongruens. S.K. avser, under det att han ger sitt budskap, - under det att han helt enkelt publicerar sig -, att dölja sig själv. Han avser också att slå hål på en del osanningar och en del halvsanningar. Man kan inte säga att han primärt var ute efter det senare. Han var inte en sådan som G. E. Lessing, vilken hade något sådant, i upplysningsnit, mer som sitt uppsatta mål. Enligt en tolkning så stod S. Kierkegaard så mycket mer vid sidan av.

Vi måste alltid betänka, - även när han ger sig på problem av den art vi sysslar med nu, frihetens, jagets, självmedvetandets, - att S.K. var en undantagsmänniska, att hans sorg var den ””at ikke vaere Menneske” - och att han alltid tänkte på sig själv som ett undantag!! Så var det första att göra, när han hade beslutat sig för att han inte kunde släppa pennskaftet: att dölja sig. Och då uppstod omedelbart det problem, som alltid följer på en sådan manöver: Givet det dolda, hur skall jag på bästa sätt ändå bli läst och respekterad? Ett gigantiskt problem. Ty det är ju i en viss form en flykt från sig själv. (I enlighet med ett visst språkbruk. Kierkegaard skulle kanske bli förbluffad om man kallade honom mystiker. Ett lärorikt problem.: Hur valde

han detta att dölja sig själv mitt i det intensiva budskapet om att var och en framför allt annat måste ha mod att välja sig själv ?

HAN HAR KVAR, för att åter och åter fly bort, och åter och åter redogöra för vad han upplever på dessa olikartade resor ifrån den kända mitt, som är Søren Kierkegaard själv. Ty om han inte raskt återvände till sig själv, så skulle flykten själv ta livet av den flyende. Och icke heller kunde S.K. stanna hemma i självet utan att detta själv, som han ju kände i grund och botten, hade tvingat honom att LEVA, - det han eg. inte kunde, p.g.a. ett "missförhållande mellan kroppen och själen". Så bar det ständigt iväg på nya dialektiska, reflekterande resor för den resonerande pseudo(?)filosofen (Han kallar också fadern för den arkimediska punkten. (!) Det är sannerligen en frekvent metafor, punkten!)

Han valde nog att se den situation han kommit i som sin egen och som fri att behandla på just det sätt han behandlade den... Ty: Vi kan tolka vad S.K. säger om yrseln så, att den som kommer ur yrseln, frihetens yrsel, ångesten, kommer ur denna yrsel med ett beslut, ett Själv, men med skuld. Vi behöver inte tänka oss, att ALL frihet är behäftad med skuld, att ALL frihet, ALLA val sker i ångest.

"/.../ den, der gjennem Angest bliver skyldig, han er jo oskyldig; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men aengstedes for."

Låt oss säga att detta utgör den barmhärtiga synen, som är sällsynt hos S.K.. Ty S.K. är ju medveten om att han, när han själv, eller när vem som helst, råkar in i en kris hamnar i ångesten och i yrseln, och där väljer en form av sig själv. I S.K.s fall kan man ju spekulera och tänka sig, att han vid inträdet i författarskapet har valt sig tillbaka till faderns religiositet, valt sig tillbaka till den lille begåvade pojken i det pietistiska hemmet med de underliga religiösa skräckstämningarna, och att han utifrån detta "jag" sedan tautologiserar detta

”jag” om och om igen. (Han säger ”det samma om det samma” precis som förebilden Sokrates.) - S.K. skapar ett ”Självets metafysik” i sin behandling av den fria viljans och personlighetens problematik. - Då, alltså, - låt oss här komma med ett längre citat från Adornos habilitetsavhandling, för att se en logicistisk (?) kritik av Søren Kierkegaards resonemang om självet Den människa, förresten, som väljer utan yrsel, ångest och skuld, den väljer ju lögnen.¹⁶

Som filosof och psykolog skulle Kierkegaard bli en av de större. Han var tidstypisk såsom romantiker i det att han, som den fine historikern V. Vedel anmärkt beträffande romantikerens filosofer, att de ”valde mellanbegreppen”. För S. Kierkegaard saknade en hel del problem, som kan kallas centralt filosofiska, fullständigt betydelse.

¹⁶ Jfr. P.O. Olofssons böcker Urfantasin och ordningen (O.s diss.) samt Den avklädda människan lider båda av den brist, eller snarare det felgrepp , som man råkar in i när man behandlar icke språkliga företeelser med en semiotisk teori. Att behandla livet eller psyket eller det omedvetna , som om det vore en entitet, och som om denna vore som ett språk, med alla språkets karaktäristika, leder till en barock insnävhet i resonemangen. Det är synd att O. icke tidigt insåg detta O. tycks vara medveten, halvt, om problemet eftersom han reviderar sin semiotik i riktning till det bättre i uppföljaren, boken Den avklädda människan. Han har ändå, som han själv säger ”tvångströja på”. Och den tvångströjan är just semiotiken/lingvistik. (Samma fel begår ju t.ex. Jacques Lacan i sitt sätt att begagna en del av F. de Saussures språkteori, den så kallade ”algoristmen”: S/s : signifiant-signifié.... .Lacan förenklar här ett komplicerat resonemang ur de Saussures föreläsningar Cours de linguistique generale såsom dessa finns antecknade av elever. Däri - i kritiken av Lacan - instämmer jag i vad Jaques Derrida hävdar om Lacan. Jfr. här också t.ex. Guattaris kritik av E. Benveniste, som enl. G. gör samma fel. B. behandlar allting, som om det vore språk. Se: Molecular Revolution.

Han blev och var sin samtids filosofiska skräckförfattare, en filosofins Steen Steenson Blicher.

DEN RIKA ÅNGESTEN

En av grundpelarna i Kierkegaards tänkande var att särskilja såsom kvalitativt olikafilosofi och religion. Att söka bevisa Guds existens var enl. Kierkegaard en synd så stor att den var i klass med de grövsta våldsbrott! (sic!) - Och här är S.K. otvetydig, ngt som är sällsynt i hans "filosofi". - Detta, denna tydliga rågång mellan filosofi och religion, - här gällde icke ngn "dubbel sanning" (jfr. Aquino) - var S.K. tidigt klar över - (innan t.o.m. han läst Lessing) - det var en av effekterna av hans studium av Hegel och hegelianerna, och alltså en protest emot deras eklektiska syn. Filosofi o. religion skall icke, och kan icke ha med varandra att göra, enl. Kierkegaard: det handlar om två olika rörelser: filosofins från tvivel (eller förundran) till kunskap, - inom religionen från syndamedvetande (förtvivlan) till tro.

Den filosofiska rörelsen går genom mediation, en logisk kategori, den religiösa genom paradoxen, en icke-logisk kategori. (Här spelar alltid den klassiska Abraham* historien i GT en roll för S.K.: man måste uppge allt för att få allt. En "oändlighetens dubbelrörelse".)

Kant hade ju särskilt två slags viljebegrepp, den fenomenala och noumenala. Viljan som fenomen kan inte beskrivas. Men viljan som etisk attityd kan beskrivas. (Enl. Kant men inte Wittgenstein.) Kierkegaard är medveten om att människan i yttre mening är determine-

rad och att den fenomenets vilja som hon utövar i den fenomenala världen är begränsad. Men i den noumenala, den transcendentala viljan, den inre, attitydviljan, är hon fullständigt fri.

Men existerar då ingen koppling mellan den fenomenala viljan, som LIKNAS (genom liknelser bevisar mn man ingen ting, (E. Pound) psykologiskt av Kierkegaard som "yrsel" (svimmelhed), - där en poäng är det viktiga att ett beslut aldrig, aldrig kan iakttagas eller nånsin komma att kunna göras av psykologin - , i den viktiga boken Begrebet Angest (1843), som karaktäristiskt nog kallas "ett psykologiskt påpekande", d.v.s. ångesten ses som något yttre: en synd följd ,- och den transcendentala, den inre attityden,"att vilja det goda".

Har icke det transcendentala en fenomenal (tingslig) betydelse, en betydelse i Världen. Då uppstår problemet med det goda: är det goda knutet till en allmän föreställning om samvete* eller konsekvenser o.s.v. eller är det knutet till en uppfattning om det goda som något gudomligt. Där tycks ju Kierkegaard hävda det senare. Ett annat problem är problemet med konsekvensen. Om jag inte vet vad min handling får för konsekvenser, - jag kan ju aldrig vara säker -, så kan inte den goda viljan vara handlingen, eftersom den kan visa sig leda till fördärv, - så måste man antingen mena, att blotta avsikten, eller att försöka att utföra den handling, som var ämnad så och så, var moralisk, och man kommer endast till denna form av konsekvensetik* genom att tillägga någon form av, erkänna något slag av "förtrostan". Detta är vad Wittgenstein* kallar "punkten": "Görandet självt tycks inte ha någon erfarenhetsvolym. Det tycks såsom en punkt utan utsträckning, en nålspets. Denna spets (point of a needle) tycks vara den reelle agenten. Och de fenomenala händelserna är bara konsekvenserna av detta handlande. " Jag gör..." tycks ha

en definitiv mening, åtskild från all erfarenhet." (Phil.Inv.§ 620.) Denna spekulatation ("tycks") karaktäriseras av Peter Winch (Wittgenstein: His treatment of the will . i Ethics and Action. 1972.) såsom "en transcendental illusion".Ngt Mystiskt.

Nu hamnar Kierkegaard i problem, eftersom människan icke utan Gud kan vilja, - människan har enl. K. Gud att tacka för allting. Existens, vilja och förtröstan. Kierkegaard kommer ju här också i en inre diskussion med Augustinus*, - en man han stort sett ansåg varit till mänsklighetens olycka. Så blir viljeproblemet - som ändå kvarstår för honom dubbelt -i världen existerande, omslutet av det religiösa, och Kierkegaard måste, kanske därför, tacka nej till professuren i Etik. (S.Kierkegaard funderade hela sitt liv på att bli landsortspräst. Men blev aldrig detta.)" Som skönlitterär författare är även Kierkegaard en av världslitteraturens stora .. Man kan säga, att han är en utmärkt skola för mänsikor som behöver befria sig från kristendomen. - En förutsättning för att man skall ha utbyte av Kierkegaard är att man inte tror på honom." (I. Hedenius)

Den existentiella synpunkten kallas vanligen subjektivism. Den är det, menar t.ex. Adam Schaff, samhällsvetaren och semiologen,och: " Den inre motsättning som avslöjar sig här, är motsättningen mellan en voluntaristik avart av subjektivismen och begreppet om ett objektivt öde, oavhängigt av människans verksamhet." (Ny Dag, Oslo 1964,s.28.) Schaff och andra bortser här från att man kan vara sann eller osann mot sig själv oavhängigt den yttre situationen.Broderen, biskopen i Aalborg , Peter Christian Kierkegaard skriver 1860 om Søren (i förordet till några av sina augustinusöversättningar):

" Megen Salighed havde Søren Kierkegaard havt Adgang til unde sin sin svaere Kampe, dersom ikke hans Theori om, hvorledes Christendomen skulde sokrcratiseres ind paaSlægten, havde nodt ham til

overalt at vende Satyrmasken til, istedetfor blot at oplade sig til et lille: i Jesu Navn,/.../." Det kan inte annat än framstå för en nutida läsare, att P. Kierkegaard ansåg att brodern var sjuk.(P.K.S.S.s.183,n. Jfr. Carl Weltzer: Augustinus og Brødene Kierkegaard i Festskrift till Jens Nørregaard, (1947),s.312m.fl.)

"Det daemoniske er det Indesluttede og det ufrivilligt Aabenbare. Disse tvende Bestemmelser betegne, hvad de og skulle, det Samme;"

"Det Daemoniske slutter sig ikke inde med noget, men slutter sig selv inde, og deri ligger det Dybsindige i Tilvaerelsen, at Ufriheden netop gjør sig selv til en Fange." (S.Kierk. Begrebet Angest. S. 207.)Yrseln, som på danska heter "Svimmelhed", är något som Kierkegaard tar upp såsom bestämning på ett tillstånd hos människan i samband med de ögonblick, då människan fattar beslut.Vi har alltså med detta hamnat i problemet med den fria viljan."Att vilja det goda är att vilja en sak."(S.K.).

Men är det då frihet det handlar om? Som G. Lichtenberg säger i en anteckning/aforism: "Den som hittade på ordet "frihet" borde ha medalj." Och om det är frihet, om det inte är frigörelse, - som ju är något enkelt (enklare) att förstå- , utan frihet, så är det ett av de "bestämda ting" som Novalis talar om, där språket kan få oss att "säga de mest bakvända och skrattretande ting".(jfr.ovan) .benämningen. Frihet. (Jfr. här Anders Enmarks distinktion mellan just frigörelse och frihet i hans klassiska Maktens hemligheter (1986), en dialektiskt genomförd bok om N. Machiavellis* ännu mer klassiska bok Fursten.).Nu gäller ju biskop Thomas´ord fortfarande:"Frihet är det bästa ting, som sökas kan all världen kring." - där det avses :Frigörelse . Men det blir som sagt besvärligare när det

gäller Stiernhielms Hercules' val, valet mellan det ena eller andra vägskalet, när båda har goda löften, eller att välja mellan rött och svart, eller att välja sig fram till ett liv. - Här finns ju två uppfattningar: man har den åsikten att vars o. ens vilja i dylika fall är fullkomligt fri eller man har den åsikten, att allthop är determinerat: det är redan bestämt vad den o. den människan skall göra, och man liknar det vid biljardbollars väg och krockar med varandra: förutsatt stöt I, så krock x och icke y. (I diskussion finns också de som har en blandform av de båda åsikterna. Människan är för dem BÅDE fri o. determinerad.) Guds frihet är oändlig, men människans är ändlig. Vad är det då för yrsel, som S.K. talar om o. som han menar har med valet att göra? (Det kan ju knappast vara samma sak som Herodotos berättar om när det gäller de gamla grekerna, som, enl. H., hade för vana att samlas i grupp ordentligt berusade och då fattade beslut om fälttåg och liknande med det förbehållet att de skulle mötas en dag eller två senare för att i nyktert tillstånd ta sig an samma problemställning och åter fatta beslut. Fattade man då samma beslut, så skred man till verket. Omvänt: fattade man beslut i nyktert tillstånd skulle man samlas dagen efter för att i berusat tillstånd se om det blev samma beslut. I så fall skulle det hela genomföras.....)

Somliga menar att människan inte kan välja om hon vill vara fri. Hon är det. (J.Slök är av en annan uppf.: "Man väljer först att friheten finns.")

Det är inte någon av vin framkallad yrsel det handlar om hos Kierkegaard. I den lilla, men viktiga, boken Begrebet Angest (även på sv. i något förkortad form), som skrevs det för S.K. mycket produktiva året 1844, samma år som Philosophiske Smuler). B.A. ger ett nästan hafsigt intryck. Den har en klar disposition, men har ett mer diversifierat innehåll, som inte riktigt håller samman inuti. I kontrast till

detta kan sägas, att boken ändå innehåller några av de mest klara och klart utmejslade tankar som finns i hela författarskapet, om man också ser till tyngden i dem.

Vi rör oss inom fältet för den fria viljan, inom valets position i människan. Friheten är inte möjlig, skriver Kierkegaard någonstans. Den är verklig. - (Ungefär: vad skulle viljan vara om den inte var fri *?) Att människan skulle vara fri att välja vad som helst i vilket ögonblick som helst, såsom en väg till höger eller vänster, att lyfta ett finger eller inte lyfta det just nu, idén om objektiv obestämbarhet, LIBERTAS INDIFFERTIAE* eller LIBERUM ARBITRIUM* (d.v.s. obegränsad valfrihet) håller S.K. inte med om. Han säger om friheten: "Jeg forvexler ingenlunde liberum arbitrium med den sande positive Frihed." Han menar att L.A. är ett "tankeoting, som inte hör hemma någonstans". Hur han nu lyckas undkomma att behandla sin valfrihet såsom en L.A. är naturligtvis krångligt, då han ju talar om ångesten som en "Frihedens Svimlen". (Svimmel = "svindel, yrsel", alltså.) Men han sätter alltså istället för godtycket in en kort medvetlöshet, en yrsel. Vad som "finns" i yrseln, - om där finns något-, det vet vi inte, - varken S.K. eller vi andra .

(Det tycks mig, - liksom detta tycks andra detsamma - när jag läser igenom Kierkegaards samlade verk, som om han rör sig med två frihetsbegrepp i förhållande till "valfriheten":

Nästan samtidigt skriver S.K. dock alltså i Begrebet Angest:

"Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Øie kommer til at skue ned i et svaelgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Øie som Afgrunden;" (vackert!)"thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil saette Synte-

sen, og Friheden nu skuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved." (snyggt!)"I denne Svimlen segner Friheden /'faller friheten ihop'/. Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Øieblik er alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Øieblikke ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig."

(s.153 i bd.VI av Samlede Vaerker,utg.1963.) Och så har vi fått denna klassiska passage framför oss, i all sin pregnans ?.)

För många människor framstår Kierkegaard såsom den subtile iakttagaren av psykiska förlopp, för andra som en odåga, oförmögen att skriva annat än "sjudubbelt" reflekterade tautologier, och för åter andra är han den föredömlige VILJE-filosofen med en vidsträckt betydelse för t.ex. en Sartres inställning i kampen: " Välj! Hitta på!", och man citerar ju gärna Kierkegaards uppmaning: " Att våga är att förlora fotfästet för en sekund. Att inte våga, det är att förlora sig själv. " Kierkegaard visste om människans dubbelhet. Hon är evig och timlig. Hon är fri och.... hon är determinerad. Hans enda verkliga "upptäckt" - hans stora insikt - var ju den, att viljan aldrig nånsin kommer att kunna studeras. Det är det hemliga, där i yrseln undandrar sig allt varje betraktande, och det kommer alltid att vara så! Hans uppmaning var dock alltid den etiska- att erkänna att valet existerar. Allt det andra är en passant - men givetvis ofta mycket intressant en passant..... Slutsatsen Ib Ostenfeld drar i sin lilla bok om S.K., som mest behandlar S.K. och ångestens problem - Ostenfeld är/var läkare - denna:

" Denne Betragtning antyder ogsaa, at K. selv har folt det haablose i at søge sig selv ved at søge indefter; her vokser Angsten for hvert Skridt, man traenger frem - som under en Vandring i en uigen-nemtraengelig Skov. Kun ved at lade alle Beveagelser i Sjaelen gaae udefter i Handlen og Villen finder man virkelig noget af den Enhed, man søger. K. har dog aldrig selv kunnet drage Konsekvensen heraf. Han var hele sit Liv laenket af det indre Livs Tryllekreds." (I.O. S.K.s.46.)

.....det vet vi ju. Men vi vet inte varför. Det gäller, när vi sysslar med S.Kierkegaard, att ta sig till vara - och ta vara på - för hans "dialektiska förmåga". Ibland får man för sig att hela författarskapet är ett skämt, ett grandioست skämt med allt o. alla.

DEN TAUTOLOGA AUTENCITETEN

Sygdommen til Döden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Op væckelse. Af Anti-Climacus. Udgivet af S.Kierkegaard. utkom 1849 men hade påbörjats 1847. Den har ett motto från Zinzendorf (!).

Boken tillhör "bonusböckerna" – de böcker, som S.K. sent kom på att planera och som han trevade sig fram i formen till, d.v.s. de uppbyggelseböcker han skrev under pseudonymen Johannes Climacus (se s.) och som var den "overordentligt christnes" syn. "Det er mere end min Kategorie, Digterkategorin : Opbyggelse." Boken har två förord. Ett heter Forord ett annat Indgang. I Forordet framhålls som huvudteser, att 1. den slags vetenskaplighet, som inte tills sist är uppbyggelig är okristlig. 2. Den slags vetenskaplighet som är "likgiltig", är en slags omänsklig nyfikenhet! 3. Allt kristligt lärande bör vara bekymrat. Bekymret är förhållandet till livet och b. är allvaret. 4. Det likgiltiga vetandet är ett skämt. I Indgangen förklaras, att sjukdommen till döden icke är döden, men värre, och det är bara den kristne som kan uppleva denna, och alltså bara han som kan och måste undvika denna sjukdom. (- som boken skall förklara såsom: förtvivlan.). Här skärps och profileras alltså S.K.s kristendomsuppfattning. Sedan kommer då det avsnitt, den kraftfulla inledningen, som har förbryllat så många Kierkegaardläsare, t.ex. Th. Adorno och L. Koskinen (och kanske upplyst andra, t.ex. G. Malantchuk), ty det

är så speciellt, bl.a. i sin ohyggliga täthet. (Att läsa dessa en och en halv sida är som att ställas inför ett pussel. Ändå finns inte alla delar där! - Och: går det, även med hjälp av det övriga författarskapet att få ihop det ? (Och skall man sätta ihop det med det övriga, eller med bara en del av det övriga?) Det är frågor man, i sin vanliga oskuldsfulla nyfikenhet ställer sig.) Man tror först (vissa tror det än), att det är skrivet som ett skämt (i strid med förordet) med hegeliensismen, - som att bolla med termer, slänga bort dem, som om de inte betydde något, (i strid med förordet) - eller som ett övningsstycke för författaren Så här lyder det : ” Mennesket er Aand. Men hvad er Aand ? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet ? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller det er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv. Mennesket er en Syntese af Uendelighed og Endelighed, af det Timelige og det Evige, af Frihed og Nødvaendighed, kort en Synthese. En Synthese er et Forhold mellem To. Saaledes betragtet er Mennesket endnu intet Selv. I Forholdet mellem To er Forholdet det Tredie som negativ b. Th.W.Adorno menar att den grundläggande tvetydigheten (eller motsägelsefullheten) i Kierkegaards ontologi är det ”abstrakta självet”, vars abstraktion hos S.K. bildar en diskussion om autencitet snarare än en motpol till det allmänna, (d.v.s. begr.”det allmänna”). (För den oinvidde, - som det brukar heta -, kan nämnas, att Adornos kritik av Kierkegaard vid tiden för A.s bok om S.K. till dels bygger på, att A. vid tiden för sin kierkegaardstudie (1933) - samma år som Hitler kom till makten, och samma år som Martin Heideggers Sein und Zeit utkom, : - alltså i komplett slagskugga - försvarar vissa idéer hos G.W.F.Hegel t.ex. dennes variant av dialektiken o. närliggande. A. kom senare att revidera sin filosofi i riktning marxism. Hegels dialektik, ”järnlogiken”, såsom vi möter den i Wissenschaft der Logik I-II, är närmast en be-

undransvärd begreppslek, .: S.K. höll enbart delar av denna dialektik för sann. Det var mediationen, det medelbara elementet i dialektiken, som var kruxet: hur förhåller det sig , när något ”slår över i sin motsats” och samtidigt upphöjes till en högre nivå ?

Adorno kritiserar , på ett ”hegelskt” sätt , S.K.s bruk av termen ”den enskilde” - ett honnörsbegrepp hos S.K., (i våldsam reaktion mot det determinism som präglar Hegels syn på människan och historien, analogt med S.K.s betoning av den fria viljan, avgörandet, valet, ”språnget” o.s.v.) betecknande i huvudsak hans LÄSARE - bl.a. med hänvisning till Hegel, en passage hos Hegel, där denne hävdar, att ingen enskild kan tänkas utan att man också samtidigt tänker ”massan”. - Ett dialektiskt betraktelsesätt . Kierkegaards inställning till massan var - kort och gott -: ”Maengde er Usandheden, idet Maengde enten ganske giver Angerløshed og Ansvarsløshed, eller dog svækker Ansaret for den Enkelte ved at gjøre den til en Bruksbestemmelse.” (Den Enkelte, i Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, 1851.) o. därmed var är det klart. - S.K. var konservativ och ogillade revolutioner. Kierkegaard var en ganska förmögen ungarl och han var individualist. Alltså står det klart för Adorno: Självets abstrakthet är hos Kierkegaard den särskildes.

”Denna står gentemot genomskinligheten, mot vilket ju ändå Kierkegaards arbete syftar. Utan bilder blir ju hennes omgivning lika ogenomtränglig som bilder från yttersta fjärran. Därom avlägger Kierkegaard vittnesbörd på ett ställe i Begrebet Angest, som visserligen skall exemplifiera en ”egoist”, som urskiljes icke genom något evident kriterium men av sin positiva föreställning om existens:” Ty det själviska är likaså det enskilda, och vad detta betyder kan bara den enskilde som enskild veta, då det, betraktat under det allmänna

kan betyda allt, men på så sätt, att detta allt alls ingenting betyder./.../ "Själ" emellertid betyder just den motsägelse, att det allmänna är satt som den enskilde. Först när den enskildes begrepp är givet, kan det bli tal om det själviska; även om hela miljoner av sådana "själ" har levat, så kan varje vetenskap bara helt allmänt säga, vad ett sådant är." Självet, värnet för all kronkretion, drar sig på så sätt samman i sin enskildhet, så att inget kan prediceras om det : det slår över i yttersta abstrakthet; att bara den enskilde nu vet vad den enskilde må vara, det är ganska klart en omskrivning av det faktum, att det därom intet går att veta; så återstår av det allra mest bestämda lag det allra mest obestämda.

Den nya logiken / Adorno syftar här på fenomenologin.--/ har inte undgått insikten om den obestämdhet som berör det rena substratet av varje kategorial bestämning. I Edm. Husserls analys av de noematiska "betydelserna" i *Ideen zu einer reinen Phänomenologie* (1913) finns en beskrivning som stämmer väl in på sakförhållandet hos Kierkegaards "själ": "Det urskiljer sig som centralt noematiskt moment: "föremålet", "objektet", det "identiska", det "bestämbara subjektet för möjliga predikat" – det rena x i abstraktionen av alla predikat." Som i allt synonymiskt uttryckssätt hos Husserl, så blir också hos Kierkegaards "själ", vars logiska centrum, föremålet för alla möjliga predikationer, alltså det eg. konkreta, till ett obestämt, obestämbart, abstrakt. Dess abstrakthet är reflex av den hos de allmänbegrepp, som detta begrepp är underställt "idén", "handlingen", "anden". Att emellertid denna abstrakthet inte enbart tillkommer den egoistiske, "själviske", utan också likasåväl det existentiella självet, det kan man interpretativt utvinna ur en passage i *Aflutande uvidenskabelig Efterskrift* (1843): "Vad betyder det överhuvudtaget att förklara något ? Är det att visa, att det ifrågavarande

dunkla något inte är detta, utan något annat ? Det vore en egenartad förklaring; jag trodde att det genom denna förklaring skulle bli helt tydligt, att det ifrågakända var detta bestämda, så att inte förklaringar tog bort det efterfrågade, utan tog bort dunkelheten. Annars är förklaringen något annat än en förklaring, den är ett beriktigande.”/ Detta problem berör S.K. då o då, bl.a. i Philosophiske smuler s.40f., o föregriper , på ett för den tiden sällsynt sätt, ett numera känt analytiskt filosofiskt resonemang, fört av W.v.O.Quine 100 år senare. Jfr. :Readings in Philosophical Analysis, Feigl & Sellars,1949.,s.44ff./ K.G /. / Adorno: ”Detta förklaringens tillvägagångssätt, som Kierkegaard därmed efterlyser, skulle vara möjlig bara med hjälp av bilder och namn och skulle helt komma att uteslutas genom hans krav på genomskinlighet. Dessutom förbjuds det generellt genom Kierkegaards subjektivistiskt-nominalistiska språkteori, såsom den grundar sig i hans lära om ”meddelelsen”. För övrigt innebär den en kunskapsresignation, som låter kunskapen stå inför sitt föremål såsom blint, oupplysbart, slutet. Vissheten och innerligheten är väl nu subjektiviteten, - detta får dock nu inte bara fattas abstrakt. Det är nu överhuvudtaget det moderna vetandets olycka, att allting måste vara så förskräckligt storartat. Den abstrakta subjektiviteten är just lika oviss och saknar i samma grad innerlighet som den abstrakta objektiviteten.”

Vore nu emellertid praxis ensamförbehållen konkret subjektivitet, så vore praxis utan orientering och kunskapen hade abdikerat. Därför måste Kierkegaard oavlåtligt bemöda sig om den teoretiska fattningen om den konkreta subjektiviteten: personen som bärare av ”mening”. Men densamme trasslar nödvändigt in sig i tautologi: ”Det mest konkreta innehåll, som medvetandet kan ha är medvetandet om sig självt, om individen själv / naturligtvis inte det rena självmedvetandet, utan självmedvetandet, som är så konkret, att

ingen skriftställare, inte den ordrikaste eller den med den största framställningsförmåga någonsin har förmått att beskriva ett sådant självmedvetande, medan ändå varje människa har ett sådant. Detta självmedvetande är inte kontemplation; den som tror det har inte förstått sig själv, då han dock skulle se, att han på samma gång är i vardande och därför inte kan vara ett avslutat föremål för sin kontemplation. Detta självmedvetande är handling." Ur tautologin leder först den fichteanska vändningen till "handling" som enhet av teori och praktik; om Kierkegaard skulle insistiera på en sådan enhet, vore han övergången till identitetsfilosofin.

Så stöter existensläran överallt på aporier. (-motsägelser....) Än är dess centrum, "självet", abstrakt och bara definierbart tautologiskt; än tillfaller det en praxis, som först måste få sina regler från det /d.v.s. "självet" självt. K.G./; än för "själv"-begreppet till flytande identitetssättanden. Såsom abstrakt blir självet, alla konstruktioner till trots evident fullständigt där, där det innehållsligt skulle bli föremål för utredning: i "psykologin": "Jag kan förlora min rikedom, mitt anseende, min andes kraft och ändå inte ta skada till min själ; jag kan vinna allt och dock ta skada. Vad är detta, min själ, som blir oanfräkt av dessa förluster, och som vid denna vinst kan ta skada? För den förtvivlade visar sig detta skenbart väsenslösa abstraktum som något." " Här talas om ett väsenslöst abstraktum; detta "något", korrektivet, blir emellertid lika abstrakt. Skulle man nu, och det vore en besynnerlig metod, sätta det sammanhang vari det kierkegaardska existensbegreppet är grundat in i praxis; skulle man upp-söka dessa moraliska teser, så skulle det icke tillräckligt kunna konkretisera sig. Organon för sedlig handling är för Kierkegaard "allva-ret" i "avgörandet hos sig självt". Genom detta måste Självet och existerandets antropologiska schemata finna sina innehåll. Men då han inte får dra sina bestämningar ur den föremålsliga världen, så

blir samma "innerlighet" definierad ur det som densamma skulle ge "mening" till, och därför åter genom en tautologi: "Men just detta samma, på vilket allvaret med samma allvar skall återkomma till, kan bara vara allvaret självt." Allvaret blir tankelogiskt subjekt och sitt eget objekt: "Uttrycket 'vad som gjorde honom allvarlig i livet' måste naturligtvis i pregnant mening förstås utifrån det, varifrån individen i sitt inre daterar sitt allvar; ty, efter det att man i sanning blivit allvarlig över det, som är allvarets föremål, kan man mycket väl behandla olika andra saker allvarligt; frågan är bara: om man först måste vara allvarlig över allvarets föremål. Detta föremål har varje människa, ty det är han själv." Till slut blir Självet – som den teoretiskt- antropologiska kategorins existens – och allvaret – det praktiska – omedelbart identifierat: "Innerlighet, vissheten är allvaret." Mot detta uppreser sig insikten: "Det ser något futtigt ut." Men det blir omformulerat i en självtillräcklig ironi, som emnar sig avfärda den transcendentala idealismen: "Hade jag bara sagt att allvaret var subjektiviteten, den rena subjektiviteten, den övergripande subjektiviteten, så hade jag väl sagt något, som hade gjort mången allvarlig. Allvaret kan jag emellertid bestämma på andra sätt. Så snart innerligheten saknas blir anden ändliggjord. Den är därför evigheten eller evighetens bestämelse i en människa." Så träder i stället för abstraktheten i det lilla: den hos Självet, in alternativt den i det stora, allmänbegreppen Evighet, Ande, Oändlighet, när "futtigheten" blir för uppenbar. Detta visar sig drastiskt i definitionen av Självet i Uvidenskabelig Efterskrift: "Negativiteten, som finns hos Varat, eller riktigare: negativiteten hos det existerande subjektet (vilket måste återge sitt tänkande i väsentligt adekvat form), är grundat på subjektets syntes, att det är en oändlig existerande Ande. Oändligheten och det eviga är det enda vissa, men eftersom det är subjekt, är det i Varat, och det första uttrycket för detta är det stora svek och

denna oerhörda motsägelse, att det eviga blir till, att det uppstår.” Sådana begrepp omspinner det etiska substratet utan att öppna det. Såsom Själv förblir det bestämningslöst, som snittpunkt där två linjer korsas blir det inte fattat som detta Själv. ”Det är den enda konsten, hur det etiska kan uppenbaras; självt i positiv mening förblir det gömt i själens djupaste grund.”; helt och hållet ogenomskinligt.” (Adorno, Kierkegaard, ss.)

Man kan i Nietzschestudien 2003 läsa en dissertation om ungefär samma problem hos Nietzsche som det problem hos Kierkegaard, som A. tagit upp. ”Var den du är!”, skriver Nietzsche. - Vem är det som skall vara vem, och om vi nu ändå förstår N., vem kan eg. påstå motsatsen ? Både Kierkegaard, i dennes tal om Självvet och N. och senare Heidegger, i dennes tal om ”autenticitet”(A.) berör eg. samma trivialitet, samma djupt mänskliga. Vad N. också hade menat var, att som man har varit, sådan blir man ju också. D.v.s.: man springer inte ifrån sitt förflutna. Det rör sig i alla dessa resonemang om personlighetens enhet och sanning, om insikten om att man inte försöker vara någon annan (i den meningen att man förställer sig) och om att det har en avgörande betydelse hur man blivit uppfostrad. S.K. hade ju, som han skriver i sina senare texter blivit ”vansinnigt uppfostrad”-alltså, : uppfostrad på ett vansinnigt sätt. Men med att vara den man är betyder, och det är den enda preciseringen, hos S.K. att vara den Gud avsåg att jag skulle bli. (B.) Det är en skillnad mellan A och B. Man kan definiera autenticitet utan att blanda in en högre avsikt, - t.ex. Guds. Sanning och telos är inte alltid samma.

Vi möter alltså problemet med personlig äkthet, "autenticitet". (Detta går senare igen i den moderna s.k. existentialistiska rörelsen.) Ty detta senare berör ett annat problem, näml. det, att sanningshalten i utsagan: "Jag är nu äntligen mig själv." Ofta avses att avgöras med en reflexiv akt. Det är i själva verket en hel gren – eller flera, ty vissa är helt språkligt orienterade, andra fenomenologiskt medvetandeintresserte-, av filosofin som är involverad i detta, där avgöranden om sanning o. falskhet tänks avgjorda med hänvisning till en egen reflexion hos subjektet. Denna ena filosofi kallas för den reflexiva filosofin. Den anses för enkel – hånas av Merleau-Ponty – och hålls inte för mycket värd. För att göra upp med den har vi inte mycket annat att göra än att trots allt något ta upp tankens, språkets problem, problemet om Jagets natur o.konstans och medvetandets problem. Bara det. (Jfr. Stanislaw Lems Non serviam:" Människans medvetande är resultatet av en speciell sorts kompromiss. Det är ett "lappverk" /.../. Det är en funktion som, när den en gång satt igång, inte vill tillåta någon stängning,d.v.s. något definitiv avslut./completion /. Den är, då, en plan för ett sådant avslut /closure/, för en total försoning / reconciliation / av de envetna hjärnans motsägelser." (The Minds I,s.304.)).

Filosofins historia är en ofta en resa i det reflexiva landskapet där den filosofiska tanken just inte kommer fram till annat än sina egna premisser. Man väljer den idealistiska synen eller den materialistiska o. man talar om viljans frihet såsom något omöjligt i de lugna tiderna, och glömmar alldeles bort den problematiken när nöden klappar på dörren . Det kan ju också för den, som känner till något om Kafka och Kierkegaard, så som man kan känna till något om dem, - lätt att tycka, att det är två personer som är illa valda för mitt syfte, två livsmonologer, i det att dessa två personer icke syns särskilt "förändringsvilliga", : de stänger in sig med sig själva. Men det kan ju vara

desto mer spännande om vi tänker oss, att dessa två män har denna konservatism att kämpa med. Över huvudtaget är det ju omöjligt att tänka sig dem såsom intellektuellt aktiva om det saknas en inre kamp! Man kan se, som antytt ovan, dem såsom begränsande sig själva istället för vidgande, som splittrande istället för integrerande. Autencitetsfilosofin är ingenting för konservatismen. Kierkegaard samtida stockkonservative skotske filosofen Thomas Carlyle (1795-1881) skriver i sin klassiska *Sartor Resartus, the Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh* (1838), tillkommen med stöd bl.a. från R.W.Emerson och Charles Dickens:

"A certain inarticulate Self-consciousness dwells dimly in us; which only our works can render articulate and decisively discernable. Our Works are the mirror wherein the spirit first sees its natural lineaments. Hence, too, the folly of that impossible Precept, Know thyself; till it be translated into this partially possible one, Know what thou canst work at." (s.112. i kap. The everlasting No. Det eviga Nej.)
En utilitarist, konservativ och en carlylsk hyllning till arbetet och gärningen. – Vi ser här en klar kritik av självreflexionen i den mekaniska tappningen, "the folly of the impossible Precept", d.v.s. "dårskapen i den omöjliga föreskriften: känn dig själv".

"Den Afvei ligger dog kun altfor naer, at ville reformere, opvaekke hele Verden – istedet for sig selv, og er ret en Afvei for urolige Hoveder med megen Phantasie ... Denne Feil har jeg ogsaa, at jeg bestandigt digtende ledsager mig selv, og nu fordrer naesten fortvivlet af mig selv, at jeg skal handle saaledes som det vilde vaere i Characteren." PapX, A 513.

Troligen skrivet den 28 juni 1849, samma dag som Sygdommen til døden är levererat till köpenhamnstyckeriet Bianco Luno.

Här har ju Kierkegaard ställt sig inför en svårighet, om vi ser på den senare delen av denna passage (som hänger lite konstigt ihop med inledningen av densamma.): det går inte att handla såsom han tänker, ty för var tanke har han en tanke om denna tanke, -”at jeg bestandigt digtende ledsager mig selv”-, en tanke som ledsagar den ursprungliga tanken , en riktig tanke, inte bara skuggan av en tanke, men en skuggande tanke. Detta är naturligtvis en ganska förlamande karaktär: hur skall man handla i kongrtuens med detta tänkande, det vore att låta varje handling åtföljas av en handling som berörde själva den handlingen, -som rörde den, förändrade den, ... Orimligheten i detta slår honom fullt klart. Det är alltså den berömda reduplikationens uppdykande, men nu som en ren fars. Ty den var ju i sin ursprunglighet så: ”Reduplikation är att handla såsom man tänker.” I och med tankens egen inherent reduplikation görs så en omöjlighet av tankens förverkligande, då densamma är dubbel, delvis skiktad över sitt ursprung..... (Upprepningar som farser. Jfr. Marx.) (Det är också. slående hur Søren Kierkegaard utbildade sin filosofi i enslighet, - ingen riktigt ovanlig situation för en filosof visserligen , men S.K. tycks nästan aldrig ha diskuterat filosofi med någon!

Så var filosofi mer personligt för S.K. än för den gängse ”yrkesfilosofen”. I detta ligger det personliga som en ekvivalent till någon slags om- eller avväg..... Ty, vad handlar det hela om: filosofi eller S.K. själv ?)

Jfr.åter Kierkegaards tautologiserande, och hans sammanfattande kommentar om sitt författarskap, att det han skrivit i alla fall varit

"lite kanel till maten" Men: Varför tautologiserar S.K.?? Vi kan utgå ifrån att det inte är ett utslag av distraktion.....Det är mycket väl medvetet. Tautologiserar han i övetralningssyfte, i hybris eller ... i förtvivlan.....?)skriv om.....! Theodor Adorno fortsätter: " "Människan är ande. Men vad är ande? Ande är Självet." / ur Sygdommen til Döden (1848) / Så är Kierkegaards axiom. Är då Självet Ande? Och har då ande, likställt med kreativt Väsen, inte blivit en mytisk bestämning? Det söker Kierkegaard undgå genom sin allt behärskande idé om dialektik, den mellan: "Natur och Ande, mytiskt innehåll och medvetande som kvalitativt åtskilda, fullständigt konträra makter." De blir i Sygdommen til Döden påhängda grundformeln och samman fogade med Självet bestämning som Ande: "Men vad är Självet? Självet är ett förhållande, som förhåller sig till sig självt." (Adorno, Kierkegaard, s.114.) Det är detta svårbegripliga påstående, denna passage (en klassiker för Kierkegaardentusiaster), som blir utsatt för en nästan våldsam (!) analys av den unge Adorno. Vi kan se hur han gör – om vi har tålamod Adornos analys av S.K.s text är följande: "Eftersom Kierkegaard inte tyder Jaget funktionellt som statiskt-där-varande, utan som Ande, skall det transcendera natursammanhanget, till vilket i "ogenomskinlighet" dess substrat nödvändigt hör. Kommentaren från Indövelse i Christendommen (1850) / också av pseud. Anti-Climacus. K.G./ gör den funktionella karaktären om "förhållandet" uppenbar: " Och vad betyder det nu att vara ett Själv? Det betyder att vara i fördubbling. Därför betyder i detta förhållande sannerligen att dra till sig något dubbelt. Magneten drar järnet till sig, men järnet är inget Själv, därför är i det förhållandet tilldragandet något enkelt. Men Självet är en fördubbling, är frihet; därför betyder i detta förhållande i sanning att dra till sig uppställandet av ett val. Men ett Själv kan gragas till något annat bara genom ett val i sanning, så att att i sanning dra till sig är något

sammansatt." Denna bildning / Konzeption / av Självet som förhållandets blottlägger dess mytiska karaktär. Det "att förhållandet förhåller sig till sig självt" ger ingen klar mening, varur icke heller detta x som förhållandets substrat kan utvaskas ur. Definitionen från Sygdommen til Döden kan dock i motsats till den i Uvidenskabelig Efterskrift (1846), ta fram det "ogenomskinliga" substratet genom införande av rena funktioner. Nu betyder emellertid begreppet förhållande inget annat än att dess delar förhåller sig till varandra, inte att deras förhållande förhåller sig till "det hela". Det "förhållande-till-sig-självt-förhållande" vi möter här kan därför utan substrat knappast begripas/ begripen / reflexivt. Om det förhållande åberopar sig på sig självt, som ju faktiskt skulle vara en objektfiering, då skulle inget annat avses med Kierkegaards sätt att resonera annat än en förhållandets själva struktur, på vilken då skulle reflekteras / auf welche dann reflektiert werden könnte /s.115/. Man frågar sig: variskiljer sig ett "förhållande" från "ett förhållande som förhåller sig till sig självt"? Möjligen är svaret blott detta: det senare producerar, som enhet, de till varandra förhållna momenten ur sig själv, liksom "levandet" för den unge Hegel är enhet av något som särskiljes; medan det blotta "förhållandet" sätter divergerande moment i förbindelse med varandra. Det, att förhålla sig till sig själv, är en metaforisk beteckning för den ursprungliga, produktiva enheten, som likaväl "sätter" motsatserna som den enar dem. Så inrymmer i det Kierkegaardska Självet mikrokosmos icke bara den kantianska transcendentala syntesen, utan själva den hegelska oändligt-produktiva "totalitetens" makrokosmos. Kierkegaards Självt är Systemet, dimensionslöst sammanpressat i "punkten". "(s.). Och så har S.Kierkegaard - enligt Adorno - hamnat i nästan samma fälla som den han kritiserar, G.W.F.Hegels situation, i den abstrakta idealismens fälla. En liknande slutsats kommer redan T.Bohlin fram till i

sin akad. avhandling Søren Kierkegaards etiska åskådning (1918):” /.../; för Hegel gick subjektet under i det objektiva. För Kierkegaard, som gentemot Hegel med rätta hävdade det subjektiva, försvann emellertid i sista hand det objektiva helt och hållet. På det religiösa livets höjdpunkt finns till slut allenast innerligheten själv kvar.” (s.36.) (!) ----- (Vad man här ändå kan ifrågasätta är den historiefil. syn, som får Kierkegaard att inrymmas i Hegel el.dyl.. Det är nu en ganska lätt sak att (på något sätt, - det behöver inte vara speciellt förträffligt...) ”inrymma” en filosofi i en annan. Adorno förklarade för säkerhets skull själv, att hans egen filosofi inte gick att sammanfatta överhuvudtaget. Man behöver bara omnämna den , så är den de facto inrymd.

Det är ju en klar alternativ möjlighet att se Kierkegaard utan att se honom ”genom Hegel” eller utifrån Kant. Det är inte nödvändigt att man i allt skall dömas utifrån sitt öde att vara samtida med en annan. Man kan kräva sin rätt att bli förstörd inifrån. Har Kierkegaard ändå - efter en analys utan Hegel inblandad - hamnat i den situationen, att han förhåller sig till sig själv som till världen. Att han tar sitt eviga själv som objekt och glömmer bort världen. Att hans Själv är hela världen. I en liten punkt ,så som Adorno skriver.....då är det en annan sak, - även om den då är samma. Kierkegaard kommer att ses leva utan förhållande till konkret situation. Han är icke samtida - som hans ideal var - med det viktiga: med sig själv.

MEDIA KROSSAR EN SKRIBENT

" Alt Andet faaer dog Ende, men dette ophører ikke."
(S.K. om Corsarstriden, Pap.VIII,I.A.99.1849.)

"The medium is the message."
(Marshall McLuhan)

Att icke (!) förstå media. eller
Den andra krisen , katastrofen, i S.K.s liv.

(S. Kierkegaard och "Corsarstriden".)

Søren Kierkegaard skrev alltså merparten av sina verk under olika pseudonymer.Dubbelheten tycks ha inspirerat, eller snarare: jagat honom....En av de intressanta aspekterna med pseudonymerna i Kierkegaards fall är , att han råkade - genom en missbedömning av sin samtids struktur - bli av med dem.

Det första är att pseudonymerna var viktiga för honom, för att han skulle kunna framföra olika slags åsikter, inta olika ståndpunkter,

ikläda sig olika roller; S.K. ägnade nästan mer kraft, tid o. bekymmer åt hur han skulle publicera vad han skrivit, (inte minst i debutverket Enten-Eller.jfr. även här H. Fenger)under vilken pseudonym,- i vilken ordning, - vid vilken tidpunkt o.s.v. än den kraft som åtgick till själva författandet..... - och det andra är att, efter den legendariska stora Corsarstriden, där Meir Goldschmidt, redaktören för Corsaren, Köpenhamns stora skämttidning, och andra skribenter i denna tidning (bara i den!) angripit både Kierkegaard och vad pseudonymerna påstått i olika verk, - så fick Kierkegaard försvara både sig själv och pseudonymerna - och var således demaskerad .

Vad han pseudonymt skrivit fick en annan mening, i det att begrepp och åsikter som anförts av olika röster nu blev tillskrivna en enda röst, - detta var ofrånkomligt eftersom många pseudonymer i Corsaren anfördes med en vidstående BILD förställande S.KIERKEGAARD i olika situationer med anknytning till texten .(Jfr. bilden där Kierkegaard rider på, dresserar, en kvinnas - d..v.s. Regines - axlar) kom en betydelseglidning till, och verken förlorade i sin inbördes dialektik.Vi skall se att detta kan ha varit själva dödsstöten, - det kan ha varit detta som faktiskt tog livet av S.Kierkegaard. Eller var det detta som i viss, " transcendental " , mening - räddade livet på honom ?

"Tvetydigt. Noget der kan forstaaes paa flere Maader, men kun bliver forstaaet paa een. "

(Ur Corsaren. Ordbok, säkerligen skriven av Goldschmidt, som parodi på P.A.Heibergs - son till J.L. - nyutkomna Dansk Lexikon.)

Stavelsegåta, Stavelsegaade./ ur Corsaren /.

"De tvende forste er af Steen.

Den tredie ligesaa.

Den Heele har to Been

Med korte Buxer paa. "

(... gåtans uttydning är.....: Kierkegaard)

Meir Aaron Goldschmidt föddes 1819 i Vordingborg på Själland av danska judiska medelklassföräldrar och valde efter fil. kandexamen 1827 och disputation i filologi journalistens bana - han var inte förmögen -, först startade han - en mycket receptiv, begåvad, sansad och driftig ung man och politiskt radikal - ett landsortsblad "Naestved Ugeblad".

Snart kunde han dock utge det första numret av satirtidningen *Corsaren*, 1840, där han skrev det mesta materialet själv i stark republikansk polemisk anda, bl.a. mot det traditionellt starka enväldet i Danmark. Han åtalades för brott mot presslagen i juni 1843 och blev satt i - visserligen bekvämt - fängelse på vatten och bröd 24 dagar. Var fjärde dag var det en dags uppehåll. S. Kierkegaard såg Goldschmidt på avstånd när denne en fridag var på promenad i staden och anmärkte leende till en bekant: "Det er en flink Fyr!"

Goldschmidt

Tidningen drogs p g a sitt revolutionära innehåll in. Goldschmidt fick också betala böter och ålades till och med "livstidscensur", något som dock faktiskt inte hindrade honom att fortsätta att som vanligt utge denna tidning i flera år framöver.

Under de sex år som tidningen utkom hade den därför inte mindre än 14 (!), redaktörer, ibland dagdrivare, ibland studenter, köpta av Goldschmidt som skenredaktörer, "målvakter".

Tidningen var skriven i en ideellt republikansk anda men innehöll också mycket annat än politiskt gods: kåserier, satirer över kända personer, bl.a. H.C. Andersen, P.A. Heiberg och dennes landförvisade norskfödde fader samt frånskilda frun, Fru Gyllembourg (en skåde-

spellerska) , och Berlingske Tidendes chefredaktör Grosserer Nathanson, konservativa politiker....., skämtteckningar o.s.v..

Man hade dock en sådan bredd i denna tidning, att den blev en av Köpenhamns populäraste - barn i stadens familjer tillverkade "hemkorsarer" i vilka de karikerade sin familj o.s.v. - o. den inbringade pengar till sin redaktör . (Detta finns beskrivet i Paludan Möllers Adam Homo.) G. skrev om bland annat historiska ämnen, folklore, reseminnen, religionsfil. ämnen - om semtism, om egyptologi, om Emmanuel Swedenborg, en liten bok om Swedenborgs ungdom,(1866), om nemesistanken o.s.v.. Goldsvchmidt hade en modern syn på nationen, och arbetade för en Dansk-Holsteinsk stat. År 1877 skrev han sin självbiografi, Livserindringer og resultater. Goldschmidt dog i Köpenhamn 1887.

I Corsaren hade man också för vana att recensera böcker t.o.m. av det tyngre slag, som Kierkegaard skrev. Intet var främmande för denna tidning.

G. publicerade även själv tidigt en rad böcker, t.ex. En jøde (1845), delvis självbiografisk, läst av Kierkegaard.

G. engagerade sig bl.a. i den s.k. huusmandsfejden, vilken uppstod då en kammarherre Scavenius hävdade rätten att få prygla sin "huusmand". Det fanns på denna tid en slags livegna (!), som kallades så. Beättigat blev denne Sc. Karikerad i Corsaren. Flitigt förekommande var också kungen, Christian XIII, som lär ha varit en - i all hemlighet - passionerad läsare av tidningen. Kungen var rädd för Corsaren.

(jfr. Elias Bredsdorff, Goldschmidts Corsaren, (1962), där denne ser tidningen som " en føreløber til den socialistiske Bevaegelse der skulde komme forst mange Aaar sednere til Danmark." S.85. jfr. B.s biografi över Andersen.)

Efter den ödesdigra strid med S. Kierkegaard som blossade upp, efter en provokation från Kierkegaard själv, hans livs näst största misstag kanske...., - 1846.

Goldschmidt mötte tidigt, redan som 18-åring, den sex år äldre S.Kierkegaard. Som ung redaktör 1837, då S.K. publicerat sin Andersenstudie mötte G. Kierkegaard hos lärarfamiljen Rørdam, där S. Kierkegaard förmodligen var mest intresserad av dottern i huset, Bodelle Rordam. De båda skribenterna kom i samtal och S.K. gjorde ett starkt intryck på Goldschmidt. Denne berättar i självbiografin:

"Jag kom att slå följe med honom hemåt på Gamle Kongevej, och han frågade mig om jag hade läst en bok, som han nyligen hade gett ut: "Af en endnu Levendes Papirer; udgivet mod hans Villie." . Jag hade läst den och kom bäst ihåg något om H.C. Andersen, men jag hade inte alls förstått det i den utsträckning, som han önskade; men då han frågade vidare och förklarade, sade jag inget mer utan lät honom hålla på och sade bara Jaja. Det förbryllade mig, att han talade så mycket om sin egen bok, men han blev inte skrattretande men växte faktiskt i mina ögon. Plötsligt tystnade han. Det blev en lång paus, och han gjorde ett litet skutt och slog med sin tunna spatserkäpp ett snabbt slag mot underbenet. Det var något spexartat i det hela, men helt olikt det spex man annars ser. Rörelsen var löjlig och det gjorde antagligen ont. Jag vet att jag kan inbilla mig ett och annat med hänsyn till vad jag senare fick veta om S.K., men jag är säker på att det var något hos honom som tyngde, något han led av, ungefär som: att denne lärde, spinkige mannen ville in i livets glädje, men inte kunde det eller inte skulle det." (s.216).

En av Goldschmidts bekanta, och en medarbetare i Corsaren, - som kom att få ett förödande inflytande över Goldschmidt den med tiden alltmer ökande Peter Ludwig Möller, (1814 -1865) - som siktade på att få överta Adam Oehlenschlägers - "guldålderdiktaren" - professur i Estetik vid Kbnhvns Universitet, vilket han aldrig skulle komma att lyckas med.

I en av honom vid årskiftet 45/46 utgiven tidskrift, *Gea*, aestetisk Aarbog 1846, skrivit en längre artikel, "Et Besøg i Sorø", omtalas det att författaren, P.L.M., besökt en rad litterära storheter hemma hos den sjuklige professorn Hauch, lektorn på Sorø, som diskuterat en del böcker, bl.a. det då berömda "pseudonyma författarskapet", d.v.s. Kierkegaards skrifter. Artikeln är ett frontalangrepp mot den pseudonyme, och hotar till och med att anmäla författarskapet - S.K.s - till åtal.

Hela Köpenhamn visste ju om vem den pseudonyme var. Redan i april 1845 hade Berlingske Tidende (d.v.s. Nathanson) namngett Enten-Ellers varklige författare..... (För att något ge en bakgrund måste vi bege oss in i dansk akademisk historia. Professorn i Nordiska Språk vid Universitet i Kiel, lektorn vid Sorø folkhögskola, Johannes C. Hauch (f.1790 i Bergen - d. 1872 i Rom), var en schellingian, (det vill säga, panteistiskt orienterad) en estetiker men också en utbildad zoolog (doktor i detta ämne), en otrologt produktiv författare av bl.a. historiska romaner och kritik o. estetik; - det var faktiskt just Hauch som istället 1851 efterträdde den store Oehlenschläger som professor i Estetik.

Hauch avskedades senare på politiska grunder och fördrevs från Kiel , -. Hauch vid vars dödsbädd i Italien G. en dag kom att stå , se:Udvalgte Skrifter var också livet igenom akademisk fiende till J.L. Heiberg.

Det var i ett "lille Selskab" hos denne Hauch som artikelns "jag" och några andra personer diskuterade "den sidste Volumen af Philosophen med de mange Navne". Den av P.L. Möller framförda kritiken var i själva verket hämtad, inte ur P.L. Möllers eget huvud, - (denne Möller blev med tiden en nära nog avskydd man, som lämnade Danmark för att bli korrespondent i Paris) - men ur ett brev från Hauch till P.L. Möller.

(se J. Himmelstrup, S.K.S.V. XVIII, s.177.Samtalet i artikeln rörande " " Skyldig? - Ikke Skyldig , "En lidelseshistorie, Psychologisk Experiment " - där ju det behandlas om en ung man gjort rätt, som avstått giftermål för sin tros skull - föres mellan "jag" och "Den fornuftige Mand fra Landet" . ex.: "Her er Gjentagelser, Selvudhuling, glimrende Geniglimt og Tilløb til Vanvid." Det framgår inte i Gea, att samtalet aldrig ägt rum, men detta påpekas av den intrigante P.L. Möller 29 dec. i en artikel i Faedrelandet, där han förklarar att " Samtalen, (hvad en rolig Laeser let kunde slutte sig til) ikke i Virkeligheden har fundet Sted, men kun er en opdigtet Indklaedning for nogle kritiske Bemaerkninger".)

Kierkegaard svarade med en artikel i den ledande konservativa dagstidningen, Faedrelandet, - detta var för honom alltigenom ingen krissituation på detta stadiet: S.K. visste ju med sig att ha landets skarpaste penna, så han var för egen del inte alls orolig, - och ingen annan var det heller. Han var också van vid anonyma recensioner - från Berlingske Tidende, t.ex. , (Politikken var ännu icke grundad.) där det förmodligen var just Heiberg, som skrev kritik under pseudonymen "Hr. - n. " .- Kierkegaard undertecknade nu svarsartikeln i Faedrelandet dessutom med pseudonymen Frater Taciturnus, - eftersom ju just dennes verk, Skyldig ? - Ikke Skyldig? (I Stadier paa

Livets Vei) hade råkat bli förmål för det skarpaste angreppet. Inte heller pseudonymiteten var rubbad, - pseudonymiteten, vapnet för att kunna fullfölja det indirekta meddelandets strategi, :att bedra nutiden in i sanningen på ett sokratiskt sätt....

Men i artikeln i Faedrelandet kunde inte S.K. låta bli att utmana Corsaren.

Det är lätt att tänka sig den självsäkerhet som S.K. vid denna tid ägde. I en debatt var han säker på att avgå med segern. Han hade pengar, utbildning och begåvning och den bästa pennan i Danmark, kanske i Europa. Men vad han inte kunde räkna ut var den makt en kvällstidning kunde besitta, en tidning med ... karikatyler av kända personer. Den annars så medialt medvetne S.K. hade här ingen aning om den katastrof som väntade, och den avvärjning som Goldschmidt, understödd av P. Möller, satte igång. Kierkegaard hade aldrig tänkt på bildens oerhörda makt!

Han hämtade sig aldrig från förödmjukelsen, blev mer hatisk och förklarade till slut öppet krig mot statskyrkan. Kriget förde han i småskrifter med namnet Øieblikket.

Ingen är ju icke insatt i hela spelet, men det förefaller mig som om det eg. var Hauch som låg bakom attacken mot S.K. - men dety kan ha varit Möller, och förhållandet mellan de gamla studentkompisarna M. och K. lär aldrig bli utrett.

I september 1855 utkom de sista numren av Øieblikket.

I över nio månader hade S.K. "hållit hela sitt fädernesland i ett slags belägringstillstånd under oavbruten eld, blott med korta stillestånd."

(jfr. Elias Bredsdorff, Goldschmidts Corsaren, (1962), där denne ser tidningen som "en føreløber til den socialistiske Bevaegelse der skulde komme forst mange Aaar sednere til Danmark." S.85.)

Kierkegaard blev efter det karikatyerna en efter en publicerades i Corsaren under detta år, utskrattad i Köpenhamn och Kierkegaard kunde inget svara. Han hade inte anlag för teckning.

Janus Lauritz Kolderup-Rosenvinge

DEN SALIGA PROMENADEN

Teorin om punkten

I ett brev till sin ende reguljäre promenadvän – och ”brevpromenadvän” – de promenerade per brev – på senare år, Conferentsrådet J. L.A. Kolderup-Rosenvinge (man promenerade i staden varje måndag, men forsatte promenaderna brevledes under somrarna, då Ro-

senvinge var på landet.), skrev Kierkegaard 1848 (ett år med krig i Schleswig-Holstein, ett revolutionsår, då skrev Kierkegaard något om moderniteter och politik.

Rosenvinge var förmodl. S.K.s ende riktige vän. Denne hovrättsjurist Rosenvinge stod honom förmodligen närmare än vad t.ex. ungdomsvännen Emil Boesen gjorde.

Brevet domineras inte direkt av politik, utan av en utläggning angående det för S.K. mycket centrala fenomenet och för hans hälsa och nyfikenhet viktiga sysselsättningen "att gå".

Detta var ju också aktuellt för dem båda . Citat ur brevet:

"Endast den som i grunden förstår vad det "att gå", innebär (och det vet du att jag gör, jag som inte förstår politik), den förstår också hur intimt förknippat det är med att stanna. Om jag nu har systematiserat promenerandet, som du påstod sist, så tillåt mig att försöka mig på en liten teori om "rörelse", till vilken kategori stannandet i sin tur hör. De flesta människor tror, att så länge man har en fix punkt till vilken man vill nå, så är rörelse ingen malström. Men det är en missuppfattning. Det hela handlar om att ha en fix punkt att utgå ifrån, att starta ifrån. Att stanna är inte möjligt vid en punkt framom, men vid en punkt bakom! Detta innebär att stannandet är i rörelse, konsoliderande rörelsen. Och detta är skillnaden mellan politisk och religiös rörelse. /.../ Sofisterna försökte fixera en punkt framom TILL VILKEN rörelsen skulle gå och resonerade så, att de på det viset skulle undgå malströmmen. Men den sokratiske dialektiken var outtröttlig i att göra uppenbart att ingenting blev fixt på detta sätt. Tvärtom, Sokrates hade den fixa punkten BAKOM. Hans utgångspunkt låg i honom själv och i guden. D.v.s., han kände sig själv, han ägde sig själv. Med dessa medel stoppade han sofistiken,/.../." (Ur Kierkegaards brev och dokument.)

Vad gäller politiska rörelser, - året var revolutionsåret 1848 - så tycks alltså S.K. anse att de strävar mot ett fjärran ouppnåeligt mål. (jfr . Alexis de Tocqueville, som hade en mer nyanserad syn.läs A.Ehnmark, Slottet.).Han betraktar dem alla med ogillande och definierar dem här som utopier. (Individualisten Kierkegaard: "Mängden är osanningen". Jfr. F.W.J. Schelling, i dennes Föreläsningar om metoden för akademiska studier i Jena, 1802., där samma åsikt framföres, citerandes Horatius berömda Odi profanum vulgus et arceo, ("Jag hatar den gudlösa hopen och stänger den ute." Carmina,III.I.)), - och den konservative S.K. värjer sig mot punkten utanför människan, den materiella "grunden", och dess betydelse. Ja - frågan är om denna punkt alls existerar för honom. Bara detta värjande ... om det är det.....bildar i sig en punkt, som växer.....

Man har s.a.s. sitt slut i sin trygghets början. Det är som Fr. Schleiermacher, ett viktigt namn inom den tyska idealismen, - mest känd för sin religionsfilosofi o. sin syn på den revolutionära synen på den kristna dogmatiken såsom relativ i tiden, - han visste, enligt Kierkegaard, vad han talade om, - som Schleiermacher påstod, - med en nästan Herakleitisk tyngd - : "Ursprung ist das Ziel.", "Ursprung är målet."

Den "fixa punkten bakom" Säg att språket är en PAKT, så förstår ju var och en..... En pakt är sammansatt. Av olika viljor egentligen . Vi hade hos S.K. skillnaden mellan en politisk och en religiös rörelse. (Ordet rörelse är ju här dubbeltydigt, - jfr."arbetarrörelsen" - men vi får se till den mer temporala aspekten.)

Vi utgår ju ifrån Kierkegaards religiösa (?) författarskap.....

Så då håller icke den tolkning som skulle innebära att en politisk visshet (sic!)... är en punkt bakom! En politisk visshet är , enligt Ki-

erkegaard i brevet, en strävan efter en punkt därframme, (som man aldrig når , är väl den implicita innebörden.....jfr. A.Ehnmarks bok om Alexis de Tocqueville ,Slottet (1990).)den aura som lurar oss därframme i den hägrande bilden av utopin, av ”den goda modern”.

Här ligger ju kanske dels i bakgrunden S.K.s uppfattning om massan som det osanna, och ans ”majoritetn har alltid fel!” - som han hade gemensam med A.de T., dels det sokratiska idealet, hänvisningen till den enskilde o. det faktum att Sokrates icke aktade staten stort, just som Hägerström, och därför blev dömd riktigt till döden, - ur statens synvinkel.

IDEALISMEN

Th. Wiesengrund (hans judiska modersnamn) Adorno kritiserade Kierkegaard för en idealism liknande Hegels. Adorno läste Ernst Blochs bok om utopier ,(Geist der Utopie, 1918), men krånglade sig själv fram utan några dylika..... (.....Adornos utopiska verk äro väl ändå två: Negative Dialektik och den postuma Äestische Theorie.) Han klandrade Kierkegaard för att denne aldrig relaterade till något historiskt .-----

Här kan man se frågan omjämförelser och antipoder aktualiserad i den nietzscheanska s.k. perspektivismen, att ständigt, - enl. en viss tolknignav N. - förflytta sig och begagna ett nytt perspektiv, utan att ställa sig bakom något av dem. (jfr. den norske idéhistorikern Trond Berg Eriksens bok om Nietzsche som perspektivist, (2005)..) Adornos kritik av S.K.är enligt min mening väsentlig. Man finner mängder av kritiska röster i 1900-talets tyska radikala kretsar. Georg Lukacs berör Kierkegaard på flera ställen i sitt författarskap, och är i den betydelsefulla The Young Hegel klar över att S.K. måste betraktas som agnostiker, (s.526.).(Vilket i och för sig inte är någon kritik av S.K..!) Marxisten A.Ljungdahl menar att det riktiga är att säga, att S.K. inte hade någon religion alls. (Problemet Kierkegaard , s. 13.) Den irritation som efter hand inställer sig, vid upprepade läsning, - omläsningens problem är ett ständigt problem. - och närmare studium av S.K.s verk är legio. Jag misstänker att en orsak till denna kan vara pseudonymitetens problem, d.ä. konstruktionen av författarskapet, - den måste anses ganska sökt. Man kan ju här fråga sig om

de pseudonyma skrifternas intensiva sammanhang, som Kierkegaard understryker så starkt, inte står i ett egendomligt neutralt förhållande till sin utgivare och dennes författarskap under eget namn! Referenser till vad mag. K. skriver blir ju som vilken referens som helst. Så faller – genom bruket av pseudonymer författarskapet i två delar – det direkta och det indirekta, och det är eg. vattentäta skott dem emellan. Själv såg han en parallellitet i dem. De ingick som sådana i planen. – En plan som definitivt växte fram så småningom och säkerligen inte alls, – som en del påstår, vilket är nämnt ovan – var klar redan vid publiceringen av Enten-Eller. – Kierkegaard uppskattade – naturligtvis – att fadersfiguren biskop Mynster tycktes ”inse” detta med planen.) Kierkegaard kunde ju inte undgå, i sin roll som författare och kritiker av vissa företeelser i sin samtid, och i sin provocerande överlägsenhet, (trots), sin radikalism, både omvälvande o. konservativ, att komma i konflikt med denna samtid, att dels uteslutas, i hån, dels angripas, – han ville ju vara en geting som Sokrates, och då fick han också bli jagad – och heller inte att bli tvungen att reagera på denna samtid, – speciellt efter Corsarstriden – utan att se till en på förhand uppgjord plan. Omkring två år efter publicerandet av Indøvelse i Christendom skriver S.K. i sina papper, 1852:

”Biskop Mynster var jo allerede en Olding. Saa taenkte jeg: det kan gaae, o, og jeg vilde saa gjerne det skulde gaae: saa – Ingen smile, thi Sagen er kun altfor alvorlig! – saa døer med Guds Hjaelp nok en af os forinden. Det Samme sagde jeg – og jeg kan ikke troe, at det er en Misbrug af en privat Samtale – det Samme sagde jeg for to Aar siden til den høverdige Olding selv i Anledning af en ny Bog, jeg udgav: jeg havde haabet og ønsket, at en af os var død forinden jeg udgav den Bog.” -----

”Alvor kan man derfor ikke sige noget om i Alimindelighed, den er ikke den rene Subjectivitet, og andre saadanne Taabeligheder, Alvoren er kun tilstede i den allerfineste Conkretion (det empiriske Selv) og som Frihedens Bestemmelse. Forsaavidt man eller taler om Alvor er det en Misforstaaelse. Det gives ingen sikkrere Maalestok for hvad en Individualitet i dybeste Grund duer til, end naar man erfarer, hvad der gjorde ham alvorlig i Livet, det vil sige i pregnant Forstand; thi man kan godt med ett vist Alvor behandle forskjellige Ting, men det, hvorfra Individualitet egl. Daterer sit Liv./.../.” (Ur S.Kierkegaard Papirer,V.140.)

S. Kierkegaard och tautologin såsom medel.

S. Cavell noterar, att för somliga, som för Henry Thoreau, (1817-62) är insikten om tautologin, tomheten, förvandlad till en slags extas (Jfr. S.Cavell, *The senses of Walden*, ss.100-104.). Nu kan man av ett resonemang som Cavells, - eller åtminstone delar av det -, tänka sig att det handlar om en slags rebus att lösa. Frågan är ju intressant endast i den mån den ställs på allvar och i en konkret livssituation av en levande, en ”existerande” (som ju är ett honnörsord hos S.K.) människa, och det eg. intressanta och viktiga är då varför den ställs. Filosofin kan ju inte erbjuda en livssituation. Vi skulle eg. kunna utmönstra en teori om att Kierkegaard medvetet ägnar sig åt tautologin, med hänvisning till hans tidiga bok *Enten-Eller*, där han hånar tautologin: ” Tautologin er og bliver dog den hoieste Princip, den hoieste Taenkegrundsætning. Hvad under da, at de fleste Mennesker bruge den. Den er ei heller saa fattig og kan godt udfylde hele Livet. Den har en spogende, vittig Form, det er de uendelige Domme. Denne Art Tautologi er den paradoxe og transcendente. /.../ ” o.s.v. S.K.S.V.II.s.39. (jfr. Adelborg.) *Enten-Eller* är ju skriven i motsats

till en tautologi, som Kierkegaard anklagar Hegel och hegelianismen för . Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift (IX.s.158.) ”saa er Formelen en Tautologie, det vil sige, Taenken og Vaeren betyder Eet og det Samme” På vilket sätt kan tautologin vara en inegrerande princip, ett integrerande Medel ? (jfr.Bejerholm, Meddelelsens dialektik.) 18. Stil och tonfall. Ett problem, - ett helt annat problem - om än förknippat med medlens sfär - ,är tonfallets. Ty vi har så småningom svårt att riktigt lita på S.Kierkegaard.. Hans tonfall är ofta intimiserande, det är energiskt och stilen mjuk och böljande. Inställd jämte pseodonymitetens problematik och den indirekta meddelelsens (och ironiens) blir detta väl mycket att ta hänsyn till, : tonfallet uppfattas som ostabilt ,varefter läsaren börjar backa ur. (Jfr. här Wayne Booths A Rethoric of Irony (1974)spec. s.178.). - Adorno önskar att S.K. hade stannat vid estetiken .(Se A.diss. s.)

.....

KIERKEGAARDS STIL

Citat, ett ganska välkänt , ur en av S.K.s tidiga böcker, Gjentagelsen (1843), skriven snabbt till dels i Berlin, dit S.K. rest - orolig o. med en ambivalent känsla - en vecka efter den definitiva brytningen med Regine Olsen, dels i Köpenhamn:

”Jeg stod op en Morgen og befandt mig ualmindelig vel; dette Velbefindende tiltog mod al Analogi op ad Formiddagen. Praecis Kl.I var jeg paa det Høieste og ahnede det svimlende Maximum, der ikke findes anført paa nogen Velvaerens Gradestok, ikke eengang paa den poetiske Thermometer . Legemet havde tabt sin jordiske tyngde, det var som havde jeg inget Legeme, netop fordi enhver Fuktion nødtede sig paa egne og det Heles Vegne, medens athvert Pulsslag som Organismens Uro kun mindede om og angav Øieblikkets Vellyst. Min Gang var Svaevende, ikke som Fugelns Flugt, der gjennemskaerer og Luften og forlader Jorden, men som Vindens Bølgen over Saeden, som Havets langselsalige Vuggen, som Skyens drømmende hengliden. Mit Vaesen var Gjennemsigthighed som Havets dybe Grunden, som Natens selvtilfredse Taushed, som Middagens monologiske Stilhed. Enhver Stemning hvilede i min Sjæl med melodisk Resonants. Enhver Tanke tilbød sig, og enhver Tanke tilbød sig med Salighedens Festlighed, det taabelige Indfald ikke mindre end den ringeste

Idée. Ethvert Indtryk var ahnet for det kom, og vaagnede derfor i mig selv. Hele tilvaererlsen var som forelsket i mig, og alt baevede i skjæbnesvangert Rapport til min Vaeren, Alt var omineust i mig, og Alt gaadefult forklaret i min mikrokosmiske Salighed, der forklarede Alt i sig, selv det Ubehagelige, den kjedsommeligste Bemærkning, Synet af det Modbydelige, det faleste Sammenstod. Som sagt præcis Kl.I var jeg paa det høieste, hvor jeg ahnede det Allerhøieste, da begynder pludseligt noget at gnave i mit ene Øie, om det nu var et Øienhaar, et Fnug, et Støvgarn, jeg veed det ikke, men dette veed jeg, at jeg i næsten samme Oieblik styrtede i Fortvivlens Avgrund, Noget Enhver let vil forstaae, der har vaeret saa høit oppe som jeg, og i det han var paa denne Punkt tillige har vaert beskjaeftiget med det Principsmorsmaal, hvorvidt overhovedet den absolute Tilfredstillelse er at opnaae. Siden den Tid opgav jeg ethvert Haab om at nogensinde befinde mig tilfreds og absolut i alla Maader, opgav det Haab, jeg eengang hade naeret, vel ikke til alle Tider at vaere absolut tilfreds, men dog i enkelte Øieblikke, om saa disse Eenhader af Øieblikke ikke bleve flere end at, som Shakespeare siger "en Øltappers Regnekunst var tilstrekkelig for at opsummere dem." "

(S.KS.V.s.151f.)

Passagen har en vacker klassisk parabelform – i ett andetag - med ett långsamt uppbyggande mot en kulmen i mitten, så en slutsats, som får en något komisk trivialiserande svans. Stycket är typiskt för det bästa i den rytmiska prosakonsten hos Kierkegaard. Och det är såsom en sådan fint periodiserande skribent, med den böljande och ljudmässigt relativt omväxlande stilen, han kan ses, som en mycket bra författare.

Om "Ualmindelige Evner", "Saerligt Vilkaar" och "At gjøre detsamme". En passage ur Kierkegaards efterlämnade papper.

S. Kierkegaard stötte ofta människor ifrån sig, tog sällan emot besök, och umgänget skedde på hans villkor. Några lärjungar ville han absolut inte ha. Men han ville ha någon som såg till författarskapet efter hans död. Det kom att bli hans bror Peter (som S. Kierkegaard vid tillfället för sin död inte stod på god fot med), dennes privatsekreterare Hans Barfod, samt S.K.s släkting, teologen Hans Bröchner, samt systerdottern Henriette, " Jette", Lund, och så ...J.P. Heiberg, societetslejonet (och Kierkegaards fiende) J.L. Heibergs son, m.fl.

Men under sin livstids tre sista år siktade S.K. klart in sig på den enligt hans mening kunnige prof. i filosofi, hegelkännaren Rasmus Nielsen. En text – ett utkast till tidningsartikel, ur S. Kierkegaards efterlämnade papper, skriven "Angaaende Prof. Nielsens Forhold til min Forfatter-Virksomhed. Literair Revisions-Artikel. d. 1853. S.K." med anledning att Rasmus Nielsen hade utgivit en bok, där innehållet var ett plagiat på Kierkegaards skrifter. R. Nielsen (1809-1884) skall diskuteras här.

Nielsen var Prof. i filosofi vid Köpenhamns universitet 1841-83. I Evangelietroen og den moderne Bevidsthed (1849) uttolkade N. själv

sin nya lära om motsatsen mellan tro och vetande. Detta var ju ett av S.K.s favoritämnen. Tro och vetande hade enl. SK inget gemensamt. Om man rationellt försökte bevisa Guds existens, så borde man bli halshuggen, det var Kierkegaards ståndpunkt.

- "Hvilken Middelmaadighed" menade S.K. i Papirer.X:6:96. - riktade sedan i en tidningsanmälan en skarp kritik mot Martensens dogmatik.

"Vi tale om det at have ualmindelige Evner. Det er ikke derom jeg vil tale, nei, men i Forhold til det at have ualmindelige Evner er der en Forskjel, paa hvilken jeg laengst har, som Psycholog, vaeret opmaerkksom, om hvilken ogsaa Enhver vil vide nogen Beskeed naar jeg naevner den. Forskjellen er: **at have ualmindelige Evner paa almindelige Vilkaar, og at have dem paa saerligt Vilkaar.**" (S.K.:Pap.X:6:116.)

Rasmus Nielsen hade i sin bok jämfört sig med **S.K.s pseudonym Johannes Climacus**, - d.v.s. Smulernes och Efterskriftens författare - som alltså **R. Nielsen kände sig stå själsligt nära**. Kierkegaard var redan 1849 rasande över det sätt Nielsen i sin bok plagierade och stal ur Afsluttende ufilosofisk Efterskrift och framställde resonemang från Kierkegaard som sina, och nu **menade R.N. att han ville överta en pseudonym** också - det var aningen för närgånget.....

"Men hvad skeer?", frågar S.K.sedan , och är i alla fall något tacksam mot recensenterna i huvudstadens konservativa och liberala tidningar: "Hvad jeg hverken kunde eller vilde gjøre, det paatager sig Omverdenen at gjøre. Fra alle Kanter lyder det om hans store Bog: det er jo ikke Andet end det Kierkegaardske." (s.113.)

R. Nielsen

S. Kierkegaard fortsætter – för sig själv - i huvudtexten i sina Papirer (s.116):

”Det er om dette sidste jeg viltale, atter ikke om de ualmindelige Evner, men om det saerlige Vilkaar. Hedenskabet veed Beskeed desangaaende, derfor hed det: Guderne ere misundelige. Meningen heraf er ikke, at Guderne ere saaaledes misundelige at de negte Gaverne, nei, derpaa taenkte ikke Hedningen ikke ved den tale, nei, Guderne give de store Gaver – men, men, der er et Saerligt **Vilkaar! Dette Vilkaar forandrer Sagen**; det er ikke just saa ligefrem med de store Gaver – ak, Guderne ere misundelige! ”Halvdelen, o, Halvdelen, det er nok, mere end nok, og jeg skal hele mit Liv love og prise Eder, I gode Guder; men dette Vilkaar, paa vilket jeg fik det Dobbelte – ak,

jeg tor ikke lede Erder, I maegtige, see hvad der foregaaer i mit Indre inderst inde, hvor turde jeg det, men er dog Guderne ikke misundelige!" Saaledes i Hedenskabet. I Sagnene forekommer det Samme. Det er En, som har ualmindelige Evner, **men han er, saa hedder det, underlig. Hvad betyder dette? Det betyder at han har dem paa saerligt Vilkaar.** Som han fører ingen Buestraengen, disse just disse Toner aflokkes ingen Anden Strengeligen – men det er noget Underligt ved det Hele, men man paastaar naesten at kunne høre det med hans Spil eller med i Sangen, dette Underlige: hvad er dette? Der er / at / han **har sin Virtuositet, han har sin Digtergave paa saerligt Vilkaar.** – Dette ved ethvert Menneske mere eller mindre Beskeed om. Mennesket mærker det instinktivt paa sig, saasnart den kommer i Berøring med en Saadan; en Yngling, en ung Pige, der da ere Intet mindre end lagttagere, mærke det paa sig selv i en saadans Nærhed. Det er Øieblik, hvor man kunde **fristes til at ønske hans Evner, i samme Øieblik siger man til sig selv: nei, nei, o Vilkaaret!**" (s.117.)

Här kan vi hos Kierkegaard se mycket intressanta saker. Vi ser något av det klassiska romantiska geniet, av sagans konstnär med gudslånet, av reflexioner kring det "underfulle": "paa saerligt Vilkaar": - det underliga som predestination -, man kommer osökt att tänka på någon som Moses, som, av "Vilkaaret", förnekades inträde till Kanaans land, vi ser en liten avväg, - han är ju så van att breda ut sig, så som i sin ungdom, då han skulle skrivit en hel sidan om ynglingen och flickan i skräckförhållandet till den "underlige" villkårsridne mannen : "En Yngling, en Pige," - men det är icke detta som S.Kierkegaard syftar till, - han är nu i en annan fas av sitt liv, och ute i sitt bestämda ärende. S.K. fortsätter i skissen till tidningsartikel:

”Men er dert nu allerede en Misforstaaelse i Forhold til ualmindelige Evner paa almindelige Vilkaar at ville mene ved Flid og Straebsohmhed at kunne gjore o g s a a det Samme: i Forhold til ualmindelige Evner paa saerligt Vilkaar, er dette tillige en Slags Brøde. O, han svarer vistnok frygtelige Skatter og Afgifteer for det ualmindelige han er!, kunde Du vilde ligesom tage det fra ham det Smule han er, de ualmindelige Evner, og lade ham beholde Vilkaaret. Og selv om en Saadan langfra ikke hedensk ruger over den Fortvivlelse, at Guderne ere misundelige, slev om han retinderligt er forligt med sin Skjebne og med Gud – og med Vilkaaret, fuldt og fast er enig med sig selv, at Gud er god: det saerlige Vilkaar det erdog en Smerte, og han driver det vistnok aldrig høiere i Glaede end til Veemod. **Dog det er ikke derom jeg egentlig vil tale, endnu mindre gjøres dette paa en fiin Maade at faae insinueret, at jeg skulde have ualmindelige Evner.** Nei, desangaaende menar jeg som saa. I Regelen skal et Menneske ikke om sig selv sige Slikt, om det end var nok saa sandt. Der gives saerlige Tilfaelde, hvor det drimod endog er et saadant Menneskes Pligt for Gud at sige det om sig selv; men saa skal det siges høirøstet over hele Folket og saa bestemt som muligt, insinueres eller indsmugles skal det aldrig. Altsaa om hvad Evne jeg muligen kan have, derom ønsker jeg ingenlunde at tale her. Lad dem nu vaere som de vaere vil; det derimod jeg vil tale om, og som jeg endog anseer det for min Pligt at sige, er: **hvad Evne jeg har, jeg har den paa saerligt Vilkaar.** Der er maaske Adskillige, som have større Evner, og kunne gjøre noget langt større end jeg; men det er ikke een Eneste, der kan gjøre just det Samme som jeg, nei, ikke en Eneste. Og heri ligger Prof. Nielsens Feiltagelse. Enten – Eller. **Enten har man en Eiendommelighed eller man har den ike.** Har man den, saa følger man s i n Eiendommelighed. Men i Forhold til en Andens Eiendommelighed kan man kun, hvis man vil forholde sig til den, forholde sig un-

derstøttende. Hvad man derimod ikke kan, er: ogsaa at ville gjøre det Samme.” (S.K. Pap.X:6. s.118.)

Stycket präglas ju av omständlighet, en egenskap som då och då, för att inte säga ofta, framträder i S.K.s texter – som om S.K. med sin klara logik ville hålla sig fast vid ämnet så länge det går, och samtidigt uttömma de möjligheter, som logiken i resnemanget erbjuder.

Det är vanligt att S.K. inte vill förbise något i ett resonemang – han är ju ifrån barndomen en tränad ”dialektiker”, och som vuxen har han också mött Kant, Trendelenburg (en av S.K.s favoriter) o. Hegel, vilka var för sig, var begivna på denna konst – och han driver den ”logiska undersökningen” ofta till det absurdas gräns – ibland otöver den – och som i detta fallet kan det röra sig om ett ganska enkelt påstående, vars framställande alltså tar sin avsevärda plats.....Han är ibland nära plattityder, och det han här framlägger är ju onekligen hårsmånen från plattityd:

Grundpåståendet är ju detta: a.) Låt bli att plagiera mig!- d.v.s.: a.1.) S.K. menar att han plagieras..... Det är dock insvept i det (något) mer eleganta: b.)” Ingen kan göra exakt samma sak som jag.” Man kan skriva bättre, men inte samma, skriver han. Samtidigt framkommer två påståenden: b.1.) ”Jag har ovanliga andliga resurser.”, b.2.) ”Jag skriver på särskilt villkor.”

Påståendet om samma sak kan ju rent av uppfattas som löjligt. Men det andra påståendet är mer komplicerat. I påstående 2. antydes här en förbindelse med ett högre väsen. Villkoret skall väl ses så, som att Gud har i sin nåd – föreställer sig SK. – låtit honom, Søren, få den väldiga begåvning, och samtidigt denna TID på jorden – trots fadern, Mikael P.n Kierkegaards synder, som ju annars slagit mot släkten så hårt, på olika vis – och i och med denna nåd, så har Gud också ställt

som villkor att Søren skall taga vara på sin tid och begåvning, och skriva i Christendomens anda. Eller något ditåt.

Hela argumentationen om att ingen kan skriva "samma"¹⁷ som S.K. faller då in i ett löje, då ju S.K. själv menar att han både har speciell begåvning (som visserligen kan överträffas) och att han har ett särskilt villkor (han får "betala" för att skriva så bra). Varken 1. Eller 2. kan förmodligen appliceras på plagiatorn Rasmus Nielsen. S.K. vet att han har rätt i det han skriver, i a.l.och i b.l, och så framställer han den utsagan, - den metafysisk-psykologiska? - om villkoret, som gör att han i och för sig inte kan publicera vad han skriver, men det ger honom tröst...

Vad Kierkegaard menar är eftersom Nielsen inte är Underlig, och alltså, även om Nielsen har ovanliga gåvor, (vilket SK inte går in på om RN har) så har han dem inte på särskilt villkor, och har han inte Villkoret, och kan då inte skriva samma som Kierkegaard och kan därför inte förvalta Kierkegaards andliga arv.

"Det saeelige Vilkaar er endog en Smaerte, og han driver det vistnok aldrig hoiere i Glaede end til Veemod ."

De andra märker det, ynglingen och flickan på stan, men de ryser inför villkoret. S.K. bär stoiskt villkoret. ("Nei, nei, ...o.Vilkaaret!") Ty villkoret trycker honom. Han vill helst inte ha det. Men nu har han det. Och det gör honom till ett Undantag.

Och vem kan förvalta ett så väldigt undantag?

¹⁷ Jfr. Heidegger och Derrida, om skillnaden mellan "samma" och "lika".

Här målar S.K. upp - i en sidoblick - en social bild 1853, en förmodligen helt falsk sådan, - sex år efter den honom förlöjligande Corsarstriden -, om hur han själv hoppas vara sedd av det uppväxande släktet, till egen tröst. Kierkegaard inser nog själv det groteska i bilden med ungdomarna: SK menar att till och med Köpenhamns ungdomar skulle märka PÅ SIG SJÄLVA att de har en människa med ovanliga gåvor, och på särskilt villkor, i sin närhet - ungdomarna har ju troligen ingen aning om vad som står i hans skrifter, vilka inte ungdomar i gemen alls läser i Köpenhamn dåförtiden (Søren Kierkegaard hade väl ungefär tio personer som alls läste hans böcker.

Kasnske önskar Kierkegaard att ungdomarna i staden skulle förföras i skräck över honom, men de flesta fann nog bara Mag. Kierkegaard kutryggig och lite skrämmande.

Copyright Kaj Bernh. Genell 2022

Copyright Kaj Bernh. Genell 2022
